

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK: POLITICOLOGIJA

**MIGRACIJE, RAZVOJ I SAVREMENA DIPLOMATIJA NA
PROSTORU EVROPE**

-magistarski rad-

Kandidatkinja:

Aida Halvadžija

Mentor:

Prof. dr. Ešref Kenan Rašidagić

Br. indeksa: 713/II-PIR

Sarajevo, juli 2019.

2019

Migracije, razvoj i savremena diplomacija na prostoru Evrope

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK: POLITICOLOGIJA

**MIGRACIJE, RAZVOJ I SAVREMENA DIPLOMATIJA NA
PROSTORU EVROPE**

-magistarski rad-

Kandidatkinja:

Aida Halvadžija

Mentor:

Prof. dr. Ešref Kenan Rašidagić

Sarajevo, juli 2019.

SADRŽAJ

UVOD

TEORIJSKO - METODOLOŠKI DIO

1. Problem istraživanja
2. Predmet istraživanja
3. Teorijska osnova istraživanja
4. Ciljevi istraživanja
 - 4.1. Naučni cilj
 - 4.2. Društveni cilj
5. Sistem hipoteza i indikatora
 - 5.1. Generalna hipoteza i pomoćne hipoteze
 - 5.2. Indikatori
6. Metode istraživanja
7. Vremensko, prostorno i disciplinarno određenje

Prvi dio

- 1. Temeljne odrednice međunarodnih migracija**
 - 1.1. Pojmovno određenje migracija
 - 1.2. Klasifikacija migracija
 - 1.2.1. Appleyardova klasifikacija
 - 1.2.2. Taylorova klasifikacija
 - 1.3. Push-pull teorija migracija
 - 1.4. Selektivnost migracija

Drugi dio

- 2. Instrumenti međunarodne zaštite prava migranata**
 - 2.1. Univerzalna deklaracija Ujedinjenih nacija
 - 2.2. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

- 2.3. Ženevska konvencija o statusu izbjeglica 1951. i Protokol o statusu izbjeglica
- 2.4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
- 2.5. Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica
- 2.6. Bečka deklaracija o ljudskim pravima,
- 2.7. Zajednički evropski sistem azila.

Treći dio

Historijski pregled savremenih međunarodnih migracije na prostoru Evrope

- 3.1. Kraj hladnog rata i tokovi migracija
- 3.2. Raspad SFRJ-a i emigracije stanovništva sa Zapadnog Balkana
- 3.3. Migracijska kriza 2015.
- 3.4. Inicijative i politike Evropske unije u cilju upravljanja migracijskom krizom

Četvrти dio

Migracije u funkciji socio-ekonomskog razvoja odredišnih zemalja

- 4.1. Migranti i potražnja radne snage na tržištu rada u zemljama EU
- 4.2. Visokoobrazavani migranti i tržište rada odredišnih država
- 4.3. Dugoročni utjecaj migracija na fiskalne doprinose odredišnih zemalja
- 4.4. Studija slučaja: socio-ekonomska integracija migranata iz Bosne i Hercegovine u Švedskoj 90-ih godina

Peti dio

Migracije u funkciji demografskog razvoja odredišnih zemalja

- 5.1. Osnovni pojmovi i pokazatelji u demografskoj analizi migracija
- 5.2. Demografski učinci migracija u ukupnom kretanju stanovništva
- 5.3. Starenje evropskog stanovništva i značaj migracija u ovom izazovu

Šesti dio

6. Uloga migracija u razvoju kulture odredišnih zemalja

- 6.1. Utjecaj migracija na jezik odredišnih zemalja
- 6.2. Sport i nacionalna kuhinja u kontekstu migracija
- 6.3. Utjecaj migracija na religije imigrantskih zemalja
- 6.4. Utjecaj migracija na formiranje multikulturalnog identiteta

Sedmi dio

7. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Evropa i zatvaranje granica – šta ostaje?

SKRAĆENICE

POPIS TABELA

POPIS SLIKA

LITERATURA

UVOD

U svijetu 258 miliona imigranata (UN, 2017), migracije su zasigurno jedan od primarnih socioloških fenomena i aktuelnih tema današnjice. Migracije kao zaseban predmet istraživanja koncipirale su moderne nauke tek u novije vrijeme, ponajprije historiografija, arheologija, geografija i demografija, zatim politologija, ekonomija i napokon sociologija (Mesić, 2002: 12). Ipak, migracije su koncept koji je svojstven čovjeku još od prahistorije. Koliko god čovjek teži integriranju unutar jedne društvene zajednice i određenog geografskog prostora, on istovremeno instinkтивno teži sigurnosti. Stoga je često pribjegavao migracijima u cilju ostvarivanja osnovnih egzistencijalnih potreba, čak i ako su te potrebe značile potpuno napuštanje sedentarnih zajednica i običaja. Sama ljudska rasa, na neki način, nastajala je u migracijama. U geološki kratkom vremenu savremeni tip čovjeka – homo sapiens, zamijenio je svog prethodnika (neandertalca) u Evropi i naselio tri dotada nenaseljena kontinenta (Ibid, str. 19). Možemo izvesti zaključak da bi bez kretanja homo sapiensa, svijet imao potpuno drugačiji tok, jer je milionima godina unazad, mijenjajući podneblja, ljudska vrsta započela proces koloniziranja planete. Kako ističe Heršak (2000: 25) „Bio je to dijalektički proces u kome je čovjek posredstvom prirodnih i kulturnih utjecaja, mijenjao podneblja, a nova podneblja njega“. Upravo ovakva drevna prirodna unutrašnja potreba za traganjem bezbjednijeg, koja je vrlo lako pokretala seobe cijelih zajednica, i mijenjala kontinente, potvrđuje izuzetnost koncepta migracija kao multidisciplinarnog predmeta savremenih istraživanja.

Danas u 21. stoljeću, gdje je znatno olakšana prostorna mobilnost i na najveće udaljenosti napretkom u transportnim i komunikacijskim sredstvima, migracije su integrisane u različite ekonomske, političke, socijalne, diplomatske i kulturne procese. Kao takve, često su jedne od gorućih kako državnih tako i globalnih pitanja i sve više iziskuju internacionalnu i koherentnu politiku upravljanja ovim procesima. 2015. godina, zapušteni ratni sukobi i čutanja na nemire diljem svijeta eskalirali su migrantskom krizom u Evropi. Više od milion migranata i izbjeglica našli su se na granicama moćnih ili manje moćnih zemalja Evrope, tražeći utočište od ratnih stradanja, nefunkcionalnih država i terorizma. Evropa se susrela sa ogromnim izazovom, gdje je morala pokazati spremnost ka pronalaženju novijih i pragmatičnijih rješenja. Pravilno upravljanje migracionim procesima postalo je jedan od prioriteta Evropske unije, jer je i sama Evropa uveliko zavisila i zavisi od migracija. Međutim čini se da Evropa više nastoji da zatvori

granice svojih država, podižući zidove, ali ne isključivo prema migranatima, već i zidove prema samoj sebi, jer ovakvim pristupom podriva temeljna načela na kojima je zasnovana EU – poštovanje kulturne raznolikosti, solidarnost, slobode kretanja ljudi, roba i ideja. Nemogućnost pronalaska adekvatnih rješenja migracione krize, Evropsku uniju može koštati same sebe. Prema mišljenjima mnogih stručnjaka, dugoročno, priliv izbjeglica mogao bi biti pozitivan za ekonomiju Evrope. Novi migranti mogu odigrati značajnu ulogu u rješavanju alarmantne situacije u demografskim trendovima, na tržištu rada ali i doprinosu inovacijama, poduzetništvu i rastu BDP-a. Ovaj rad je fokusiran na pozitivne promjene i razvoj koje migracije donose, ali i na demistifikaciju migracija, kao procesa koji je duboko ukorijenjen u svakom društvu, te kao takav sasvim prirodan i svojstven čovjeku, pogotovo u svijetu globalizacije. Istraživanje je usmjereni ka identifikaciji spone između razvoja demografskih, društvenih i ekonomskih trendova spram migracijskih kretanja. Moje istraživanje je ustvari samo mikrokosmos oblasti migracija, jer gotovo svako potpoglavlje ima potencijal da postane dio zasebnog i još opširnijeg istraživanja.

TEORIJSKO - METODOLOŠKI DIO

1. Problem istraživanja

Od samog nastanka čovječanstva, čovjek je uvijek stremio ka boljim životnim uslovima, ta vječna ljudska borba nerijetko podrazumijeva i migriranje, koje čovjek vidi kao priliku za novi i potencijalno sigurniji početak. Zanimljivo je istaći da sve do izbijanja Prvog svjetskog rata nije bilo sistema kontrole međunarodnih migracija, ljudi su mogli raditi i kretati se slobodno u drugoj zemlji bez traženja ikakvih dozvola (Mesić, 2002: 25), stoga je kontrola granica sasvim novi fenomen. U jednu ruku ovo je paradoksalno ako uporedimo sa današnjicom, gdje ljudi zbog suviše jakih kontrola migracija, nerijetko ostaju sa one strane granice, i to u državama koje se najvećim dijelom proklamuju kao demokratske. Mnogo takvih slučajeva je zabilježeno na prostoru Evrope, koja je sve do druge polovine 20. stoljeća bila tradicionalno emigrantska, no nakon tog razdoblja migrantski se tokovi mijenjaju i Evropa postaje glavno odredište migracija. Postoje mišljenja da imigranti otimaju poslove, doprinose smanjenju plata lokalnog stanovništva, iskorištavaju javne usluge zemalja primateljica te da su općenito prijetnja društvenoj sigurnosti. Međutim, ukoliko analiziramo tržište rada EU, primjetno je da uprkos visokoj stopi zaposlenosti, postoji problem manjka radne snage, što bi značilo da je Evropa suočena sa debalansom ponude i potražnje. Jedan od odgovora na ovakav problem jeste i priliv stranog stanovništva na tržište rada. S druge strane, demografski trendovi u EU su izrazito negativni i većina zemalja ima prirodnu depopulaciju (natalitet je manji od mortaliteta), kao i porast starijeg stanovništva sa sve većim udjelom osoba starijih od 65 godina i sve manjim udjelom mlađih. No Evropa i dalje nastoji pojačati mjere migracijske kontrole koristeći sve represivnije metode. Stoga je ovo istraživanje prvenstveno usmjereni ka analizi uloge migracija u rješavanju nekih od gorućih problema i izazova sa kojim se Evropa susreće. Da li su migracije isključivo negativna pojava po društvo i ekonomsku strukturu države? Zašto EU još uvijek nije pronašla adekvatna rješenja migracione krize te da li se zatvaranjem granica ruši i identitet EU kakvu poznajemo? Neka su od ključnih problemskih pitanja ovog rada. Krajnji cilj istraživanja je pronaći jasnu poveznicu između socijalno-ekonomskog razvoja i migracija. Rad u svom naslovu akcentira i vezu sa savremenom diplomacijom, iako u ovom istraživanju ne postoji poglavje isključivo posvećeno savremenoj diplomaciji, ona prožima gotovo svaki aspekt ovog rada, jer su savremene migracije savršeno ogledalo upravljanja različitim savremenim

diplomatskim procesima. Migracije i zaštita ljudskih prava su jedan od fokusa savremene diplomatiјe, a ovaj rad upravo prikazuje na koji način su velike sile različitim diplomatskim pregovorima, sporazumima, vanjskopolitičkim postupcima sprovodili ili sprovode migrantske politike i općenito upravljaju migrantskim procesima.

2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja u najširem smislu su migracije i njihov utjecaj na različite aspekte odredišnih zemalja, počevši od socijalno-ekonomskog aspekta pa sve do utjecaja migracija na demografiju, kulturu i društvo općenito. Socijalno-ekonomski aspekt podrazumijeva indikatore razvoja na ekonomskom nivou, te samu analizu procesa integracije migranata u nove društvene sisteme. Pored toga, istraživanje je usmjereni ka analizi uzročno-posljedičnih odnosa evropskih moćnih država spram kontrole migracija i njihove spremnosti/nespremnosti da otvore granice migrantima.

3. Teorijska osnova istraživanja

Teorijska osnova istraživanja migracija obuhvata temeljne i najrelevantnije pristupe i shvatanja koncepta i klasifikacije migracija. Predstavljena je Petersonova često citirana dihitomiska tipologija migracija, ali i savremena tipologija autorice Wertheimer-Baletić. Pored opštih podjela, izdvojene su i Appleyardova i Taylorova klasifikacija migranata. Također izuzetno bitan dio teorijskog uporišta je i tzv. selektivnost migracija. To je migracijska pojava koju je još krajem 19. stoljeća Ravenstein nastojao definirati kao svojevrsni migracijski zakon prema kojem u svakom migracijskom procesu postoji selektivnost migranata. Wertheimer-Baletić (1999: 306), po ugledu na Ravensteina, objašnjava da se radi o (samo) selekciji migranata iz ukupnog stanovništva, koja uz pretpostavku slobodnog kretanja stanovništva postoji između područja porijekla i odredišta migracije. U zavisnosti od selektivnosti, moguće je analizirati djelovanje migracija na demografske i ekonomsko-socijalne promjene unutar stanovništva.

4. Ciljevi istraživanja

4.1. Naučni ciljevi

Naučni cilj istraživanja je ukazati na važnost migracija u pogledu ekonomsko-socijalne stabilnosti zemalja odredišta. Cilj je obuhvatiti i analizirati savremene migracione procese na području Evrope i na osnovu njih iznijeti krajnja razmatranja o tome šta ona zapravo donose državama sa najvećim brojem migranata. Također istraživanje kroz samu analizu migracionih procesa razmatra i postupanja evropskih moćnika i njihov odgovor na migracijsku krizu, kao i kako se to sve odražava na moć i identitet Evropske unije.

4.2. Društveni ciljevi

Fenomen migracija je sveprisutan dio društva i njegovih tokova te on sam po sebi implicira određenu društvenu promjenu. Konkretni društveni ciljevi ovog istraživačkog rada najviše su koncentrisani na ukazivanje pozitivnih promjena, a moguće ih je izdvojiti na sljedeći način:

- Podizanje svijesti o pozitivnim socio-ekonomskim utjecajima migracija;
- Informisanje pojedinaca o međunarodnim pravima migranata;
- Ukazivanje da migracije mogu biti agent društvenih promjena i jačanja demokratije;
- Podsticanje saradnje i razmjene znanja na internacionalnom nivou.

5. Sistem hipoteza i indikatora

5.1. Generalna hipoteza i pomoćne hipoteze

Migracije su neodvojivi dio ljudskih prava i predstavljaju značajan resurs socio-ekonomskog jačanja zemalja odredišta migracijskih tokova.

Pomoćna hipoteza 1: Mlado i vitalno migrantsko stanovništvo je ključni potencijal nadomještaja manjka radne snage na tržištu rada i budućeg održivog razvoja odredišnih zemalja.

Pomoćna hipoteza 2: Migranti su pokretačka snaga demografskog razvoja Evrope, imaju povoljan utjecaj kako na povećanje ukupne populacije tako i na promjenu strukture stanovništva odredišnih zemalja.

Pomoćna hipoteza 3: Stanovništvo koje migrira sa sobom nosi socijalna, konfesionalna, nacionalna i druga obilježja koja mijenjaju strukturu stanovništva, istovremeno čineći društva manje konzervativnim, stereotipnim i tolerantnijim za prihvatanje društvenih različitosti.

Pomoćna hipoteza 4: Uspješna integracija imigranata u odredišnim zemljama obogaćuje kulturu i stvara pozitivno okruženje za oblikovanje multikulturalnog identiteta.

Pomoćna hipoteza 5: Zatvaranjem granica migrantima na prostoru Evrope i nepostojanjem adekvatnog sistema stvarne zaštite migranata, u potpunosti se narušava smisao ideje o ljudskim pravima; svijet će izgubiti prijestolnicu zaštite osnovnih ljudska sloboda, vraćajući se rigidnim antidemokratskim i profašističkim idejama.

5.2. Indikatori

- Prema procjenama Evropske komisije (2018: 82) od 2010. do 2030. godine evropsko stanovništvo u radnoj dobi će se smanjiti za 20 miliona, a udio starog stanovništva (65+) porast će sa oko 23% na 40%.
- Podaci o imigracijama koja su se desila u zemljama članicama Evropske unije u 2015. godini, ukazuju na populaciju mlađih imigranata. U januaru 2016. godine, prosječna starosna dob imigranata je iznosila 27 godina, to je čak puno veće u odnosu na starosnu populaciju rezidenata EU zemalja, čija je prosječna starosna dob bila 42 godine (Eurostat, 2016).
- Od 2000/01, imigranti su predstavljali 14% porasta visokoobrazovane radne snage u Evropi (OECD, 2012:3).
- Sobotka (2008: 235) bazirajući se na nekoliko evropskih zemalja¹, iznosi istraživanje koje pokazuje da imigrantice obično imaju veću stopu fertiliteta u odnosu na domorodno stanovništvo. Stopa fertiliteta imigrantica obično varira između 2.0 i 2.5, što je za 0.3 – 0.8 posto veće u odnosu na domorodno stanovništvo.

¹ Istraživanje je obuhvatilo sljedeće evropske zemlje: Njemačku, Dansku, Englesku, Vels, Francusku, Holandiju, Norvešku, Švedsku, Austriju, Belgiju, Francusku, Italiju, Španiju, Švicarsku

- Univerzalna deklaracija Ujedinjenih nacija i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i mnogi drugi međunarodni dokumenti koje indirektno i direktno štite prava migranata pripadaju osnovnim načelima EU. Evropska unija je oduvijek bila prijestolnica promovisanja poštovanja, solidarnosti i zaštite svih ljudskih prava. Stoga će zatvaranje granica migrantima i nemogućnost pružanja adekvatne zaštite istih voditi do toga da Evropska unija poništi samu sebe a time i svijet doveđe u stanje beznađa i rigidnih antidemokratskih ideja.

6. Metode istraživanja

Metode istraživanja koje će se koristiti su: metoda deskripcije i klasifikacije, historijska metoda, metoda analize, metoda kompilacije i statistička metoda.

Metoda deskripcije i klasifikacije

Metode koja će se koristiti u početnoj fazi istraživanja kako bih obrazložila činjenice, tokove i empirijska potvrđivanja. Ova metoda će se najviše koristiti u cilju definisanja migracija i pojašnjavanja instrumenata međunarodnog prava u kontekstu migracija. Također u svrhu boljeg definisanja samog pojma i vrsta migracija koristit ću se metodom klasifikacije.

Historijska metoda

Historijski kontekst predstavlja bitan dio ovog istraživačkog rada. Na osnovu različitih relevantnih izvora osvrnut ću se na historijski razvoj i tokove migracija.

Metoda analize

Osnovna metoda koja će se koristiti u svrhu prikupljanja, otkrivanja, definisanja i analize podataka kako bi se moglo pristupiti daljem istraživanju. Ovo je izrazito bitna metoda kako bih što podrobnije istražila naučnu istinu, analizirala različite migracije iz prošlosti te detaljno analizirala stav Evrope u prvom redu Evropske unije spram migranata i njihovih prava.

Metoda kompilacije

Migracije su sveprisutan predmet znanstveno-istraživačkih radova, tako da ću se osvrnuti i na već postojeća opažanja, stavove, zaključke i spoznaje, sve u cilju što objektivnijeg i sveobuhvatnijeg istraživanja.

Statistička metoda

Istraživanje migracija bez statističkih podataka gubi svoju svrhu, tako da će zaključci i analize biti obrazloženi i statističkim podacima i to najviše iz arhive IOM-a (Međunarodne Organizacije za Migracije) i Eurostata, sve u svrhu rasvjetljivanja kompleksnijih stadija istraživačkog rada.

7. Vremensko, prostorno i disciplinarno određenje

Istraživanje obuhvata period od 90-ih godina prošlog vijeka pa do danas. Međunarodne migracije 90-ih godina postaju jedno od ključnih pitanja unutrašnje i vanjske sigurnosti EU, dok sa druge strane recentna izbjeglička kriza opet Evropu stavlja pred značajan migracijski izazov. U **prostornom smislu** istraživanje obuhvata isključivo prostor evropskog kontinenta, prevashodno evropske razvijene zemlje, kao predstavnike odredišnih zemalja migracija: Njemačku, Francusku, Švedsku, Norvešku, Englesku i sl.

Pristup istraživanju je interdisciplinarnog karaktera, bazira se na Politologiji, Sociologiji, Demografiji, Psihologiji, Historiji, Međunarodnom Pravu i Ekonomiji.

1. Temeljne odrednice međunarodnih migracija

1.1. Pojmovno određenje migracija

Pronaći općeprihvaćenu definiciju migracija prema mišljenjima mnogih teoretičara ove oblasti je izuzetno zahtjevno. Svako kretanje stanovništva ne možemo nazvati migracijom, a svaka migracija uključuje kretanje. Autori Demko, G.J., et al. (1970: 286) navode da su migracije najkompleksnija komponenta promjena u populaciji, stoga je neophodno sagledati ovaj pojam iz više aspekata. Mesić (2002: 248) po ugledu na Standinga tvrdi da opće definisanje migracija polazi od superordinarnog pojma – kretanje ljudi u prostoru i dva subordinarna: a) relativne trajnosti promjene prebivališta i b) relativne razdaljine seljenja. Ovi pojmovi čine različite aspekte prostorne mobilnosti. Pojasnit će zašto Mesić smatra da svako pristupanje općem određenju migracija treba da polazi od ova tri aspekta.

Prvo, prostorna mobilnost se odnosi na doslovno fizičko kretanje u prostoru na određenoj udaljenosti. Bez ove dimenzije je nemoguće utvrditi da se migriranje zapravo desilo. To je preduslov svake migracije; da se osoba kreće unutar određenog prostora i na određenoj udaljenosti, premda, kao što je već spomenuto, svako kretanje nužno ne znači migriranje, ali svako migriranje jeste kretanje. Nadalje, takvo kretanje posmatramo sa aspekta udaljenosti, ali i vremena u kojem se kretanje odvija.

U kontekstu aspekta udaljenosti, neophodno je znati koliko je osoba udaljena u odnosu na svoju početnu tačku kretanja. Da li je izasla iz okruga grada u kojem je nastanjena (migracije na dužoj razdaljini) ili se kreće unutar okruga grada (migracije na kratkoj razdaljini), ali i koliko dugo osoba mora biti odsutna iz nekog mjesta da bi se smatrala migrantom? To nas dovodi do treće, temporalne dimenzije, odnosno trajnosti kretanja. Uzmimo za primjer građanina Bosne i Hercegovine koji ima službeno prijavljeno i registrovano prebivalište u Sarajevu i koji odlazi na ljetovanje u Hrvatsku. Oba prvobitna aspekta migracija su u ovom slučaju zadovoljena, građanin se kreće i prešao je državnu granicu, dakle nalazi se na dužoj razdaljini, međutim bez vremenske dimenzije tj. trajnosti njegovog boravka u Hrvatskoj, nemoguće je utvrditi da je posrijedi migracija. Ako prepostavimo da se radi o ljetovanju u trajanju od pet dana, nakon kojeg se stanovnik vraća u svoju državu, zaključit ćemo da je riječ o kratkoročnom boravku van zemlje, ali nikako stvarnom migriranju. Stoga je bez vremenske odrednice nemoguće utvrditi da li je riječ o migraciji ili pukom kretanju. Teoretičari koje će spomenuti u nastavku su dali značajan doprinos u boljem razumijevanju i definisanju koncepta migracija.

Podimo od najuopštenijeg definisanja migracija i M. Wagnera (1889) koji smatra da je migracija „svaka promjena glavnog boravišta neke osobe“. U istom duhu **Hoffmann Nowotny (1970, citirano prema Mesić, 2002)**, „svaki prelazak osoba na drugo mjesto“ smatra migracijom. Međutim, da li ova definicija istovremeno implicira da se osoba koja se seli iz jednog stana u drugi unutar istog grada može smatrati migrantom? I Hoffmann i Wagner, potpuno zanemaruju temporalnu odrednicu i faktor razdaljine u odnosu na prvo bitno boravište, što povlači za sobom niz neodgovorenih pitanja u pogledu razlikovanja migranta od osobe koja se kreće.

U nešto složenijim definicijama, mnogi autori kao određujući elemenat uzimaju mjesto prebivališta. Riječima Lee, E.S. (1970: 290) migracije su permanentna ili semi-permanentna promjena prebivališta. Nikakvo se ograničenje ne postavlja s obzirom na razdaljinu seljenja ili na dobrovoljnost, odnosno nedobrovoljnost čina, niti se pravi distinkcija između vanjske i unutrašnje migracije. Tako se preseljenje iz jednog stana u drugi, smatra jednakim činom

migracije kao i odlazak iz Bosne u SAD, premda su, dakako, kretanja i posljedice takvih pokreta uveliko različite. Međutim, nisu sve vrste prostorne pokretljivosti uključene u ovu definiciju. Isključeni su primjerice kontinuirani pokreti nomada i radnika migranata za koje ne postoji dugoročni boravak te kratkoročni odlasci poput ljetnih putovanja.

Slično Leeju, ali sa naglaskom na trajnu promjenu adrese prebivališta. **Rubenstein, J.M. i Bacon, R.S.** (1990:75) definiraju migracije kao permanentnu promjenu lokacije stanovanja. Ona mora da se jasno razlikuje od uopštenog izraza "mobilnost", koja se odnosi na sve tipove kretanja ljudi. Primjera radi, svakodnevna putovanja na posao ili fakultet su forme mobilnosti, jer su ovo primjeri periodičnih i cikličnih kretanja. **Trewartha, G.T. (1969: 136)** objašnjava da je pojam "migracija" više značan – najčeće migracije uključuju kretanja, koja rezultiraju u permanentnoj promjeni prebivališta. Međutim, on odmah naglašava da ta kretanja treba da isključuju ostale vrste mobilnosti kao što su svakodnevna kretanja putnika između centra grada i perifernih područja, sezonske radnike migrante, privremena kretanja turista i lutanja pastoralnih nomada. Međutim uprkos isključivanju ovakvih vrsta kretanja, **Clarke, J.I. (1965:123)** je mišljenja da ne postoji dovoljno opravdanih razloga da se navedeni faktori mobilnosti isključe iz koncepta migracija, a najviše zbog činjenice da ne postoji adekvatan jezički izraz, koji uključuje brojna kretanja populacije u prostoru.

Iako migracije podrazumijevaju promjenu prebivališta i fizičko kretanje, ne smijemo ih svesti tek na geografski aspekt razdaljine, kao ni zanemariti sociološke promjene koje takvo kretanje donosi. Proces uključenja u nove društvene sisteme nije nimalo jednostavan, nije vremenski ograničen i pregledan, niti završava fizičkim prijelazom iz jednog sistema u drugi; to je kompleksan, dugotrajan i težak proces koji u brojnim slučajevima traje cijeli život. Stoga i socijalna distanca predstavlja izuzetno važan aspekt, kada govorimo o migracijama. Prekogranična migracija donosi obično i veću socijalnu distancu, te ona nije nužno vezana uz veću geografsku distancu. Tako lokalno preseljenje u različitu kulturnu, etničku ili vjersku sredinu, može za migranta imati dramatičnije posljedice, nego vanjska migracija u kulturno i socijalno sličnu sredinu (Mesić, 2002). **Eisenstadt S.N. (1953:167)** primjećuje da su migracije fizički prijelaz pojedinca ili grupe iz jednog društva u drugo. Ovaj prijelaz podrazumijeva bitnu društvenu komponentu – gdje migrant napuštajući svoje dosadašnje boravište, napušta cijeli set dotadašnjih društvenih normi i uređenja, i trajno ulazi u novi socijalni ambijent. Također, **Shrivastava (1983: 157)**, migracijama dodaje i društveno-kulturno određenje, tvrdeći da su migracije instrument kulturne difuzije i socijalne integracije i da kao takve mogu kreirati „zajednice unutar zajednica“. Dok, **Dudley Krik (1970: 300)** kaže da se migracije mogu

posmatrati kao forma adaptacije individue ili grupe na percepciju promjene okruženja. **Mangalm (1986)**, određuje migracije kao „relativno trajan odlazak pojedinaca ili grupa, iz jednog geografski određenog područja u drugi“, kojem prethodi proces odlučivanja pojedinca zasnovan na hijerarhijski uređenim skupovima vrjednovanja i želja, koji rezultira promjenom interakcijskog sistema migranata. Međutim promjena prebivališta ne znači nužno i promjenu sistema interakcije. Moguće je da grupe ljudi promijene mjesto prebivališta, ali ipak ne iskuse osnovnu promjenu interakcijskog sistema. Drugim riječima, uprkos promjeni prebivališta, osnovne strukturalne osobine društvenog sistema mogu ostati nepromijenjene. Jednako se tako i prepostavka da migracije ljudi iz ruralnih u urbane sredine ne donose velike promjene pokazala kao potpuno pogrešna. Samo promjena u zanimanju migranta, je dovoljna da unese značajne promjene u interakcijski sistem takvih migranta. Tu su i brojni drugi razlozi, kao npr. navike domaćinstva, odnosi unutar grupe, rekreativske aktivnosti, kupovina i sl.

Postoje s druge strane i autori koji pokušavaju utvrditi granicu između cirkulacije i migracije. Cirkulacija stanovništva podrazumijeva one oblike pokretljivosti stanovništva koji su kratkotrajni, ciklični i kojima je obilježje izostanak bilo kakve namjere za stalnom ili dugotrajnijom promjenom boravišta (Turk, 2012: 2). Snažnim razvojem saobraćaja, u savremenom društvu sve su zastupljenija dnevna i sedmična prostorna kretanja motivisana različitim razlozima (npr. putovanja, odlasci na vikendicu, svakodnevni odlazak na posao). Budući da takvi oblici prostorne pokretljivosti ne uključuju trajnu promjenu prebivališta stanovništva, postavlja se pitanje da li ih je opravdano nazivati *dnevnom*, odnosno *sedmičnom migracijom*, ili je za njih migracija ipak preteška riječ, pa ih je opravdanije nazivati *cirkulacijom*.

Nejašmić (2005) ističe da se „prema relevantnim savremenim gledištima, prostorna pokretljivost stanovništva treba da dijeli na dvije šire kategorije: “migraciju“ ili “seljenje“ i “cirkulaciju“ ili “kružno kretanje“. Pod *migracijom* podrazumijeva „sve promjene mjesta stalnog boravka (prebivališta), bilo da je riječ o preseljenju trajne ili privremene naravi na manju ili veću udaljenost unutar ili preko državnih i administrativnih granica“. Nejašmić definira cirkulaciju kao „odlazak iz mjesta stalnog boravka u mjesto rada i povratak u mjesto stalnog boravka uz trajanje boravka u mjestu rada od nekoliko sati i dana do nekoliko mjeseci, i uz nepostojanje bilo kakve namjere za stalnom ili dugotrajnom promjenom boravišta“. Isti autor u klasifikaciji prostorne pokretljivosti stanovništva prema trajanju i učestalosti “migraciju“ dijeli na konačnu i privremenu, a “cirkulaciju“ na redovitu, slučajnu i sezonsku.“

Zelinsky, W. (1971: 219) također pridaje značaj razlikovanju pojma migracije i cirkulacije. Prema Zelinskem „migracija je uočljiva i simultana promjena prostornog i društvenog lokusa“, međutim ne može se svaka promjena prostora nazvati migracijom. Pa tako npr. migracije treba da isključuju radnike koji putuju na posao, turiste i studente koji se privremeno sele radi studiranja, jer je ova vrsta mobilnosti više cirkulatorni proces nego stvarno migriranje.

Newman, J.L. (1984: 159) je kritički analizirao koncept migracija, tvrdeći da je većina definicija fokusirana na pojam permanentne i semi-permanentne promjene prebivališta, isključivo kako bi razlikovali migraciju od cirkulacije. Kako bi bolje razjasnio koncept migracija, Newman postavlja pitanja u vezi sa vremenskim razdobljem koje je primjenljivo na permanentnu i semi-permanentnu promjenu prebivališta, namjeru i stvarnu udaljenost migranta, itd. On tvrdi, da promjena boravka na godinu dana, koja se uzima kao standardna vremenska odrednica i permanentnih i semi-permanentnih migracija, treba da isključuje učestale migrantske grupe (npr. beskućnici u SAD-u, Romi u Istočnoj Evropi), jer se one stvarno ne naseljavaju. Kada je riječ o namjeri migranta Newman utvrđuje metodološki problem dostupnosti podataka. Također postavlja pitanje, da li osoba koja se seli iz jednog stana u drugi u istom okrugu, geografskoj i političkoj jedinici možemo smatrati migrantom? Drugim riječima, koliko daleko osoba mora biti udaljena da bi se smatrala migrantom. Prema njegovom mišljenju udaljenost između dvije tačke u prostoru mora biti povezana sa političkom granicom koja postoji između dvije prostorne jedinice (npr. mjesto porijekla i odredište). Iz ovoga se razvio i kartografski model porijekla i odredišta za migrante. Ovaj model objašnjava da se osoba, koja mijenja svoje prebivalište unutar iste administrativne jedinice, bez obzira na udaljenost između mjesta porijekla i odredišta, ne može smatrati migrantom. Suprotno tome, osoba koja pređe političku granicu, između mjesta porijekla i odredišta (bez obzira na udaljenost između te dvije tačke) se može smatra migrantom. Nekada se također desi da osoba ima više mjesta prebivališta u okviru jedne administrativne jedinice ili u okviru dva ili tri distrikta ili čak države. U tom slučaju, bit će jako teško da se takve osobe definišu kao migranti. Konačno, Newman ipak prihvata da su definicije migracija uvjetovane ciljevima i potrebama različitih disciplina i interesa istraživača.

Weeks, J.R. (1989: 186) definiše migracije kao proces promjene prebivališta i pomjeranje društvenih aktivnosti iz jednog mjesta u drugo. On naglašava važnost prelaska političke granice (npr. državnih granica ili međunarodnih granica). Američki Census Bureau (USCB) smatra migrantima osobe koje pređu bilo koju političku granicu. Ako osoba promijeni svoje prebivalište, ali ostane unutar iste države, takve osobe USCB ne posmatra kao migrante. Svaki

migrant ima svoje mjesto porijekla (ono koje je ostavio iza sebe) i odredište (novo mjesto koje naseljava). Ovakav pristup se najviše bazira na mobilnosti mjesta prebivališta, međutim njegova teorija izostavlja temporalnu dimenziju.

Prema Ross, J.A. (1982: 448) migracije predstavljaju geografsku mobilnost koja uključuje promjenu uobičajenog mjesata prebivališta između jasno definisanih političkih i statističkih područja. Pojam "statističkih i političkih geografskih područja" odnosi se na područja koja su unaprijed definisana i određena jasnom statističkom, političkom ili geografskom granicom. Ross u "Enciklopediji populacije" dovodi migracije u posrednu vezu sa populacijskim rastom, iznoseći interesantno istraživanje, kojim tvrdi da migracija niti dodaje niti oduzima od ukupne populacije, ali može imati utjecaja na ukupnu populaciju, time što uključuje pokretanje ljudi iz područja gdje postoji vjerovatnost manje reprodukcije prema području vjerovatnosti veće reprodukcije.

Iz gore navedenih definicija, vidjeli smo kako različiti autori usvajaju različite pristupe migracijama, ali sve ove definicije imaju zajedničke elemente koje uključuju promjenu prebivališta (ponajprije permanentnu), mjesto porijekla, pređenu udaljenost, vrste pređenih granica, namjera ostanka, vrijeme provedeno u novom prebivalištu i sl. Ipak, moguće je primijetiti da ovi elementi imaju određena ograničenja u pružanju sveobuhvatne i koherentne definicije migracija.

Nepouzdanost utvrđivanja razloga koji stoje iza odluke o migriranju, kao i upitni popisi i anketna ispitivanja su samo neki od njih. Nacionalni popisi uglavnom uključuju i ljude koji su se u međupopisnom razdoblju odselili na neko određeno mjesto, odnosno one koji su se u vrijeme novog popisa našli na drugom mjestu u odnosu na prethodno popisivanje. Time su isključeni svi koji su migrirali prije prošlog popisa, ali i oni koju se se do novog popisa u međuvremenu vratili. Također postoji i problem sa konceptualizacijom trajnosti migracija. Ona se može odrediti, prvo subjektivnom namjerom, ili iskazom migranta. Međutim dio migranata se vraća unatoč prvobitnoj namjeri iseljenja, a još ih veći broj ostaje trajno, iako su planirali, tek privremene migracije. Popisi i anketna ispitivanja uglavnom koriste "de jure" pristup, uzimajući u obzir uobičajeno prebivalište, pri čemu se zanemaruje da mnogi ljudi, iz različitih razloga stvarno prebivaju, ili borave na drugom mjestu. Stoga postaje jasno zašto ne postoji univerzalni koncept definiranja migracija i zašto ovaj koncept ostaje inkluzivan.

1.2. Klasifikacija migracija

Kao što je spomenuto, pojam migracija nemoguće je pretvoriti u jednu univerzalnu definiciju, ali zato postoje mnoge uopštene podjele migracija naspram različitih kriterija. William Petersenova tipologizacija migracija zasigurno je najčešće spominjana i citirana uopštena podjela migracija. Kritizirajući klasifikacije modernih migracija, koje su prema njegovom mišljenju često utemeljene na statističkim podacima, potpuno nerelevantnim za teorijsku problematiku, Petersen (1958: 265) pokušava da svojom tipologijom ponudi temelje za potencijalni razvoj teorije. Tvrdi da je poželjna procedura u bilo kojoj disciplini da se najprije utvrde koncepti i logička veza između njih pa da se tek na temelju toga skupljaju podaci relevantni konceptualnom okviru. On polazi od toga da je neophodno razdvojiti motive migriranja i društvene faktore migracija, tj. da tipologija migracija može imati logičku jasnoću samo ukoliko se temelji na analizi nivoa aspiracija migranta. Primjera radi, ekonomske krize mogu biti uzrok migracija samo ako postoji pozitivna koleracija između te krize i sklonosti migriranju.

Petersen prepostavlja da neki ljudi migriraju radi ostvarivanja svog određenog cilja ili zbog želje da putuju tzv. „wanderlust“. Takve migracije Petersen naziva inovacijskim – migriranje u znaku unapređenja životnih uslova. Analogno tome, drugi se kreću reagirajući na promjene i pri tome nastoje održati dotadašnju kvalitetu života – takve migracije Petersen je okarakterisao kao konzervativne. To je i Petersenova najbitnija diferencijacija u odnosu na druge autore; on prepoznaje da ljudi migriraju i da bi zadržali ono što imaju, a ne isključivo da bi unaprijedili kvalitetu života. Kada se polarnost „push i pull“ (potisnih i privlačnih) faktora primjeni na ove dvije podjele (inovacijske i konzervativne) te kada se uključi dimenzija aspiracije migranata, rafinira se Petersenova podjela na pet širokih „klasa migracija“, i to na: primitivne, prisilne, prinudne (iznuđene), slobodne i masovne (Petersen, 1958: 259). Primitivne migracije nastaju kao rezultat potisnih ekoloških faktora. Ovdje se ne radi o seobi primitivnih naroda, već o kretanju koje je povezano se nemogućnošću suprotstavljanja prirodnim silama (nor. cunami Indijskog okeana u 2004.). Rapidan napredak tehnologije ipak doprinosi čovjekovom opstanku i uslijed velikih prirodnih nepogoda. Ove migracije su istovremeno konzervativne, jer ljudi traže prostor kako bi nastavili sa svojim uobičajenim navikama i načinom života. One nisu pokrenute silama „push and pull“ faktora, već kako to Petersen naziva uzajamnim djelovanjem „push and control“ faktora. Primitivne migracije obilježavaju i besciljna kretanja; „wandering“ – lutanje. Tipičan primjer su neintendirana kretanja nomada, koji se kreću, ali bez stalnog

prebivališta. Također postoje primitivne migracije agrarnog stanovništva i obično se dešavaju kada postoji snažna neusklađenost između količine proizvodnje na zemlji i veličine stanovništva koje ovisi o toj proizvodnji. U savremenom dobu, agrarno stanovništvo u ovakvim situacijama migrira u grad, takve migracije su više inovativne migracije, nego konzervativne. Ipak ovdje Petersen razlikuje nivoe prisile, gdje dolazimo do njegove podjele migracije na prisilne i iznuđene. U nižem stepenu prisile kod iznuđenih migracija osoba ipak ima neke mogućnosti odlučivanja hoće li migrirati ili ne (Petersen, 1958: 264). Kada migrant nema nikakvu volju u odlučivanju hoće li ostati ili ne, radi se o prisilnim migracijama (npr. protjerivanja određene etničke skupine). U tipovima migracija spomenutih do sada, volja migranata je bila relativno nebitan faktor, dok je kod slobodnih migracija presudan faktor. Historijski relevantan primjer su prekomorska iseljavanja iz Evrope u 19 st., tada su se u ovakva putovanja upuštali najčešće avanturisti ili intelektualci alienirani iz evropskog društva tokom političkih previranja. Značaj ovih pionirskih migracija nije u veličini, već u tome što su ohrabrile kasnije migracije, koje su uključivale ljude iz svih slojeva društva. Dakle, obično slobodne migracije znače i manje migracije, ali otvaraju mogućnosti masovnijim migracijama. Kada migracija postane utvrđeni obrazac i primjer kolektivnog ponašanja, tada nastaju masovne migracije. Masovno iseljavanje evropskog, a djelomično afričkog i azijskog stanovništva u Novi svijet najveće je migracijsko pomicanje svih vremena.

Tabela 1. Petersenova tipologizacija migracija sumirana u tabeli

Relacija	Migracijska sila	Klasa migracija	Tip migracija	
			Konzervativne	Inovacijske
Priroda i čovjek	Ekološki potisak	Primitivne	Lutanje	Bijeg iz zemlje
			Krstarenje	
Država (ili ekvivalent) i čovjek	Migracijska politika	Prisilne	Raseljavanje	Trg. robljem
		Iznuđene	Bijeg	Trg. radom
Čovjek i njegove norme	Više aspiracije	Slobodne	Grupne	Pionirske
Kolektivno ponašanje	Društveni momenat	Masovne	Naseljavanje	Urbanizacija

Izvor: (Peterson, 1958: 266)

Sublimirajući najranije dihotomijske tipologije migracija (uključujući i Petersenovu), Wertheimer- Baletić (1999: 300) iznosi savremeniju, ali vrlo opsežnu podjelu migracija prema sljedećim kriterijima: dobrovoljnosti migracije, uzroku migracije, državnim granicama, vremenu (trajanju) migracije, organizovanosti migracije.

Prema kriteriju dobrovoljnosti, migracije dijelimo na prisilne/nedobrovoljne i dobrovoljne, razlikujući kretanja stanovništva iz potrebe i nužde. Dobrovoljne migracije, znače da migrant ima mogućnost izbora da li da migrira ili ne. Dok prisilna migracija (IOM, 2017) – uključuje migracije koje sadrže elemente prisile i predstavljaju životnu prijetnju, bilo da su izazvane prirodnim ili namjernim uzrocima (npr. kretanja izbjeglica i raseljenih osoba, kao i raseljavanje uslijed prirodnih ili ekoloških katastrofa, hemijskih ili nuklearnih katastrofa, gladi, rata). Dakle radi se o bilo kojoj vrsti situacije koja dovodi u opasnost ljudske živote i slobode ili preživljavanje. Glavni uzrok velikog porasta broja prognanika i izbjeglica u posljednja dva stoljeća čine faktori političke prirode, ponajprije politički sukobi. Recentni primjeri prisilnih migracija je evropska izbjeglička kriza u 2015. godini, gdje je preko 1,3 miliona imigranata iz azijskih i afričkih zemalja zatražilo azil.

Ipak kriterij dobrovoljnosti, koliko god se činio jednostavnim, je teško razlučiti. Jasno je da migriranje uslijed ratnih uslova, ekoloških katastrofa ili neposrednog progonjenja stanovništva predstavlja prisilnu migraciju, ali je teško povući tu crtu u uslovima mira. Postavlja se pitanje da li politička i ekomska nestabilnost, visoka stopa nezaposlenosti, nedostatak pravne države, uskraćena socijalna zaštita i slične karakteristike nestabilnih državnih sistema nužno uzrokuju prisilne migracije? Odnosno, koja je to razina loših ekonomsko-političkih uslova, pri kojima možemo reći da je stanovništvo prisiljeno odlučiti se na migriranje? Definicije međunarodnih organizacija, poput IOM-a, ostavljaju prostor da dovedemo u pitanje „dobrovoljnost“. Jasniju granicu možemo povući kod stanja kada egzistencijalne potrebe apsolutno nije moguće ostvariti unutar države porijekla (npr. ostvariti bilo kakvu vrstu zaposlenja), konsekventno ljudi tragaju za mjestom gdje će moći zadovoljiti te osnovne egzistencijalne uslove za život. Premda ovakav tip migracija nije direktno prouzrokovani, ipak indirektnim faktorima stanovništvo biva prisiljeno na migriranje. Jednako kao što je čovjek u prahistorijskom dobu prelazio planine u potrazi za hranom i plodnim tlom, tako i moderni čovjek biva prisiljen da u potrazi za zaposlenjem, što je današnji ekvivalent mogućnosti/nemogućnosti obezbjeđivanja osnovnih uslova za život, prelazi državne granice. Drugi faktori, poput društvenih, mogu, ali i ne moraju

biti dovedeni u vezu sa prislinim migracijama. Uzmimo za primjer, mlade ljude koji nikako nisu zadovoljni sistemom obrazovanja niti uslovima za rad, ali im je data mogućnost da i studiraju i rade unutar svoje države, međutim zbog boljih prilika i mogućnosti napredovanja, kao i ostvarivanja ličnih ambicija, migriraju u razvijeniju državu. Ovdje je riječ o dobrovoljnim migracijama jer bazične, egzistencijalne potrebe nisu ugrožene. Zaključujemo da se granica između „prislinog“ i „dobrovoljnog“ može ogledati u egzistencijalnoj dimenziji, tačnije migriranje radi ostvarivanja osnovnih uslova za život/preživljavanja karakteriše prisilno migriranje, dok bi se migriranje radi poboljšanja uslova moglo okarakterisati kao dobrovoljno kretanje. Međutim uprkos postojanju odrednica prisilnog migriranja, kao i relevantnih međunarodnih instrumenata i zakona koji štite prava migranata, mnoge države koje su pritom i ustavom usvojile i priznale nedobrovoljne migracije, u svojoj svakodnevnoj praksi postupaju suprotno propisanom. Brojne katastrofe, ratovi, kao i nemogući uslovi za život generiraju sve veći broj migranata koji nevoljno napuštaju svoje zemlje, često nailazeći na nerazumijevanje i hipokritično nepriznavanje njihovog formalnog statusa migranata.

Sljedeća podjela, prema kriteriju motiva, razlikuje ekonomske ili neekonomske migracije. Neekonomske migracije su svi oblici migracija uslovljeni neekonomskim razlozima i to političkim, individualno-psihološkim, porodičnim, zdravstvenim, klimatskim i drugima. Dok ekonomski migranti napuštaju svoju zemlju kako bi poboljšali svoju ekonomsku perspektivu, životni standard i povećali dohotke, oni to prvenstveno rade iz ličnih preferencija, a ne iz potrebe koja je motivisana životno ugroženim okolnostima. Ekonomski migranti se u svakom trenutku mogu vratiti u svoju državu i računati na zaštitu vlade te države. Bitno je napomenuti da su pojedini tipovi migracija međusobno povezani, često se preklapaju i prelaze jedni u druge. Pogotovo u modernom vremenu gdje su ekonomski razlozi često isprepleteni političkim i drugim utjecajima, npr. i ne-ekonomski migranti mogu imati neke ekonomske razloge za migriranje. Tako se na primjer kod kriterija voljnosti (dobrovoljne ili nedobrovoljne migracije) mogu preklapati i ekonomski i neekonomski motivi za migriranje. UN Konvencija o statusu izbjeglica, iz 1951., razlikuje ekonomske i neekonomske migrante u odnosu na njihovo podnošenje zahtjeva za azil. Pa se tako, migranti koji zahtijevaju azil izvan granica svoje države, a motivisani su isključivo ekonomskim razlozima smatraju nelegitimnim. Samo politički motivisani tražioci azila se smatraju legitimnim migrantima. Javne rasprave o azilantima često se zasnivaju na pretpostavci da takve jasne razlike stvarno postoje. Međutim, većina tražilaca azila dolazi iz zemalja u kojima su ekonomski neuspjeh i politička nestabilnost, progon i siromaštvo međusobno isprepleteni. Razlika između individualnih tražilaca azila se

teško može ustanoviti sa sigurnošću. Rijetko postoje dokumentovani dokazi o progonu, a predstavljanje nekoga ko je pobjegao iz nestabilnog režima, kao "ekonomskog migranta" ne bi trebao biti pravno dozvoljeni izgovor u sistemu Međunarodnog prava. Savremene su ekonomske migracije u pravilu dobrovoljne, ali dobrovoljnost je, objašnjeno je, često upitna.

Prema kriteriju državnih administrativnih granica, migracije dijelimo na vanjske i unutrašnje. Unutrašnje uključuju migracije unutar granica iste države; seljenje iz ruralnih sredina u urbane i ovo je i najčešći oblik unutrašnjih migracija karakterističan za države u razvoju. Zatim, postoje migracije iz jednog okruga u drugi okrug, provinciju i slično. Migriranje iz grada u drugi grad ili iz grada u predgrađe tzv. interurbane migracije su češća pojava u razvijenim državama.

Vanjske migracije – uključuju migracije izvan granica određene države, motivisane različitim razlozima (veće šanse za zaposlenje, školovanje, spajanje porodica i slično). Prema njihovom prostornom dometu mogu biti: međudržavne, kontinentalne i interkontinentalne. Vanjske migracije mogu biti uzrok depopulacije zemlje polazišta, dok unutrašnje migracije ne mijenjaju broj stanovništva neke zemlje, već samo koncentraciju stanovnika unutar granica iste države. Svakako, unutrašnje migracije su sa stanovišta regulatornih procedura mnogo jednostavnije te samim tim i slobodnije, dok vanjske migracije slijede jasan obrazac migracione politike. I unutrašnje i vanjske migracije za određenu zemlju imaju različite političke, ekonomske, društvene, demografske, političke i druge posljedice.

Prema vremenu trajanja, migracije mogu biti privremene i definitivne. Najveće značenje za demografsku analizu ima prema kriteriju vremena definitivna (konačna) migracija, koja implicira promjenu mjesta stalnog boravka i to, kako u vanjskim, tako i u unutrašnjim migracijama. Ona ima direktni demografski utjecaj na ukupan broj stanovnika i na demografske i ostale strukture stanovništva. Ovaj tip migracije obuhvata cijelu porodicu, a ne samo ekonomski aktivne osobe. Iz ovoga treba isključiti kretanje nomada, s obzirom na to da oni uopšte nemaju stalno mjesto boravka. Kod privremenih migracija, migrant kratkoročno (sezonski, sedmično ili dnevno) napušta svoje prebivalište. Privremene migracije (migracije u širem smislu) obuhvaćaju ekonomski aktivno stanovništvo koje privremeno migrira iz ekonomskih razloga u drugu zemlju ili drugo područje iste zemlje. Privremene migracije mogu postati i definitivne migracije na koje utječu brojni ekonomski, društveni i slični faktori vezani za mjesto porijekla ili odredišta migracije. Možemo ih svrstati u tri oblika: privremene migracije u užem smislu, sezonske migracije i dnevne migracije.

Privremenom migracijom u užem smislu se prvenstveno smatra migracija radne snage na određeno vrijeme iz mjesta stalnog boravka u mjesto privremenog boravka zbog zaposlenja ili višeg dohotka. Ovakav oblik migracije proizlazi iz neusklađenosti ponude i potražnje za radom na određenom području, te implicira razlike u ekonomskom razvoju između područja porijekla i odredišta migracije. Sezonske migracije podrazumijevaju migracije radne snage zbog sezonskog zaposlenja (npr. migracija građevinskih radnika iz balkanskih zemalja u Njemačku i Austriju tokom ljetne sezone). Ovaj oblik migracije javlja se godišnje periodično i nema nikakve direktne demografske posljedice. Najčešće se javljaju u djelatnosti poljoprivrede i ugostiteljstva. Dnevne migracije predstavljaju kretanje (putovanje) radne snage od mjesta stalnog boravka do radnog mesta. Najčešće se odvijaju na relaciji selo-grad ili selo-manja industrijska naselja. Takav tip migracije ne stvara nikakve demografske efekte s obzirom na to da se ljudi nakon završetka posla vraćaju u mjesto prebivališta. Međutim, ukoliko ima tendenciju da preraste u definitivno migriranje, onda bismo mogli govoriti o postojanju potencijalnog demografskog utjecaja.

Migracije se prema kriteriju organiziranosti mogu podijeliti na organizirane i neorganizirane, to jest spontane ili stihjske migracije. Organizirane migracije su one u kojima migrant unaprijed zna područje migriranja, te prednosti koje mu ono donosi. Ovakve migracije uglavnom su društveno poželjne, a mogu biti motivisane i ekonomskim i neekonomskim razlozima. Spontane (stihjske) migracije vođene su ekonomskim motivima, te prevladavaju nad organiziranim migracijama.

Kriteriji migracija su međusobno isprepleteni, pa se svaka se može naći unutar druge ili dobiti sasvim nova tipologija nastala križanjem elemenata određenja migracija. Kako tvrdi William Petersen (1958: 266): „Migracije se razlikuju od fertiliteta i mortaliteta po tome što se ne mogu analizirati u smislu ne-kulturalnih, psiholoških faktora nego se moraju razlikovati s obzirom na relevantne društvene uslove. To znači da najopćenitiji iskazi, koji se tiču migracija trebaju biti u obliku tipologije, a ne zakona. Glavna svrha tipologije je da se pomoću konceptualnih tipova ponudi osnova za mogući razvitak teorije.“

1.2.1. Appleyardova klasifikacija migranata

Analogno klasifikaciji migracije postoji i tipologija migranta. Najjednostavniju klasifikaciju međunarodnih migranata ponudio je Appleyard (1991:22-23), dijeleći ih na sljedeće tipove migranta

- Permanentni – uključuje osobe koje su migrirale unutar šeme spajanja porodica;
- Privremeni radnici na ugovor – obično polukvalificirani ili nekvalificirani, koji ostaju u zemljama primitka određeno razdoblje, obično dvije godine;
- Prikriveni ili ilegalni radnici, čiji ulazak vlada zemlje primitka može ali i ne mora sankcionirati;
- Tražitelji azila – prelaze granice i potražuju status po osnovu političke diskriminacije;
- Izbjeglice – prema definiciji UN Konvencije o statusu izbjeglica iz 1951.

Sa stanovišta legalno-administrativnog sistema ili politike migracija, Appleyardove tipove migranata možemo dalje svrstati u tri glavne kategorije koje su od izuzetnog značaja za savremena istraživanja migracija: (i) regularni migranti, (ii) migranti bez dokumenata i (iii) ostali migranti kojima je potrebna zaštita (Ktistakis, 2016: 11).

Regularni migranti su migranti koji ulaze u zemlju u kojoj nemaju stalni boravak niti imaju njen državljanstvo pošto su prethodno dobili dozvolu za ulazak od odredišne zemlje. Migranti bez dokumenata su oni bez dozvole boravka koja bi im omogućila redovni boravak u odredišnoj zemlji. Oni su u nju ili ušli ilegalno ili su ušli s dozvolom za ulazak, ali nisu napustili njenu teritoriju kada im je dozvola boravka istekla, drugim riječima nisu poštovali pravila propisana migracijskim politikama. Treba naglasiti da se Generalna skupština UN-a već izvjesno vrijeme zalaže isključivo za korištenje izraza „migranti bez dokumenata ili neregularni migranti“, za razliku od izraza „ilegalni“, zato što nezakonit može biti samo postupak, odnosno čin, dok čovjek ne može biti ilegalan, odnosno nezakonit. Konačno, postoje i razne druge kategorije migranata, kao što su apatridi, žrtve krijumčarenja ljudi, deca bez pravnje i azilanti kojima nije pozitivno riješen zahtjev za azil, a koji također traže zaštitu po međunarodnom pravu. Ipak, gore navedene distinkcije nisu nepromjenjive: u isto vrijeme jedan migrant može spadati u dvije kategorije (recimo, azilant i žrtva trafickinga) ili može preći iz jedne kategorije u drugu (migrant bez dokumenata u zemlji A i azilant u zemlji B).

1.2.3. Taylorova klasifikacija migranata

Šezdesetih godina prošlog vijeka, proučavajući migracije rudarskih porodica iz West Durhama, Taylor (1969: 95) iznosi sasvim novu klasifikaciju utemeljenu na percepcijama i motivima migranata. Prema njegovoj tipologiji postoje četiri tipa migranata:

Dislocirani – ovo je tip migranata koji odlučuje da migrira zbog „dislociranosti“ u odnosu na svoju primarnu grupu; npr. migranti koji se sele da bi se spojili sa svojim supružnicima, koji su već emigrirali u drugi kraj. Oni na migraciju gledaju kao soluciju kojoj pribjegavaju zbog ograničenja u mjestu porijekla.

Aspirirajući – Taylor tvrdi da je ovo najtipičniji tip migranata, za koje je migracija doživljena i ocijenjena kao šansa za ostvarenje ambicija i aspiracija. Obično se želja za migriranjem javlja uslijed općeg nezadovoljstva onim što su do sada ostvarili. U nekim kasnijim istraživanjima međunarodnih migracija, Richardson (1974) vrlo slično zaključuje da emigracija funkcioniše na osnovu općeg nezadovoljstva u postizanju životnih ciljeva.

Rezultirajući – za ove migrante je preseljenje jedini izlaz iz postojeće situacije. To su migranti koji su pod egzistencijalnim pritiscima, kao što je nezaposlenost i sl.

Epifenomenalni – tim migranta koji na migraciju gleda kao na sredstvo nošenja sa jedinstvenim osobnim činjenicama, kao što su zdravstveni problemi, razvod itd. (Mesić, 2002:29).

Ovakva tipologija ukazuje na značaj proučavanja tipova ličnosti migranata kao i njihovih individualnih motiva i percepcija sebe u odnosu na mjesto prebivališta, što nas dovodi do pitanja da li postoji set motiva, vrijednosti, osobina koje karakterišu ličnost osobe koja se odlučuje na migraciju? Gans (1999: 1313) tvrdi da ozbiljna teoretska i metodološka istraživanja međunarodnih migracija ne smiju isključivati motive, vrijednosti, ciljeve i aspiracije individua koje se odlučuju na migraciju. Nije nužno da ljudi samo emigriraju uslijed ekonomskih i okolišnih poteškoća, već postoje i psihološke instance koje se trebaju uzeti u obzir kada se pristupa proučavanju migracija. Uzmimo za primjer ljude koji emigriraju uprkos teškim restriktivnim emigracijskim politikama, dok drugi sa mnogo povoljnijim mogućnostima odlučuju da ostanu u svojoj zemlji. Dakle, loše ekonomске prilike ne znače istu reakciju pojedinaca na takve promjene; neki odlaze, a neki ipak ostaju. Nepovoljne ekonomске prilike, restriktivni režimi nesumnjivo kreiraju uslove koji nagnaju čovjeka da migrira, ali želja da se isto u stvarnosti realizira proističu iz percepcije individue koja se odlučuje ili ne odlučuje na

takav iskorak. Referirajući se na svoja istraživanja Taylor (1969), zaključuje da u kontekstu prediktora migracionog ponašanja, želja za seljenjem predstavlja primarnu preinačicu stvarnom činu migriranja.

1.3. Push-pull teorija migracija

Push- pull teorija nastoji da objasni uzroke migracija, dijeleći ih u dvije grupe; push (odbijajući) i pull (privlačni). Radi se o interakciji dijаметрално suprotnih faktora negativnih (odbijajućih) i pozitivnih pritisaka (privlačnih). Kako navodi Mesić (2002: 294), Push-pull migracijski model je nastao pod utjecajem liberalne teorije migracija. Ime koje se najviše veže za ovaj model je Everet Lee koji je sistematizirao potisne i privlačne faktore na osnovu kojih racionalni pojedinac odlučuje o svom djelovanju. Push faktori su razlozi zbog kojih ljudi napuštaju svoju matičnu zemlju. Dok se pull faktori odnose na odredišnu destinaciju i karakteristike/razloge koje je tu drugu zemlju čine privlačnom za imigriranje.

Push faktori nerijetko imaju karakter prisilnih pritisaka koji zahtijevaju imigriranje individue ili grupe iz jedne zemlje radi druge ili u najmanju ruku da osoba želi da se preseli jer životno ugrožena. Iako svi push faktori ne podrazumijevaju napuštanje zemlje, ovi uslovi su toliko ozbiljni da ukoliko osoba ne napusti zemlju, vrlo je vjerovatno da će finansijski, emotivni ili fizički krah. Na drugu stranu, pull faktori ohrabruju imigracije, pružajući različite vrste benefita koje je bivša država pojedincu ili grupi uskraćivala. Obećanja političke slobode, rasne i etničke mogućnost za poboljšanjem kvalitete života, povoljniji ekonomski uslovi samo su neki su od pull faktora; detaljnije pogledati u tabeli ispod. Prema mnogim teoretičarima migracija kako Jonjić (1985: 63) navodi push-pull model nije aplikativan i objašnjavajući na makroplanu, već je primjenjiv na nivou mikroanalize motiva i razloga za kretanjem pojedinca.

Tabela 2. Push i pull faktori

Push Faktori	Pull Faktori
Nedostatak sigurnosti i visoka stopa kriminala	Sigurnija atmosfera i umanjena stopa kriminala
Nedostatak usluga i aktivnosti	Širok spektar usluga i različitih aktivnosti npr. intelektualne, rekreativne
Visoka stopa nezaposlenosti	Bolje prilike za zaposlenje
Siromaštvo	Bolji uslovi života
Niski prihodi	Visoki prihodi
Politička, rasna i etnička netrepljivost	Politička, rasna i etnička ravnopravnost i tolerancija
Ratovi	Poštovanje ljudskih prava
Prirodne katastrofe	Manji rizik od ekoloških katastrofa, povoljnija klima
Loš sistem obrazovanja	Pogodnosti u pogledu sticanja željene specijalizacije, obrazovanja itd.;
Suše	Plodna zemlja
Zagađenost zraka	Ekološki osviještena zemlja

Izvor: kreirano prema Douglas, et al. (1993)

1.4. Selektivnost Migracija

Potreba za promjenom mjesta življenja postojala je oduvijek, međutim da li svaki čovjek ima potrebu ili želju da napusti mjesto porijekla i u potpunost promijeni svoje okruženje, ili je to karakteristika samo pojedinih? Postoji niz pokazatelja koji potvrđuje da migranti ipak posjeduju karakteristična obilježja koja ih razlikuju od nemigrantskog stanovništva, a prvenstveno se odnose na razlike u životnim i radnim uslovima. Dakle, pored njihove sklonosti da migriraju, postoje obilježja (dob, spol, bračno stanje, obrazovanje, djelatnost, zanimanje, dohodak itd.) koja je moguće dovesti u vezu sa migrantskom populacijom. To je migracijska pojava koju je još krajem 19. stoljeća Ravenstein nastojao definirati kao svojevrsni migracijski zakon prema kojemu u svakom migracijskom procesu postoji selektivnost migranata. Wertheimer-Baletić (1999: 306), po ugledu na Ravensteina, objašnjava da se radi o (samo) selekciji migranata iz ukupnog stanovništva, koja uz prepostavku slobodnog kretanja

stanovništva postoji između područja porijekla i odredišta migracije. Taj, migracijama imanentan proces samoselekcije prema brojnim demografskim i društveno-ekonomskim karakteristikama, zove se selektivnost migracija. U zavisnosti od selektivnosti, moguće je analizirati djelovanje migracija na demografske i ekonomsko-socijalne promjene unutar stanovništva. Bitno je naglasiti da selektivnost migracije nije fiksna, te da varira u odnosu na prostor i vrijeme.

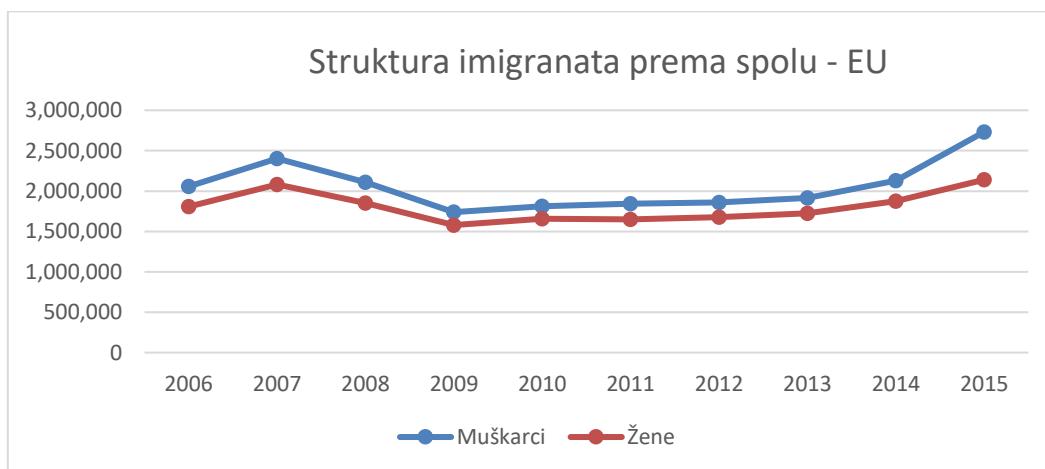
Selektivnosti migranata moguće je klasificirati prema dobi, spolu, bračnom stanju i fertilitetu, kao i prema zanimanju i obrazovanju. Selektivnost migranta prema dobi – migranti su općenito mlade osobe i to u dobi od 20 do 40 godina Wertheimer-Baletić (1999: 307). Mesić (2002: 268), ističe da je diferencijacija migranata prema dobi, pokazala konzistentnost u više različitih slučajeva i tokom dužeg razdoblja. Također, spominje i da su neka kasnija istraživanja izlučila posebno dvadesetogodišnjake kao najpropulzivniju migratornu grupu.

Posmatrano sa *ekonomskog stanovišta*, sklonost mlađe populacije da migrira, čini se sasvim racionalna, s obzirom na to da se radi populaciji koja spremno odgovara na različite izazove, teži osamostaljivanju, u potrazi je za boljim radnim uslovima koji bi im omogućili perspektivniji način život. Dok je starija populacija u većini slučajeva ograničena društvenim ili ekonomskim vezama koje su izgradili sa mjestom porijekla. Međutim, i samo tržište rada često iziskuje mlađu radnu snagu, adaptabilniju i spremniju na izazove. Mlađu populaciju odlikuje veća sposobnost i fleksibilnost prilagodbe novoj sredini, samoinicijativnost i manja otpornost ka promjenama. Tako da i sam čin migriranja postaje tek jedan vid samoinicijativnosti u vidu traganja za kvalitetnijim životom. Podaci o imigracijama koja su se desila u zemljama, članicama Evropske unije u 2015. godini, ukazuju na populaciju mlađih migranata. U januaru 2016. godine, prosječna starosna dob imigranata je iznosila 27 godina, to je čak puno veće u odnosu na starosnu populaciju rezidenata EU zemalja, čija je prosječna starosna dob bila 42 godine (Eurostat, 2016).

Selektivnosti prema spolu teško je generalizirati, ali je poznato da postoji razlika u sudjelovanju muškog i ženskog spola. Dok je ranije, paradigma migranta bio muškarac, razvoj socijalno-ekonomskih prilika koje su u znatnoj mjeri doprinijele ravnopravnosti spolova, kao i popularna

feminizacija migracija² utjecala je na to da se žene brojčano približavaju ili čak nadmašuju muški broj migranata. Žene se više ne kreću isključivo u sklopu porodičnih migracija, slijedeći svoje muževe, već su postale nezavisni protagonisti migracija, koje traže postao i izdržavaju porodicu. Statistički podaci Eurostata također pokazuju sve veći udio žena u imigracijama EU. Pa su tako u periodu od 2006 - 2015. godine, zabilježena imigriranja preko 20,5 miliona muškaraca u Evropskoj uniji, što je za samo 14% veće u odnosu na broj imigrantica. Iako, niti u jednoj godini u ovom periodu, na prostoru žene iz EU nisu imale brojčanu dominantnost u odnosu na muški spol (vidi prikaz ispod), treba imati u vidu da se ove razlike postepeno smanjuju, te da se ovi podaci odnose isključivo na članice Evropske unije, dok prema zvaničnom izvještaju Ujedinjenih nacija (2017: 9), žene čine 48,4% posta svih međunarodnih migranata širom svijeta. Također, izvještaj pokazuje da je u 2017. godini, postotak žena među svim migrantima bio najveći u Evropi (52%)³, Sjevernoj Americi (51,5 posto) i Oceaniji (51%). Veći udio žena u tim područjima uglavnom je ishod procesa starenja, pri čemu su migranti koji su dolazili desetljećima ranije, počeli da stare u zemlji imigracije. Ta činjenica u kombinaciji s činjenicom da žene, uključujući i žene migrante, imaju tendenciju duže žive u odnosu na muškarce, dovela je do dominantnosti ženskog spola na navedenim prostorima. Dok, muški migranti imaju znatno veći udjel u migracijama na području Azije (57,6 %) i Afrike (52,9%), gdje su migracije obično kraće.

Slika 1. Struktura imigranata prema spolu na prostoru EU

Izvor: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_imm1ctz&lang=en

² Castles i Miller (2014: 34) objašnjavaju feminizaciju migracija kao porast broja žena u odnosu na muškarce migrante na tržištu rada. Od šezdesetih godina, žene ne samo da su imale samo veći udio u migrantskoj radnoj snazi, već je i svijest o ulozi žene u migracijama značajno napredovala

³ Ovdje se misli na cijeloukupan prostor Evrope, dok su podaci Eurostata bazirani isključivo na članicama Evropske Unije.

Kod Selektivnosti prema bračnom stanju i fertilitetu – veću sklonost migracijama pokazuje mlado stanovništvo koje nije steklo signifikantnu vezanost sa državom porijekla i koje ima veće predispozicije da bude manje pogodeno napuštanjem mjesta porijekla to su najčešće neoženjeni muškarci, mlade neudate žene i mladi bračni parovi bez djece.

Selektivnost prema zanimanju i obrazovanju – u ukupnom broju migranata prevladavaju ekonomski aktivne osobe, a naročito one čija su zanimanja i kvalifikacije u deficitu u zemljama imigracije. Međutim, ta potražnja ne mora isključivo biti usmjerena ka kvalificiranom radnom snagom, već i prema nekvalificiranoj i polukvalificiranoj radnoj snazi. Kvalificiranim radnicima, migracije omogućavaju veći povrat u odnosu na njihove vještine i obrazovanje, dok kod polukvalificirani ili nekvalificirani radnici obično imaju mogućnost da značajno povećaju svoj dohodak. Mesić (2002: 269) tvrdi da ista formalna razina obrazovanja ne može imati isti utjecaj u različitim društvenim kontekstima, što objašnjava primjerom da prosječno obrazovanje u nekoj razvijenoj zemlji može biti relativno veće nego u nerazvijenoj. Ipak, veću sklonost migracijama pokazuje stanovništvo s višom razinom obrazovanja, međutim njihova mobilnost opet zavisi od potreba tržišta odredišta migracija.

2. Instrumenti međunarodne zaštite prava migranata

„*Od načina na koji naša društva postupaju prema migrantima zavisi da li ćemo uspjeti da izgradimo društva zasnovana na pravdi, demokratiji, dostojanstvu i bezbjednosti za sve ljudе.*“⁴ Navanatem Pilaj, visoka komesarke UN za ljudska prava (Međunarodna komisija pravnika; 2014: 37)

Mehanizam zaštite prava migranata regulisan je brojnim sporazumima kako na međunarodnom tako i na regionalnom nivou. Premda, kako to Degan (2011: 307) navodi, gotovo da nema takvog zakona koji dopušta bezuslovno useljenje bilo kojeg stranca. S druge strane danas gotovo da nema države koja bi to pravo provodila do kraja i u punoj strogosti. Ovo poglavlje je jedno od ključnih u razumijevanju i podršci moje opće hipoteze da su migracije neodvojivi dio ljudskih prava, ali i pomoćne hipoteze da se zatvaranjem granica migrantima i nepostojanjem

⁴ Govor Navaneteme Pilaj, visoke komesarke UN za ljudska prava na Globalnom forumu o migracijama i razvoju/Danima civilnog društva u Puerto Valjarti, Meksiku, 8. novembra 2010.

adekvatnog sistema stvarne zaštite migranata, u potpunosti narušava smisao ideje o ljudskim slobodama; svijet će izgubiti prijestolnicu zaštite osnovnih ljudska prava, vraćajući se rigidnim antidemokratskim i profašističkim idejama.

I uprkos postojanju međunarodnog prava, ljudskih prava i međunarodnog izbjegličkog prava, migranti, pogotovo oni bez ličnih dokumenata, se bore da dokažu svoja prava. U većini slučajeva im nacionalno zakonodavstvo ne obezbjeđuje pravni lijek ili stvara brojne prepreke da pristupe istom, poput prijetnje da će biti automatski protjerani ili deportovani kad stupe u kontakt s vlastima. Migranti u ovom svijetu imaju prava, ali nikakve ili veoma male mogućnosti da ih koriste ili zahtijevaju njihovo poštovanje. Oni su, pravno gledano, nečujni. (Međunarodna komisija pravnika; 2014: 42). Međutim, međunarodno pravo bi moralo dati odgovor na ovakve probleme. Ono mora biti glas migranata i biti mehanizam promjena, koji će raditi na unaprjeđenju zakona koji mogu pomoći migrantima. Zbog toga je neophodno podrobnije objasniti međunarodnopravne okvire i tek na osnovu toga analizirati stvarno stanje migracionih procesa na prostoru Evrope. Postoji niz usvojenih zakonskih međunarodnopravnih regulativa i instrumenata koji migrantima omogućavaju stepen zaštite i garantovanje njihovih osnovnih prava. Paradoksalno je da je period u kojem je proglašen najveći broj konvencija, deklaracija i međunarodnih paktova o ljudskim pravima bio upravo i jedan od najkrvavijih i najmračnijih perioda čovječanstva (nemilosrdna okrutnost rata, genocidi, masovni ratni zločini i zločini protiv čovječnosti). Zbog toga se i prekretnicom u razvoju ljudskih prava smatra završetak Drugog svjetskog rata. U ovom poglavlju predstavljeni su neki od glavnih međunarodnopravnih okvira koji garantuju osnovna prava i slobode migranata i bez kojih je absurdno govoriti o postojanju bilo kakvih demokratskih vrijednosti.

2.1. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija

Univerzalna deklaracija Ujedinjenih nacija usvojena je i proglašena na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 10. decembra 1948. godine u Parizu. Deklaracija predstavlja zajednički standard koji treba da postignu „svi narodi i sve nacije da bi svaki pojedinac i svaki organ društva, imajući ovu Deklaraciju stalno na umu, težio da učenjem i vaspitavanjem doprinese poštovanju ovih prava i sloboda i da postupnim unutrašnjim i međunarodnim mjerama obezbijedi njihovo opšte i stvarno priznanje i poštivanje, kako među narodima samih društava članica, tako i među narodima onih teritorija koje su pod njihovom upravom.“ (Univerzalna

deklaracija o ljudskim pravima, 1948)⁵. Ova uvodna stavka deklaracije pokazuje da se ovaj dokument odnosi na svakog pojedinca i sva tijela društva, koje poziva na poštovanje i zaštitu prava i sloboda te ih moralno obavezuje da ista garantuju unutar svoje države ili naroda. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima je još uvijek najznačajniji univerzalni međunarodni dokument o ljudskim pravima, koji se tiče svakog čovjeka i odnosi se na standarde u ljudskim pravima, relevantne za svaku državu članicu, ali i nečlanicu UN-a. „Nastala je kao nesumnjivo politički, a ne pravni, tj. pravno-obavezujući akt. Međutim, širenje svijesti o njenom sadržaju dovelo je do toga da je značajni predstavnici pravne teorije odavno već smatraju dijelom međunarodnog običajnog prava, koje postavlja pravne standarde u ovoj oblasti - standarde koje svi nastoje i treba da nastoje da slijede.“ (CERPIS, 2017). Deklaracija je predstavljala ogroman korak naprijed ka razvoju sistema međunarodnih ljudskih prava na univerzalnom, ali i na regionalnom nivou pa je tako nakon dvije godine (1950.) potpisana Evropska konvencija o ljudskim pravima. U kontekstu migracija, najrelevantniji dio UN deklaracije o ljudskim pravima su član 13(1)(2) i član 14(1), koji jasno potvrđuju slobodu kretanja unutar svoje i strane države. Ona ne samo da je legalna nego predstavlja pravo svakog pojedinca te se ne radi ni o nikakvoj ilegalnoj radnji ili inferiornosti, već o ljudskom pravu koje je jednako pravu na život, ili bilo kojem drugom pravu iz ove deklaracije. U kontekstu prisilnih migracija, a prema članu 14(1), Deklaracija podrazumijeva i pravo da se traži azil kao jedno od temeljnih ljudskih prava. Ovim članom, deklaracija je postala prvi međunarodni dokument koji je uvrstio i priznao pravo da se uživa i traži azil i zaštita od progona u drugim zemljama. Kasnijim dokumentima, kao što je Konvencija o statusu izbjeglica iz 1951., ovo pravo će biti još jasnije definisano, a uz to će dobiti i oblik međunarodnog ugovora.

Član 13(1)(2)

„Svako ima pravo na slobodu kretanja i boravka unutar granica svake države.“

„Svako ima pravo napustiti bilo koju državu, uključujući i svoju vlastitu, te vratiti se u svoju državu.“

Član 14(1)

Svatko ima pravo tražiti i uživati u drugim zemljama azil od progona.

⁵ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima usvojena i proglašena Rezolucijom Generalne Skupštine Ujedinjenih nacija 217 (III) od 10. decembra 1948. godine: 48 država je glasalo za, nijedna protiv, dok je 8 bilo suzdržano (uključujući Jugoslaviju, Saudijsku Arabiju, Južnu Afriku i SSSR)

Bitno je napomenuti da se ne samo ova prava, već i sva prava navedena u Deklaraciji, odnose i na migrante, jer ona pripadaju svim ljudima, te se migranti ne trebaju posmatrati kao inferiorna kategorija, koja je napuštanjem granica svoje države, izgubila svoja osnovna ljudska prava i slobode. Kako stoji u članu 2(1) i 2 (2): „Svakome su dostupna sva prava i slobode navedene u ovoj Deklaraciji bez razlike bilo koje vrste, kao što su rasa, boja, spol, jezik, religija, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovina, rođenje ili neki drugi status. Nadalje, nikakva razlika se ne smije praviti na osnovi političkog, pravnog ili međunarodnog statusa države ili teritorija kojima neka osoba pripada, bilo da se radi o neovisnom teritoriju, teritoriju pod starateljstvom, nesamoupravnom teritoriju, ili teritoriju koji se nalazi pod ma kojim drugim ograničenjima suvereniteta.“ Dakle niko ne smije biti uskraćen ovih prava, jer se ona ne stišu na osnovu državljanstva, statusa, religije ili spola; ona pripadaju svima.

2.2. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Najbitniji instrument zaštite ljudskih prava na području Evrope je Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda donesena od strane Vijeća Evrope. Konvencija je usvojena u Rimu 4.11.1950., samo dvije godine nakon Deklaracije UN, a stupila je na snagu 3.9.1953. Četrdeset sedam država članica Savjeta Evrope ne samo da su potpisnice ovog dokumenta, već on predstavlja i sastavni dio njihovog prava da budu članice Savjeta Evrope. Ovim dokumentom države članice se obavezuju da pod svojom jurisdikcijom obezbijede prava i slobode određene u ovom dokumentu o ljudskim pravima. Da bi se obezbijedilo poštivanje obaveza i efektivno implementirala zaštita ljudskih prava, članom 19. (drugi dio), Konvencija predviđa dva organa zadužena za garantovanje ljudskih prava: Evropsku komisiju za ljudska prava (kasnije zamijenjenu Savjetom za ljudska prava) i Evropski sud za ljudska prava. Sud može da prima pritužbe od lica koja tvrde da su im uskraćena prava propisana ovom Konvencijom.

Premda Konvencija nije izvorno sadržavala prava koja su se direktno odnosila na migrante, mnogi članovi koji su se odnosili na univerzalna ljudska prava su se mogli implementirati i u svrhu zaštite migranata. Relevantan primjer je slučaj „Abdulaziz, Kabales i Balkandali protiv Ujedinjenog Kraljevstva“ (Opšta sjednica Suda), st. 74 – 83, gdje su državljanke trećih zemalja, tvrdile su da su odbijeni zahtjevi njihovih muževa da ostanu s njima ili da im se pridruže u Velikoj Britaniji. Evropski sud za ljudska prava zaključuje da su podnositelji tužbe bile žrtve diskriminacije, čime je prekršen član 14. (vidi ispod) sagledan zajedno sa članom 8. zbog toga

što je, prema unutrašnjem pravu, bilo lakše muškarcu da se nastani u Velikoj Britaniji nego ženi koja je tu nastanjena da dobije dozvolu za svog bračnog druga, nedržavljanina da uđe u zemlju ili ostane u njoj radi stalnog boravka (Međ. komisija pravnika: 2014).

Član 14.

Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Član 8.

1. *Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.*
2. *Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, javne bezbjednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.*

Uz Evropsku konvenciju, do danas je objavljeno još petnaest protokola, od kojih se neki bave proceduralnim pitanjima, dok neki povećavaju katalog garantovanih ljudskih prava uvođenjem novih, materijalnih odredbi. Kada je riječ o pravima migranata, najbitniji protokol je broj 4. kojim se *obezbjeđuju izvjesna prava i slobode koja nisu uključena u Konvenciju, prvenstveno prava koja se odnose na slobodno kretanje unutar države*. Također, pravo da se napusti zemlja se prvi put pojavljuje u Protokolu br. 4, čl. 2, Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji je stupio na snagu 2. maja 1968. Grčka i Švicarska nisu potpisale ovaj protokol, a Turska i Velika Britanija ga nikada nisu ratifikovale. Kao i u međunarodno relevantnim UN dokumentima, nikakvo ograničenje se ne smije postaviti na uživanje ovog prava., osim u slučaju „očuvanja nacionalne bezbjednosti, sigurnosti ili radi očuvanja javnog napretka“.

2.3. Ženevska konvencija o statusu izbjeglica 1951. i Protokol o statusu izbjeglica

Konvencija o statusu izbjeglica koja je etabrirana 28. jula 1951. godine, a stupila na snagu 22. aprila 1954., predstavlja osnovni dokument kojim se reguliše status izbjeglice, odnosno na

osnovu koje se procenjuju okolnosti, na osnovu kojih se potom utvrđuje da li neko lice ispunjava uslove za sticanje ovog statusa. Ona zajedno sa *Protokolom o statusu izbjeglica* čini osnovu međunarodnog izbjegličkog prava. Imajući u vidu da su Konvencijom obuhvaćena samo ona lica koja su postala izbjeglice uslijed događaja koji su se desili prije 1. januara 1951. godine, kao i to da su nakon donošenja ove Konvencije nastupili određeni događaji koji su uslovili nastanak novih izbjeglica, kao i zahtjev da se pruži jednaka zaštita i tretman prema svim izbjeglicama, javila se potreba za donošenjem dokumenta koji bi nadomjestio nedostatak same Konvencije. Tačnije, 4. aprila 1967. godine stupio je na snagu Protokol⁶ o statusu izbjeglica, gdje su se države stranke obavezale da će primjenjivati odredbe sadržane u Konvenciji 1951. godine, prema svim licima sa statusom izbjeglice, neovisno o vremenskim ili geografskim ograničenjima. (Ženevska konvencija o statusu izbjeglica: 1951).

Članom 1. (A) Konvencija najprije utvrđuje koje lice se smatra izbjeglicom, navodeći sljedeće: „Izraz "izbjeglica" će se primjenjivati na svako lice koje se, uslijed događaja nastalih prije 1. januara 1951. godine i bojeći se opravdano da će biti progonjeno zbog svoje rase, svoje vjere, svoje nacionalnosti, svoje pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili svojih političkih mišljenja, nađe izvan zemlje čije državljanstvo ono ima i koje ne želi, ili zbog tog straha, neće da traži zaštitu te zemlje; ili koje, ako nema državljanstva, a nalazi se izvan zemlje u kojoj je imalo svoje stalno mesto boravka, uslijed takvih događaja, ne može ili, zbog straha, ne želi da se u nju vrati.“ Protokolom o pravnom položaju izbjeglica iz 1967. „Ovaj član se odnosi i na sve osobe koje se mogu deklarisati kao izbjeglice nakon 1.januara 1951. Međutim ovo se ne odnosi na države koje nisu potpisale ovaj Protokol. Ipak, imajući u vidu da se prema zvaničnom izvještaju UNHCR-a (2015.), u stranke protokola ubraja 146 zemalja, a da na svijetu postoji oko 200 zemalja čiji je suverenitet priznat od barem jedne članice UN-a, vrlo je indikativno da se radi o impozantnom broju. Također, isti član određuje da se radi o licu sa više od jednog državljanstva. Izraz "zemlje čije državljanstvo ono ima" odnosi se na svaku zemlju čije državljanstvo to lice ima. Shodno tome ukoliko to lice bez opravdanog razloga, nije tražilo zaštitu jedne od zemalja čije državljanstvo ima, za to isto lice neće se smatrati da je lišeno zaštite zemlje čije državljanstvo ima. Shodno tome, neće moći ni dobiti status izbjeglice. Iako konvencija sadrži mnogo bitnih odredbi za regulisanje prava izbjeglica, član 31., 32. i 33. su u kontekstu istraživanja više relevantni:

⁶ *Protocol relating to the Status of Refugees*, usvojen rezolucijom Generalne skupštine 2198 (XXI) od 16. decembra 1966, United Nations Treaty Series, vol. 606, p. 267, stupio na snagu 4. oktobra 1967. Ratifikovan i objavljen u Sl. listu SFRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 15/67.

Član 31. uređuje pitanje izbjeglica koje bespravno borave u zemlji prijema. Utvrđuje se da izbjeglice koje su bespravno ušle ili borave na teritoriju države stranke ugovora, neće biti podložne kaznenim sankcijama, ali pod određenim uslovima:

1. Države ugovornice neće primjenjivati kaznene sankcije, zbog njihovog bespravnog ulaska ili boravka, na izbjeglice koje, dolazeći direktno sa teritorije gdje su njihov život ili sloboda bili u opasnosti u smislu predviđenom članom 1., ulaze ili ne nalaze na teritoriji bez ovlašćenja, pod rezervom da se odmah prijave vlastima i izlože im valjane razloge njihovog bespravnog ulaska ili prisustva.
2. Države ugovornice neće primjenjivati, u pogledu putovanja tih izbjeglica, druga ograničenja, sem onih koja su potrebna; ta ograničenja će se primjenjivati samo dok se u zemlji prijema ne reguliše status tih izbjeglica ili dok oni ne uspiju da budu primljeni u neku drugu zemlju. Radi ovog posljednjeg prijema, države ugovornice davaće tim izbjeglicama razuman rok, kao i sve potrebne olakšice.

Iako je protjerivanje mjera prinude kojom se državni sistem može poslužiti kako bi udaljio jedno ili više lica sa jedne na drugu teritoriju, Konvencija iz 1951. članom 32. i 33. ograničava ovo suvereno pravo država, kada se radi o izbjeglicama. Protjerivanje je moguće samo u slučaju **ugroženosti nacionalne bezbjednosti ili javnog reda** i vršit će se samo u izvršenju odluke donijete shodno postupku predviđenim zakonom. Izbjeglici treba da bude dozvoljeno, osim ako se tome ne protive imperativni razlozi nacionalne bezbjednosti, da podnese dokaze radi svog opravdanja, da podnese žalbu i da u tu svrhu odredi sebi zastupnika pred nadležnom vlašću ili pred jednim ili više lica koje specijalno odredi nadležna vlast. Države ugovornice daće takvom izbjeglici razuman rok da bi mu omogućile da traži da ga redovnim putem primi neka druga zemlja.

Član 33. spominje i danas jako popularan termin u izbjegličkom pravu – nečelo „non-refoulement“ ili zabrana o protjerivanju ili vraćanju izbjeglice na prostor gdje bi njegov/njen život ili sloboda bili ugroženi ili gdje postoji opasnost od progona. Radi se o standardu absolutne zaštite, jer se primjenjuje na sve izbjeglice. Zabrana vraćanja primjenjuje se od trenutka kada izbjeglica pokaže intenciju za ulazak na područje druge države. U članu stoji sljedeće: *Niti jedna Država ugovornica neće protjerati ili vratiti silom, na ma koji način to*

bilo, izbjeglicu na granice teritorije gdje bi njegov/njen život ili sloboda bili ugroženi zbog njegove/njene rase, vjere, državljanstva, pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili njegovih/njenih političkih mišljenja.

Prema Međunarodnoj komisiji pravnika (2014.), načelo zabrane vraćanja (non-refoulement) sada je već veoma dobro ukorijenjeno u međunarodnom pravu ljudskih prava, gdje se primjenjuje na sva izmještanja državljana i nedržavljana, uključujući i migrante, kakav god da je njihov status, kao i na izbjeglice. Iako se to načelo izričito utvrđuje samo u Konvenciji protiv mučenja, ono je implicitno u obavezi država da štite određena prava lica u svojoj nadležnosti, koja bi inače bila povrijeđena u nekoj drugoj jurisdikciji. Međutim, u evropskim okvirima postoji nekoliko zemalja koje se ne pridržavaju Ženevske konvencije i Evropske konvencije o ljudskim pravima. Tako su u jeku zatvaranja "Balkanske rute" i neke evropske zemlje su zatvorile svoje granice. Unutar EU nedostaje solidarnosti između njenih članica. EU na taj način stavlja na kocku svoju vjerodostojnost u oblasti ljudskih prava.

Ženevska konvencija donijela je jako bitnu promjenu unutar međunarodnopravnog sistema regulisanja izbjegličkog pitanja, a to je da biti izbjeglica ne znači biti manje vrijedan u odnosu na nemigrante. Biti izbjeglica ili migrant nije ilegalno i protuzakonito. Naprotiv, zakonski im je dozvoljeno da ulaze na teritorij drugih država i strogo je zabranjeno njihovo protjerivanje ili sankcionisanje. Međutim, poražavajuće je da neke EU zemlje, potpisnice Konvencije, nisu dorasle razumijevanju izbjegličkog pitanja.

2.4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Pravo na napuštanje zemlje, navedeno u članu 13., paragraf 2. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, konačno postaje obavezujuće u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (*International Covenant on Civil and Political Rights*), usvojenom Rezolucijom 2200A (XXI) Generalne skupštine, 16. decembra 1966. godine. Ovaj pakt stupio je na snagu 23. marta 1976. godine. Pravo da se napusti zemlja znači mnogo više od prava da se slobodno kreće i napusti zemlja, jer kršenje istog zapravo predstavlja kršenje mnogih drugih univerzalnih ljudskih prava. Primjera radi, ukoliko pojedincu prijeti mučenje ili bilo kakvo drugo nečovječno postupanje u državi porijekla, nemogućnost da se slobodno kreće i izade iz

svoje zemlje podrazumijeva kršenje ne samo prava na slobodno napuštanje zemlje, već i prava na ostvarenje drugih temeljnih ljudskih prava.

Član 12(2)

„Svako lice slobodno je da napusti bilo koju zemlju uključujući tuđu i svoju vlastitu.“

UN-ov Komitet za ljudska prava je 1999. godine, u svom Opštem komentaru br. 27., dao usmjerenje u pogledu značenja člana 12(2), Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, uz objašnjenje da to pravo “ne može da zavisi od bilo kakve konkretnе svrhe ili od perioda koji pojedinac odluči da provede van zemlje”. Komitet potvrđuje da, kako bi pravo da se napusti zemlja bilo efektivno, države takvom pojedincu moraju da izdaju putne isprave. Prema tome, pravo da se napusti zemlja, sadržano u članu 12(2) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, uključuje i pozitivnu obavezu država: da izdaju dokumente, kao i pasivnu: da se suzdrže od postavljanja prepreka pred pojedinca koji želi da ode.“ (Savjet Evrope: 2013)

Član 12., paragraf 3. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima implicira i određena ograničenja na pravo da se napusti zemlja.

„Unaprijed navedena prava mogu biti predmet samo zakonom previdenih ograničenja koja su nužna za zaštitu nacionalne sigurnosti, javnog poretku, javnog zdravlja ili javnog morala, ili prava i sloboda drugih lica, i u skladu su s drugim pravima priznatim ovim Paktom.“

Dakle, radi se više o ograničenjima koja su validna tek u slučaju ugroženosti nacionalne sigurnosti, javnog zdravlja ili morala ili prava i sloboda drugih lica. Međutim suština prava da se napusti zemlja nikako ne treba da je ugrožena ovim paragrafom. Naprotiv, ukoliko bi neka država primijenila ova ograničenja bez ikakve pravne osnove, to bi nedvojbeno značilo i kršenje ovog pakta. U Opštem komentaru br. 27., Komitet za ljudska prava upozorava da se odnos norme i izuzetka ne bi smio preokrenuti. “Primjena ograničenja dozvoljenih po članu 12, paragraf 3, mora da bude konzistentna sa drugim pravima koja garantuje Pakt, kao i sa fundamentalnim principima jednakosti i nediskriminacije.“ (Savjet Evrope: 2013)

Međunarodni akt o građanskim i političkim pravima, zajedno sa Međunarodnim aktom o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (European Convention for the Protection of

Human Rights and Fundamental Freedoms), čini Međunarodni dokument o ljudskim pravima, kojima su popraćene i detaljnije razrađene stavke iz Univerzalne deklaracije. Također, bitnost ovih paktova ogleda se u tome što su države članice pakta obavezne poštovati i garantovati opšte odredbe i prava priznata ovim međunarodnim dokumentima unutar svog nacionalnog zakonodavstva, kao i u tome da se u slučaju povrede prava zagarantovanih ovim paktom, a prema članu 2(3a), države članice obavezuju da omoguće svakom licu da raspolaže pravom djelotvorne žalbe, čak i onda kada bi povredu počinila lica koja su radila u obavljanju svojih službenih dužnosti. Pored toga, države članice moraju i da „obezbijede da nadležna sudska, upravna ili zakonodavna vlast, ili svaka druga vlast koja je prema zakonodavstvu države nadležna, rješava pitanja o pravima lica koja ulažu žalbu i da razvijaju mogućnosti sudskih pravnih lijekova.“. Uz pakt je prihvaćen i prvi opcioni protokol, kojim se omogućava pojedinačno obraćanje Komitetu za ljudska prava u slučaju da neka od država stranaka povrijedi prava iz tog ugovora. Međutim, ograničenja po pitanju obraćanja Komitetu postoje, jer pritužbu mogu uputiti samo lica koja žive u državama koje su ratifikovale dodatni protokol.

2.5. Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica

Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families) predstavlja ugovor o ljudskim pravima u kojem se podrobije utvrđuju konkretni standardi koji se odnose na radnike migrante i članove njihovih porodica. Usvojena je rezolucijom Generalne skupštine 45/158 od 18. decembra 1990. , međutim na snagu stupa tek u julu 2013. godine. Od tada ju je ratificovalo 48 zemalja, ali joj nije pristupila nijedna od industrijski razvijenih zemalja.⁷ Cilj ove jedinstvene konvencije je stvaranje sveobuhvatnog dokumenta međunarodne zaštite prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica, koja bi mogla biti univerzalno prihvaćena. Konvencija također podsjeća da je jedan od zadataka međunarodne organizacije rada, zaštita interesa radnika zaposlenih u drugim zemljama. U preambuli stoji sljedeće: „Imajući na umu da su ljudski problemi vezani za migraciju mnogo ozbiljniji u slučaju vanrednih migracija i uvjereni da zbog toga odgovarajuća akcija treba biti podstaknuta u cilju sprječavanja ili ukidanja prikrivenih kretanja ili nezakonite trgovine radnicima migrantima, dok bi istovremeno trebalo osigurati zaštitu njihovih temeljnih ljudskih

⁷ Bosna i Hercegovina jedna od država stranaka ove konvencije.

prava.“ (Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji: 1990). Ova konvencija je na jedinstven način prvobitno definisala migrante, a zatim jasno izložila prava koja uživaju i koja su jednaka pravima svakog drugog građanina. Konvencija u potpunosti štiti prava migranata, ne dozvoljavajući niti u jednoj instanci da se isti tretiraju kao lica trećeg reda, već kao ljudska bića koja ne smiju biti izložena diskriminaciji po bilo kojoj osnovi. Stoga je razočaravajuće da mnoge ekonomski razvijene zemlje, gdje migrantsko stanovništvo čini značajan postotak radne snage, nisu potpisale ovu konvenciju.

2.6. Bečka deklaracija o ljudskim pravima

Na Svjetskoj konferenciji o ljudskim pravima, održanoj u junu 1993. godine u Beču, usvajanjem deklaracije o ljudskim pravima i programima djelovanja, opet će se potvrditi primarnost i univerzalnost ljudskih prava. Već se u preambuli ove deklaracije naglašava da „Opća deklaracija o ljudskim pravima predstavlja zajednički standard postignuća za sve ljude i sve države, izvor nadahnuća i temelj Ujedinjenih nacija za poticanje razvoja standarda sadržanih u postojećim instrumentima ljudskih prava, osobito Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima i Međunarodnom paktu o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima.“ (Bečka deklaracija i program djelovanja, 1993.). Što jasno govori da su se članice još jednom obavezale na poduzimanje zajedničkih ciljeva u svrhu sprovođenja adekvatnih mjera zaštite ljudskih prava. Deklaracija je također od izuzetnog značajna za EU, jer je njeni predstavnici smatraju vječnom inspiracijom zemalja članica Evropske unije. U 2013. godini, uoči obilježavanja dvadesete godišnjice Svjetske konferencije o ljudskim pravima, tadašnja visoka predstavnica EU, Catherine Ashton je izjavila: „To je i dalje izvor inspiracije za EU, koja ljudska prava svrstava u svoja osnivačka načela. EU je i dalje predana promovisanju poštovanja i zaštite svih ljudskih prava svih pojedinaca u cijelom svijetu. Zabrinuti smo zbog sve većeg nivoa zastrašivanja, nasilja i cenzure sa kojima se mediji i pobornici ljudskih prava suočavaju u mnogim zemljama. Naše misli danas su sa svima koji su progonjeni zbog toga što brane ljudska prava. EU daje svoju nepokolebljivu podršku ljudskim pravima i demokratiji i svima koji ih brane.“ (Delegacija EU BiH, 2013.). Ovaj dokument sadrži i bitne stavke koje se direktno odnose na radnike migrante.

Drugi dio, stav 33.

Svjetska konferencija o ljudskim pravima podstiče države da garantuju zaštitu ljudskih prava svim radnicima migrantima i njihovim porodicama.

Drugi dio, stav 34.

Svjetska konferencija o ljudskim pravima smatra izuzetno važnim stvaranje uslova za povećanje sklada i snošljivosti između radnika migranata i ostalih građana u državi u kojoj radnici migranti borave.

Također u prvom dijelu, u stavu 23., potvrđuje bitnost Opće deklaracije o ljudskim pravima u pogledu prava na azil.

Prvi dio, stav 23.

Svjetska konferencija o ljudskim pravima još jednom potvrđuje da svako, bez obzira na bilo koju razliku, ima pravo pred progonom, tražiti i uživati azil u drugim zemljama, kao i pravo na povratak u svoju zemlju. U svezi s tim, ona ističe ulogu Opće deklaracije o ljudskim pravima, Konvencije o statusu izbjeglica iz 1951. i njena protokola iz 1967. godine i regionalnih instrumenata. Ona izražava svoje divljenje zemljama koje nastavljaju primati i smještati velik broj izbjeglica na svoje područje, kao i Urednu visokog povjerenika Ujedinjenih nacija za izbjeglice zbog njegove posvećenosti tom zadatku. Ona također izražava svoje divljenje Urednu Ujedinjenih nacija za pomoći i zapošljavanje palestinskih izbjeglica na Bliskom istoku.

Dakle, u još jednoj dekadi svjetske historije osjetila se potreba za uvažavanjem ljudskih prava i temeljnih sloboda. Opet se potvrđuju ciljevi i načela sadržana u Povelji Ujedinjenih nacija i Općoj deklaraciji o ljudskim pravima. Još jednom se govori o bitnosti pronalaska strateških i trajnih rješenja za izbjegličke krize i pružanje učinkovite zaštite i pomoći takvim skupinama. Potreba da se izade u javnost sa još jednim dokumentom koji će uvrstiti plan i program zaštite i realizacije ljudskih prava i temeljnih sloboda, opet je nastala u vrijeme krvavih sukoba u Perzijskom Zaljevu, Somaliji, Ruandi, Balkanu, gdje ljudska prava postoje u suštini samo kao floskula. U stvarnosti su devedesete više nalikovale na potpuni krah sistema zaštite ljudskih prava i, moglo bi se reći, sveukupan veliki poraz čovječanstva i promocije ljudskih prava i vrijednosti.

2.7. Zajednički evropski sistem azila

Kao što je spomenuto u 2.1. poglavlju, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (14)(1) kaže da „svako ima pravo tražiti i uživati u drugim zemljama azil od progona“, što znači da je azil temeljno pravo svakog pojedinca. Azil predstavlja zaštitu koju neka država pruža pojedincu koji traži utočište na njenoj teritoriji ili na mjestu van njene teritorije koje je pod kontrolom organa te države. Azil se može izdati individualnom licu koje je bilo prinuđeno da napusti zemlju ili je prinudno izgnano iz nje, a može biti dato i kolektivnoj grupi koja je u svojoj zemlji izložena progonu na vjerskoj, rasnoj ili političkoj osnovi (Avramov i Kreča: 315). Pored ovoga i svaka država ima pravo da obezbijedi azil i pruži utočište ugroženim pojedincima ili grupama. Međutim, kako tvrdi Degan (2011: 477), samo međunarodno pravo ne garantira pojedincima nikakvo „pravo na azil“, tj. pravo da ga pod određenim uslovima uvijek dobiju ako ga zatraže. Odluka neke države da ga pruži ili odbije pripada u njenu diskrecijsku vlast. Ali to diskrecijsko pravo izvršnih organa može prema pravu nekih država biti podvrgnuto sudske provjere.

Ipak, mnogi međunarodni dokumenti više idu u korist pružanja azila i međunarodne zaštite, nego onemogućavanju sprovođenja istog. Ovo pitanje je naročito razmotreno unutar zemalja EU, gdje su prema članu 3(1) tzv. Dublin III uredbe EU br. 604 /2013., države članice EU dužne razmotriti svaki zahtjev za međunarodnu zaštitu državljanina treće zemlje ili osobe bez državljanstva, koja podnese zahtjev na državnom području bilo koje države članice, uključujući granicu ili područje tranzita. Međutim, zahtjev razmatra samo jedna država članica i to ona koja je prema kriterijima iz poglavlja III. navedena kao odgovorna. Zapravo EU je još od 1999. težila kreiranju zajedničkog evropskog sistema azila (CEAS), čiji je cilj bio kreiranje minimuma standarda kojim bi se stabilizovao ovaj sistem na prostoru Evrope, tako da je u periodu od 1999. do 2005. godine implementiran niz različitih mjera radi usklađivanja minimuma zajedničkih standarda u oblasti azila na prostoru Evrope. Kako ističe Međunarodna komisija pravnika (3: 2014), dogovorena su nova pravila EU kojima se utvrđuju zajednički visoki standardi i jača suradnja kako bi se osiguralo jednakost postupanja prema tražiteljima azila u otvorenom i pravednom sistemu – bez obzira na to gdje su predali zahtjev. Međutim pitanje je koliko ovi mehanizmi u stvarnosti funkcionišu, s obzirom da je migracijska politika EU pokazala značajne nedostatke uslijed početka migrantske krize 2015. godine, kada je u EU pristigao prvi val izbjeglica iz različitih ratno, ali i ekonomski ugroženih zemalja. Prema statistici Eurostata u 2015. godini 1,26 miliona ljudi podnijelo je zahtjev za azil u EU, dok je zabilježeno više od 2,1 miliona prisutnih ilegalnih migranata. Tada se Dublin III pokazao potpuno neadekvatnim za

rješavanje migrantske krize, jer su se tada milioni izbjeglica našli pred vratima pograničnih zemalja poput Italije i Grčke, koje su morale da razmotre broj zahtjeva za azil koji je premašivao njihove kapacitete, dok su neke zemlje poput Mađarske i Poljske u potpunosti zatvarale svoja vrata izbjeglicama. Poučena ovim događajima u aprilu 2016. Evropska komisija predlaže radikalnu reformu Dublinskog sporazuma, koji će uključivati pravedniji sistem azila sa nacionalnim kvotama, gdje bi zemlje članice dijelile odgovornost za izbjeglice na osnovu broja stanovništva i ekonomске stabilnosti svake od članica. Evropska komisija u svom saopštenju za medije (Europa.eu, 2016), tvrdi da će nova legislativa zajedničkog sistema azila uključivati:

- Pravedniji sistem zasnovan na solidarnosti: Novim će se sistemom automatski utvrditi koja država rješava nerazmjeran broj zahtjeva za azil na temelju njene veličine i bogatstva. Ako jedna država primi nerazmjeran broj u odnosu na taj referentni udjel (više od 150 % utvrđenog referentnog broja), svi budući tražitelji azila koji uđu u tu državu premjestit će se unutar EU, nakon provjere prihvatljivosti njihovih zahtjeva (neovisno o državljanstvu), sve dok se broj zahtjeva ne smanji ispod te razine. Država članica imat će mogućnost privremeno se isključiti iz preraspodjele. U tom će slučaju morati za svakog tražitelja azila za kojeg bi u suprotnom bila odgovorna u okviru mehanizma za pravednu raspodjelu pridonijeti solidarnim iznosom od 250,000 eura državi članici kojoj se dodijeli taj tražitelj azila.
- Učinkovitiji sistem koji podrazumijeva kraće rokove za slanje zahtjeva za premještanje, primanje odgovora i provođenje transfera tražitelja azila između država članica, zajedno sa ukidanjem prebacivanja odgovornosti.
- Obeshrabrvanje i zloupotreba sekundarnih kretanja, s jasnijim pravnim obavezama za tražitelje azila, uključujući obavezu ostanka u državi članici odgovornoj za razmatranje njihovih zahtjeva, geografskim ograničenjima za materijalne koristi od prihvata, kao i razmjerne posljedice u slučaju nepoštovanja obveza.
- Zaštita najboljih interesa tražitelja azila: sigurnost za maloljetnike bez pratnje i uravnoteženo proširenje definicije članova obitelji.

Važnu ulogu igrat će i Eurodac (IT alat) koji je omogućavao jednostavni pristup bazi podataka EU-e s otiscima prstiju tražilaca azila. U maju 2016. godine, Evropska komisija predlaže unaprjeđivanje sistema Eurodac, tražeći da se uključi pohranjivanje većeg broj ličnih podataka kao što su imena, datumi rođenja, državljanstva, identifikacijski podaci ili pasoš te prikazi lica pojedinaca. Povećanjem broja informacija u tom sistemu, tijelima nadležnim za imigracije i

azil omogućit će se jednostavnija identifikacija nezakonitih državljana trećih zemalja ili tražitelja azila, te ta tijela više neće morati zasebno zatražiti informacije od druge države članice, što su u protivnom morala činiti.

U odnosu na maj 2016. godine, revidirani Dublinski sporazum još uvijek nije usvojen, ali države članice su i dalje strogo fokusirane na što hitniju implementaciju efikasnije migrantske politike. U decembru 2018. godine, bugarsko predsjedništvo je organizovalo neformalni sastanak unutrašnjih poslova, gdje je naglašena prioritetnost Dublinske uredbe. Ipak, mađarska vlada je već u februaru 2018. godine najavila predlaganje alternativnih mjera usredotočenih na sigurnost i strogu politiku protjerivanja, te odbacivanje bilo koje vrste obavezne kvote za prijem (Europa.eu, 2018).

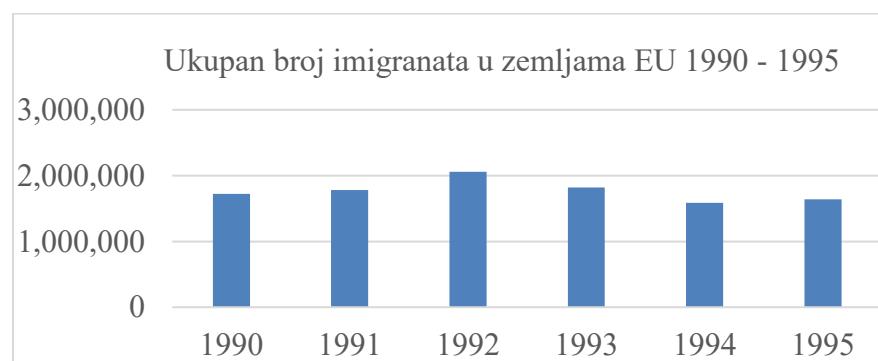
3. Historijski pregled savremenih međunarodnih migracija na prostoru Evrope

3.1. Kraj hladnog rata i tokovi migracija

Kraj hladnog rata značio je ne samo promjenu međunarodnih odnosa, već i preokret migracijskih politika i tokova. Samo u toku 1989. godine, sa Istoka na Zapad migriralo je 1,2 miliona ljudi, dok se broj zahtjeva za azil rapidno povećavao. U evropskim OECD zemljama broj azilanata je porastao sa 116.000 u 1981. godini na 541.000 u 1991. Političke promjene u Istočnoj Evropi generirale su novi val izbjegličkih kretanja prema Zapadu, uz istovremeni rast azijskih i afričkih kontingenata. Najveći dio od toga registrovan je u Njemačkoj u kojoj je 1991. godine zabilježeno 256.000 novih tražitelja azila, dok ih je 1981. bilo tek 49.000 (OECD SOPEMI, 1992). Međutim, kraj socijalizma donijet će i restriktivniju migracijsku politiku, jer strateški interesi za privlačenjem migranata iz istočnog u zapadni blok polako nestaju. Kako navode Fassman i Munz (1994:10), za vrijeme hladnog rata zapadne vlade su vršile pritisak na istočnoevropske režime da liberalizuju imigraciju. Neke zemlje (posebno SR Njemačka i SAD) nudile su trgovačke koncesije, ili čak plaćale za slobodan izlazak pojedinih skupina migranata. Takve migracije su pozitivno prihvaćene u odredišnim zemljama, jer je u njima Zapad vido masovne sljedbenike tadašnje politike. Međutim u kratkom periodu nakon pada socijalizma, takvi migranti postaju nepoželjni, i često posmatrani kao opasnost koja podriva bogati Zapad. Tada počinje period restriktivne politike, protjerivanja, zaoštravanja uslova i procedura za dobijanje azila, naročito u Njemačkoj. Već 1993. godine Njemačka ograničava ustavno pravo

azila (revidira se čuveni član 16. njemačkog Temeljnog zakona) i pooštrava proceduru utvrđivanja prava na azil. Potencijalni tražitelji azila, izbjegličkog statusa trebali su pružiti uvjerljive dokaze o svom progonu zbog političkih, etničkih, vjerskih ili rasnih razloga. Austrija je također početkom 90-ih uvela zakon kojim je limitirana imigracija i zapošljavanje stranaca, te su određene kvote za posebne grupe imigranta (Mesić: 2002). Restriktivnom azilantskom i izbjegličkom politikom evropske i druge zapadne odredišne zemlje nastoje zaustaviti izbjegličke tokove na prostoru Evrope. Zapravo početkom 90-ih u Evropi jača svijest o potrebi zajedničke migracijske politike, jer pitanje migracija postaje ključno za sigurnost EU. Već 1991. u Londonu grupa G7 na svom 17-om samitu diskutuje o značaju migracija. Pa tako lideri najrazvijenijih zemalja svijeta zaključuju da međunarodne migracije ipak doprinose ekonomskom razvitku, ali i izražavaju brigu zbog svjetskih migracijskih pritisaka, do kojih dolazi iz različitih političkih, socijalnih i ekonomskih razloga (Transkript samita, 1991). Dok se Evropska zajednica nastojala zaštiti od nekontrolisanih vanjskih imigracija, što je simbolično označeno pojmom „evropska tvrđava“, unutrašnje granice EU su se polako brisale. Stupanjem na snagu ugovora iz Maastrichta, u decembru 1993. formalno je nastala Evropska unija, ali i jedinstveno evropsko tržište predviđeno revidiranim Rimskim ugovorom iz 1986. Treći stub ovog ugovora podrazumijeva zajedničko djelovanje zemalja članica u kontekstu pravila za prelazak vanjskih granica Zajednice i jačanje kontrole, zatim borbu protiv nezakonite imigracije, zajedničku politiku azila te sudsku, carinsku i policijsku suradnju. Drugim riječima Unija odlučuje koje treće zemlje trebaju vizu pri ulasku u EU. Međutim takve restrikcije nisu utjecale na smanjen broj imigracija. Štaviše, 1992. godine, preko dva miliona imigrantskog stanovništva živjelo je u tadašnjim zemljama EU. Značajniji opadajući trend nije zabilježen, što je moguće primjetiti na slici ispod.

Slika 2. Ukupan broj imigranata u zemljama EU 1990 - 1995

Izvor: Eurostat 2018, podaci dostupni na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/migration-and-citizenship-data/database>

Evropska unija, a kasnije i njeno proširenje sa novim članicama, bit će snažni pokretač promjena, jer se sada cijeli fokus migracija na prostoru Evrope koncentriše oko zemalja Evropske unije. Migraciono pitanje je postalo značajno i za pregovore sa zemljama kandidatima za EU, ali i formiranje zajedničkog identiteta zemalja Evropske unije. Prema Sarah Collinson (1993: 41 - 46), tadašnje multilateralno djelovanje politike EU izražava četiri središnja obilježja post-hladnoratovskog migracijskog režima u Evropi. Prvo je „proširenje agende“, što se ogleda u različitosti međunarodnih institucija koje su upletene u problematiku međunarodnih migracija. Drugo obilježje se tiče pokretanja inicijative za zajedničkim djelovanjem na međunarodnoj razini. Sazrijeva shvaćanje da se razvijene zemlje sve teže same mogu učinkovito štititi od vanjskog migracijskog pritiska i da je u njihovom vlastitom nacionalnom interesu saradnja sa drugim članicama zajednice (kasnije Unije), pa i zemljama u okruženju. Treća karakteristika evropskog migracijskog režima je defenzivnost Zapadne Evrope. Ona nastoji da eksternalizira migracijsku kontrolu izvan područja Unije i EFTA-e s ciljem stvaranja „buffer“ zone. U prvom redu su se koristile zemlje Srednjoistočne i Istočne Evrope poput Poljske, Češke, Slovačke i Mađarske, koje je Zapad video kao svoju imigracijsku „buffer zonu“, dok su izbjeglice i azilanti 90-ih ove zemlje vidjele kao usputnu stanicu ka Zapadu. Po svom geografskom položaju radilo se o zemljama sa industrijskim tradicijama, ove su zemlje imale veliki potencijal za ekonomski napredak i političku stabilnost, što se kasnije i pokazalo tačnim. Prvi korak ka stvaranju buffer zone bio je Sporazum o saradnji na regulaciji međunarodnih migracija, sklopljen između Poljske i šengenske grupe. Njime je Poljskim migrantima dopušten ulaz u zemlje potpisnice bez viza, sa boravkom najviše do tri mjeseca. Poljska strana se obavezala prihvati svoje državljane koji krše uslove ulaska i svoje ilegalne migrante, kao i imigrante iz „trećih zemalja“ (Mesić: 2002). Međutim, EU sprovodi i internu defanzivnu politiku koja je prije svega usmjerena na pojačavanje kontrole ulaska i ograničavanja pristupa sistemu azila. Četvrto obilježje je izraženo u konfuziji i preopterećenosti u vezi sa proširenom agendom migracijske politike, kao posljedica neusklađenosti zajedničke vizije i jedinstvenih ciljeva migracijske politike. Umnožavaju se institucije koje se isključivo bave problemom migracija, ali se i proširuju ovlasti već postojećih. Još jedan bitan ugovor iz 90-ih, koji problem migracija stavlja u središte zajedničke politike je Ugovor iz Amsterdama, potpisani 1997., a stupio je na snagu 1999. Ovim ugovorom pitanja viza i azila se stavljuju u prvi stub Zajednice, te se uključuje šengenski *acquis* (Šengenski sporazumi, Šengenska konvencija itd.) u pravni okvir Evropske unije. Postavljaju se kriteriji i mehanizmi za određivanje koja je država članica odgovorna za razmatranje zahtjeva za azil podnesenog od strane državljana treće zemlje u jednoj od država članica. U slučaju da se jedna država članica ili više njih nađe u kriznoj

situaciji zbog iznenadnog priliva državljana trećih zemalja, Vijeće može, odlučujući kvalificiranom većinom, a na prijedlog Komisije, donijeti privremene mjere u trajanju od najviše šest mjeseci u korist dotičnih država članica. Pozitivno je to što se ublažavaju standardi za dobijanje državljanstva, definiranja državljana trećih zemalja kao izbjeglica, kao i ujednačavanje prava državljana i imigranata. Pored toga uspostavljaju se mjere kojima se utvrđuju prava i uslovi pod kojima državljeni trećih zemalja koji zakonito borave u jednoj državi članici, mogu boraviti u drugim državama članicama (Ugovor iz Amsterdama: 1997).

Ono što je interesantno istaći jeste da se, unatoč naporima na uvođenju strožijih kontrola i ograničenja ulaska migranata, imigracija u Zapadnu Evropu nastavila početkom 90-ih. Zapravo tokom 90-ih sve Zapadne evropske zemlje su imale pozitivan migracioni balans. Jedini izuzetak bila je Irska koja je imala negativan balans, ali samo za 5.000 – 6.000 ljudi. Migranti su dolazili s kratkotrajnim posjetiteljskim vizama i onda ostajali i nakon isteka pridružujući se ilegalnom tržištu rada. Međutim, Evropa se suočava ne samo sa velikim brojem tražitelja azila iz zemalja Trećeg svijeta, već i sa velikim brojem izbjeglica koji su bježali od progona i ratnog nasilja za vrijeme devedesetih, kao što je slučaj ratova na Balkanu. Pored konstantnih kretanja migranata prema Zapadnim zemljama, novi fenomen koji se pojavio tokom tih godina je i povećan broj starijih, penzionisanih migranata koji su odlučili da se povuku ka Mediteranskim zemljama, gdje su vremenski uslovi bili pogodniji i gdje su njihove penzije dopuštale kvalitetniji život. Ovi faktori su također povećali transfer novca prema južnijim zemljama EU (Fauri, 2015: 136). U pretvaranju u imigracijsku zemlju 90-ih prednjači Italija, kojoj je legalna strana populacija od 299.000 iz 1980-te godine porasla na 781.000 u 1990-toj (OECD, 1992). Najviše migranata dolazi iz Maroka, Etiopije, Egipta, Senegala, Šri Lanke i Filipina. Sličan put prolaze i Španija i Portugal, dok je u Grčkoj u ovom periodu zabilježen dolazak etničkih Grka iz bivšeg Sovjetskog saveza, Turske i Cipra, ali i susjednih Albanaca u vrijeme političke krize u toj zemlji (Castles i Miller, 1993: 81-82) . Kao rezultat ratova na Balkanu, u periodu od 1991 - 1993., broj tražitelja azila i to u većini slučajeva, građana bivše Jugoslavije je do kraja 1993. dosegaо 700.000 (UNHCR, 2006). Više od 60% tražitelja azila 1992.g. je bilo opet koncentrisano u Njemačkoj, iako je bitno naglasiti da je tako veliki broj izazvan i valom etničkih Nijemaca koji su slijedili trend selidbi sa Istoka na Zapad. Samo u 1990-oj oko 377.000 i u 1991 još 397.000 etničkih Nijemaca je došlo u Njemačku. Između 1945. i 1992. Zapadna Njemačka je prihvatala i integrisala oko 24 miliona raseljenih osoba, izbjeglica, etničkih Nijemaca, i radnih migranata. Iako su motivi migranata tih godina bili politički i u duhu Istočno-Zapadnih odnosa, veliki broj imigranata iz Centralne i Istočne Evrope je u zemljama EU video utočište od nezaposlenosti,

političkih previranja, rasta nacionalizma i sličnih problema slabijih političkih sistema. Dok su drugi bili žrtve rata i etničkih čišćenja 90-ih. U sljedećem potpoglavlju detaljnije su objašnjena dešavanja na Balkanu i njihov utjecaj na migracijske tokove na prostoru Evrope.

3.2. Raspad SFRJ-a i emigracije stanovništva sa Zapadnog Balkana

Za Balkan je pad Berlinskog zida značio kraj najdužeg perioda političke stabilnosti i mira u njihovoј bližoj historiji (Prévélakis: 63, 1994). Premda je područje Balkana historijski obilježeno stalnim kretanjima stanovništva, raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i nedugo nakon toga ratni sukobi na ovim prostorima, bit će okidač dramatičnih prisilnih migracija. Zbog specifične geografske pozicije Balkana i dinamičnih migracionih trendova tokom 90-ih Balkan je odigrao ulogu kontinentalnog značaja, koja je imala direktni utjecaj na stabilnost Evrope i njenu ulogu u rješavanju krize na Balkanu. Kako navodi Bonifazo (2004), 1990-te su bile prekretnica za internacionalne migracije na prostoru Balkana. Još od Drugog svjetskog rata pa do 1990-te, ovaj poluotok je pretežno bio karakterističan po „etničkim” migracijama. Početkom 90-ih migracije na Balkanu dobijaju sasvim drugu veličinu, oblik i smjer kretanja. Do 1990-e, bilo je nezamislivo da će toliko ljudi sa Balkana emigrirati u zemlje poput SAD-a ili Kanade, jer su tradicionalne migracije sa Balkana bile usmjerene više ka centralnoj Evropi. Prema podacima UNHCR-a, približno 2,5 miliona stanovnika bivše Jugoslavije u 1993.g. naglo će izbjegći u druge zemlje, ali i raseliti se u okviru regionala. Već 1992., ukupan broj zahtjeva za azil u razvijenim državama Evrope od strane građana bivše SFRJ dostiže 239.525, što je sedam puta više nego ukupan broj prijava podnesenih samo dvije godine ranije. To će biti i godina sa najviše zahtjeva za azil u periodu od 1990 - 1999. (vidi Tabelu br. 3). Njemačka je zasigurno bila zemlja sa najvećim brojem zahtjeva za azil, u istom periodu 1990 – 1999., registrovano je 535.365 zahtjeva. Odmah nakon Njemačke slijedi Švedska sa 137.535 zahtjeva za azil.

Tabela 3. Zahtjevi za azil podnijeti u razvijenim zemljama Evrope od strane građana bivše SFRJ (1990-1999)

Zemlja azila	Ukupno (1990-1999)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Ukupno	1,071,879	33,476	116,331	236,948	179,116	81,956	74,952	50,031	62,973	111,300	124,796
Nemačka	535,365	22,114	74,854	122,666	96,625	39,283	44,013	29,345	35,599	37,188	33,678
Švedska	137,353	2,272	12,557	69,396	28,836	10,593	2,355	1,034	3,088	4,862	2,360
Švicarska	124,841	5,645	14,205	6,262	12,268	7,514	9,136	7,582	9,056	22,517	30,656
Holandija	61,312	580	2,733	5,620	10,189	13,438	6,149	1,974	3,788	8,329	8,512
Austrija	37,041	768	6,436	7,410	1,851	1,722	2,550	1,245	1,188	6,768	7,103
Belgija	35,485	474	1,160	1,915	2,273	2,134	2,687	2,874	1,773	6,566	13,629
V. Britanija	33,465	15	320	5,635	1,825	1,385	1,565	1,030	2,245	7,980	11,465
Norveška	25,027	743	1,334	3,228	11,271	1,841	282	157	489	4,288	1,394
Danska	27,891	77	705	9,032	8,892	1,032	4,021	1,261	711	912	1248
Francuska	15,587	340	866	2,009	2,629	1,864	1,271	933	1,072	1,675	2,928
Italija	9,869	1	85	82	54	58	52	15	22	4,585	4,915
Mađarska	8,592	-	-	-	-	-	-	-	73	86	3,328
Finska	3,883	182	244	1,869	519	82	49	57	318	384	179
Luksemburg	4,678	-	-	-	330	83	99	1,472	2,694		
Kanada	5,391	241	565	1,498	678	464	364	309	359	397	516
Španija	2,707	-	-	238	815	301	207	102	87	491	466
Irska	695	-	9	11	4	37	94	96	155	289	
Češka	1,787	3	26	77	31	94	31	53	89	741	642
Poljska	910	21	232	-	26	31	27	419	154		

*Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Srbija i Crna Gora, Slovenija

Izvor: Statistički podaci su zasnovani na podacima kojima raspolaže UNHCR (2006) i treba ih smatrati procjenama.

Treba imati u vidu da zahtjevi za azil nisu jednaki ukupnom broju imigranta iz bivše Jugoslavije, jer prema dostupnim podacima Eurostata (1990 – 1991.) za ostale godine, već 1992. godine, zabilježeno je ukupno 532.000 stanovnika s područja Balkana u Njemačkoj. Još jedna poznata imigraciona ruta tokom 90-ih Balkan - Švedska ili Balkan - Švicarska, u prvih pet godina dovela je preko 87.000 imigranata iz bivše Jugoslavije, s vrhuncem u 1993. i 1994.g. U Švedskoj najveće vrijednosti zabilježene su u 1993. i 1994., kada ova zemlja bilježi 46.400 doseljenih iz BiH i 19.100 iz Srbije i Crne Gore. Imigranti sa zemljom porijekla iz Bosne i Hercegovine su bili daleko najviše pogodjeni ratnim raseljavanjima. U periodu 1993 – 1998., preko 70% svih izbjeglica i interno raseljenih⁸ lica iz bivše Jugoslavije su bili građani Bosne i Hercegovine. U Bosni i Hercegovini je od 1993. godine više od milion interno raseljenih lica pronašlo trajno rješenje. Međutim, sredinom 2005. godine, još uvijek je potrebna zaštita i pomoć za približno 185.000 interno raseljenih lica. Između 1991. i 2004. godine, 1,3 miliona građana s područja bivše Jugoslavije je zatražilo azil u razvijenim zemljama svijeta. Velikom

⁸ Interno raseljene osobe (eng. Internally Displaced Persons, ili IDP) je naziv kojim UNHCR naziva one raseljene osobe koje su ostale u matičnim zemljama.

broju je dozvoljen ostanak sa izbjegličkim statusom ili iz drugih humanitarnih razloga (Hovy: 2011).

Kako Bonifazi (*Ibid*, str. 15) zaključuje, možemo reći da su prema podacima sa područja Balkana, u posljednjih 25 godina postojala dva glavna emigraciona toka ka zapadnoj Evropi. Prvi tok, odnosio se na lica koja su tražila zaštitu od ratnih sukoba u bivšoj Jugoslaviji, a pretežno je bio usmjeren ka Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj i skandinavskim zemljama. Između 1991. i 1996. godine obim balkanske imigracije se udvostručio u Njemačkoj, Švicarskoj i Švedskoj, a znatno povećanje je zabilježeno i u Austriji. Poslije 1996. godine, u Njemačkoj i Švedskoj došlo je do smanjenja priliva migranata, ali je u Austriji i Švicarskoj nastavljeno blago povećanje. U Njemačkoj je do smanjenja broja migranata došlo zbog povratak izbjeglica i uslijed restrikcija zakona o azilu, dok je u Švedskoj razlog bila naturalizacija balkanskih imigranata. Kod drugog migracionog toka, koji bi mogao biti veći od prethodnog, Albanija, Rumunija, i donekle, Bugarska su glavne zemlje porijekla i on je u najvećem dijelu bio usmjeren ka južnom dijelu Evropske unije. Ta migraciona kretanja bi trebalo razmatrati u okviru najnovijeg povećanja obima migracija radne snage u Evropi u kojoj je južna Evropa glavni migracioni magnet kontinenta. Imigranti sa područja Balkana predstavljaju 65.6% stranaca u Grčkoj, 30.4% u Italiji i 11.2% u Španiji. Svakako, kada govorimo o statističkim podacima o migracijama, treba imati u vidu da se radi o oskudnim podacima, kojima nedostaju adekvatnije mjere prikupljanja podataka, ali i dobro razvijeni statistički sistemi. Na Balkanu je situacija još dodatno komplikovana, jer kako navodi Bonifazi (*Ibid*, str.10) ratni sukobi iz 1990-ih godina i loši rezultati u domenu ekonomske i društvene tranzicije, u mnogim zemljama su stvorili situaciju koja ne pruža optimizam kada je u pitanju prikupljanje podataka o migracijama. Migracije 90-ih su na neki način odredile i tok migracija balkanskog stanovništva i u narednim decenijama, osim razvijenih Evropskih država, otvorio se čitav svijet novih kontinenata koje će kroz spajanja porodica replicirati migracije i mijenjati ustaljene rute imigracija sa Balkana na Zapad.

3.3. Migracijska kriza 2015.

2015. godina potresla je cijeli svijet, godine zapuštenih ratnih sukoba i čutanja na nemire diljem svijeta eskalirali su migrantskom krizom. Više od milion migranata i izbjeglica našli su se na granicama moćnih ili manje moćnih zemalja Europe, tražeći utočište od ratnih stradanja,

nefunkcionalnih država i terorizma. Većina ih je pristizala putem mora, IOM (2015:5) procjenjuje ovaj broj na ukupno 972.551 imigranata i izbjeglica, koji su stizali na obale prvenstveno Grčke, Italije, Turske, Španije, Kipra i Malte, dok je mala nekolicina (oko 34.000) dolazila preko kopna. Također prema podacima IOM-a, ove iste godine preko 3.770 migranta su poginuli pokušavajući preći Mediteran. Većina ih je stradala prelazeći sjever Afrike prema Italiji, dok ih je 800 izgubilo život u Egejskom moru pokušavajući doći iz Turske u Grčku. Većina izbjeglica koja je prelazila Mediteran dolazila je Sirije, dok ih je 20% dolazilo iz Afganistana, a tek 7% iz Iraka, ali zabilježen je i veliki broj ekonomskih migracija sa Kosova. Njemačka je kao i 90-ih, opet primila najveći broj aplikacija za azil – više od 476.000 samo u 2015.g. Mađarska je bila na drugom mjestu po broju aplikacija, jer je dosta migranata putovalo kroz Grčku i Zapadni Balkan. Odmah iza Mađarske, slijedi Švedska sa 156.000 aplikacija za azil. Ako se usporedi broj zahtjeva za azil prema rezidentnoj populaciji, situacija je drugačija. U Mađarskoj, čija je politika od početka migracijske krize, anti-migrantska, zabilježeno je 177.130 aplikacija do kraja decembra 2015. Iako je Njemačka imala najviše zahtjeva za azil u 2015., Mađarska je imala najveći broj u odnosu na svoju ukupnu populaciju. Međutim uprkos naporima da zatvori svoju granicu sa Hrvatskom i spriječi prliv imigranta, blizu 1.800 migranata na 100.000 Mađarske lokalne populacije je zahtijevalo azil u 2015. Švedska je bila odmah iza sa 1.667 na 100.000. Dok je u Njemačkoj zabilježeno 587 zahtjeva na svakih 100.000 rezidenata. Međutim, na oko milion zahtjeva za azil, EU zemlje u 2015. godini su odobrile azil samo za 292.540 izbjeglica, s tim da ovaj broj podrazumijeva i zahtjeve koji su predani i nekoliko godina prije početka migracijske krize. Bitno je spomenuti ulogu Turske u migracijama, koja je u 2016., bila zemlja sa najviše primljenih izbjeglica (2,9 miliona od toga 2,8 miliona Sirijaca). Činilo se da Evropa nije bila spremna na imigracijski val, koji je bio samo logična posljedica neadekvatno vođenih svjetskih politika u rješavanju krvavih sukoba. Migracije su dočekane sa ogromnim strahom i nesigurnošću vladajućih zemalja EU. Mediji su bili preplavljeni naslovima o migracijama. „Da li je više ljudi u pokretu nego ikada prije?“ (BBC News, 2015.), „Migranti su potencijalni okidač povećanja kriminala“ (BBC News, 2018.), „Imigracije i Evropski skepticizam“ (The Guardian, 2015.) ili Imigracija: „Koliko puno je previše?“ i slični naslovi bili su neodvojivi dio naslovnih strana najutjecajnijih svjetskih medija. Istraživanje Evropskog Medijskog opservatorija (EJO, 2015.) zaključuje da su mediji u Zapadnim Evropskim zemljama generalno bili više naklonjeniji izbjeglicama i migrantima u poređenju sa medijima u Istočnoj Evropi i Baltičkim zemljama. Anti-migrantska reotrika primjećena je najviše u britanskim medijima, vjerovatno kao još jedna strategija prije izglasavanja BREXITA. Međutim, već u septembru 2015., fotografija beživotnog tijela dječaka

izbačenog na plaži u Turskoj, za kojeg se vjeruje da je jedan od sirijskih izbjeglica koji su se utopili pokušavajući doći do grčkog otoka Kosa, šokirala je svijet i postala simbol migracijske krize i njenog nehumanog, anti-migrantskog karaktera.

3.4. Inicijative i politike Evropske unije u cilju upravljanja migracijskom krizom

Na osnovu prethodnog potpoglavlja, može se izvesti zaključak da se Evropa našla pred nekontrolisanim prilivom migranata, ali je ovom problemu opet pristupila bez koherentne politike upravljanja migracijama. Unutrašnja sigurnost pojedinih zemalja se opet počela svoditi na pitanje migracija, dok je sporazum o zajedničkom sistemu azila Dublin III (detaljnije pojašnjen u poglavljiju 2.) usvojen samo dvije godine prije migracijske krize, praktično bio poništen. I dok je Njemačka zastupala politiku otvorenih granica, najveći otpor migracijama u 2015. godini iskazala je Mađarska, blokirajući granične prelaze sa Srbijom i Hrvatskom. Konzervativna Vlada Mađarske na čelu sa premijerom Viktorom Orbanom kategorično se usprotivila otvaranju granica migrantima, slijedeći ideju o njegovanju mađarske homogenosti, koju ni pod koju cijenu nisu željeli žrtvovati. Na pres konferenciji u Budimpešti sa austrijskim kancelarom Christian Kernom, Orban izjavljuje (Politico EU: 2016): „Mađarskoj ne trebaju migranti za uspješnost njene ekonomije ili za održavanje optimalne populacije kao ni za njenu budućnost. Svaki migrant je otrov i predstavlja prijetnju po nacionalnu sigurnost.“ Također, Vijeće Evrope i UNHCR (2015.) iznjelo je kritike o primjeni sporazuma, smatrajući da su neke članice EU prekršile prava izbjeglica, kojima nije omogućeno da podnesu zahtjev za azil u zemlji u kojoj su pristigle. Stoga su u više navrata kritikovali primjenu Dablijskog sporazuma smatrajući da neke zemlje krše prava izbjeglica kojima često nije omogućeno da podnesu zahtjev za azil u zemlji u koju su pristigle ili su samoinicijativno deportovale migrante. U maju 2015. Evropska komisija predstavila je sveobuhvatnu evropsku agendu (Evropski parlament: 5, 2018) o migraciji, namijenjenu rješavanju trenutnih izazova i opremanju EU sredstvima za bolje upravljanje migracijama. Agenda je predlagala niz mjera kojima bi se riješio pritisak na Grčku i Italiju, između ostalog rad na terenu sa državama članicama da se brzo identificiraju i registriraju otisci prstiju migranata tzv. Hotspot Approach⁹ ali i provedbu hitnih premještanja migranta iz Italije i Grčke. Međutim, stope preseljenja bile su niže od očekivanog i preseljenja

⁹ Hotspot Approach je pristup u kojim je predviđeno da Evropski ured za podršku azila (EASO), Agencija za evropsku graničnu i obalnu stražu (Frontex), Europol i Eurojust rade na terenu s vlastima zemalja članica EU koje se suočavaju s nerazmernim migracijskim pritiscima na vanjskim granicama EU-a kako bi pomogle ispuniti svoje obaveze prema pravu EU i brzo prepoznati i registrovati otiske prstiju migranata.

su se generalno sporo provodila, tako da su se Italija i Grčka i dalje osjećale „usamljene“ i prepuštene same sebi u rješavanju migracijske krize. Evropsko vijeće u martu 2016. godine postiže sporazum sa Turskom, kojim su svi ilegalni migranti i podnosioci azila koji dolaze iz Turske na Grčka ostrva a čiji su zahtjevi proglašeni nedopuštenim moraju da se vrate u Tursku. Za svakog Sirijca koji bude vraćen u Tursku, ova država će poslati drugog Sirijca u zamjenu za bezvizni režim za državljanе Turske i ukupno 6 milijardi eura za pomoć izbjeglicama Turskoj treba biti isplaćeno do kraja 2018 godine. Međutim, Turska je u više navrata nakon potpisivanja ovog sporazuma prijetila da će raskinuti sporazum, jer dogovoren iznos nije bilo isplaćen, a bezvizni režim za turske državljanе predviđen sporazumom nije sproveden, a i mnogi eksperti za migracije ga smatraju još jednim eksperimentom EU. Prema sedmom izvještaju Evropske komisije (2017.), o progresu implementacije EU - Turskog sporazuma broj povrataka sa Grčkih ostrva u Tursku još uvijek je manji u odnosu na broj dolazećih migranta. Međutim to je bilo i očekivano s obzirom na to da prema Ženevsкој konvenciji paušalna masovna vraćanja izbjeglica, bez ispitivanja svakog pojedinačnog slučaja nisu zakonski dozvoljena. Sličan sporazum, postignut je u julu 2018. između Libije i Italije, kojim su se ove dvije zemlje dogovorile da ponovo pokrenu sporazum o prijateljstvu potpisani 2008. godine koji omogućava zadržavanje migranata u Libiji, a zauzvrat će Italija investirati u Libiju oko pet milijardi dolara. Na infografiku ispod, vidimo opadajući trend migracija u odnosu na 2015. godinu kao i efekte eksternih sporazuma u periodu 2016. spram 2017. godine.

Slika 3. Dolasci migranta u Španiju, Grčku i Italiju u periodu od 2015 – 2018.

Izvor: [Prema podacima UNHCR 2018.](#)

Pored eksternih mjera i sporazuma sa Turskom, već u maju 2016. godine javlja se potreba za revidiranjem Dablin III (detaljnije u potpoglavlju 2.6) koji će postaviti temelje za proporcionalan i pravedan način raspoređivanja migranata unutar zemalja EU. Međutim,

eksperti u polju migracija su razumljivo skeptični po pitanju toga da li Evropska unija praktikuje svoju retoriku, jer je uloženo dosta novca u vanjske fondove, sa ciljem suzbijanja dolazaka migranata. EU je podstakla susjedne tranzitne zemlje poput Srbije, Turske i Albanije da unaprijede sisteme azila, kako bi primila što manji broj migranata. Primjera radi za period od 2014 – 2020, EU je izdvojila 6.6 milijardi fondu za azil, migraciju i integraciju (AMIF), čiji je cilj promocija implementacije i jačanje razvoja jedinstvenog pristupa azilima i migracijama. S druge strane uloženo je 6 milijardi eura koje se trebaju isplatiti Turskoj, kao i 1.8 milijardi eura Fondu Povjerenja za Afriku kao vid podrške zemljama Afrike u kontroli migracije i graničnih prelaza (Evropski Parlament: 2018). Također ponašanje pojedinih zemalja EU ne ide u prilog retorici o otvorenim granicama, mnoge zemlje poput Češke, Slovačke, Mađarske i Austrije pooštire su mjere, a neke čak i otvoreno bile protiv proporcionalne relokacije migranata. Austrija sprovodi restriktivnu politiku u prijemu izbjeglica i migranata, a već u ljetu 2018. otvoreno prijeti protjerivanjem migranata (Independent, 2018). S obzirom da je u julu 2018. preuzela predsjedavanje EU, njeni unutrašnji prioriteti postali su koherentni i sa njenim ciljevima za EU, a to je borba protiv ilegalne migracije i zaštita vanjskih granica.

Uprkos osjećaju da je migracijska kriza prošla, mnoge inicijative poduzete u periodu od 2015. – 2016. i dalje se sprovode. Implementacije EU-Turskog sporazuma i bilateralnog sporazuma između Italije i Libije su još uvijek upitni, pitanje je da li će se EU dugoročno moći osloniti na ove inicijative. Paralelno ovim dešavanjima, na stotine izbjeglica i migranata ostalo je sa one strane granice, u neuslovnim kampovima ili prepušteni sami sebi, čekajući priliku za dostojanstven život.

4. Migracije u funkciji socio-ekonomskog razvoja odredišnih zemalja

4.1. Migranti i potražnja radne snage na tržištu rada u zemljama EU

Može se reći da utjecaj migracija na tržište rada određuje i javni stav prema migracijama. Oni za čije vještine je vjerovatno da će useljenički rad biti zamjena, najčešće će biti protiv imigracije, dok oni za čije vještine takav rad može biti više nadopuna nego zamjena, iskazat će podršku ovakvim promjenama. Ekonomski teoriji o utjecaju migracija na tržište rada i ravnotežu ponude i potražnje ide u korist ovakvim stavovima. Teorijski, ovaj model prema Baueru i Zimmermannu (1997: 288) pretpostavlja homogeno tržište rada gdje su plate

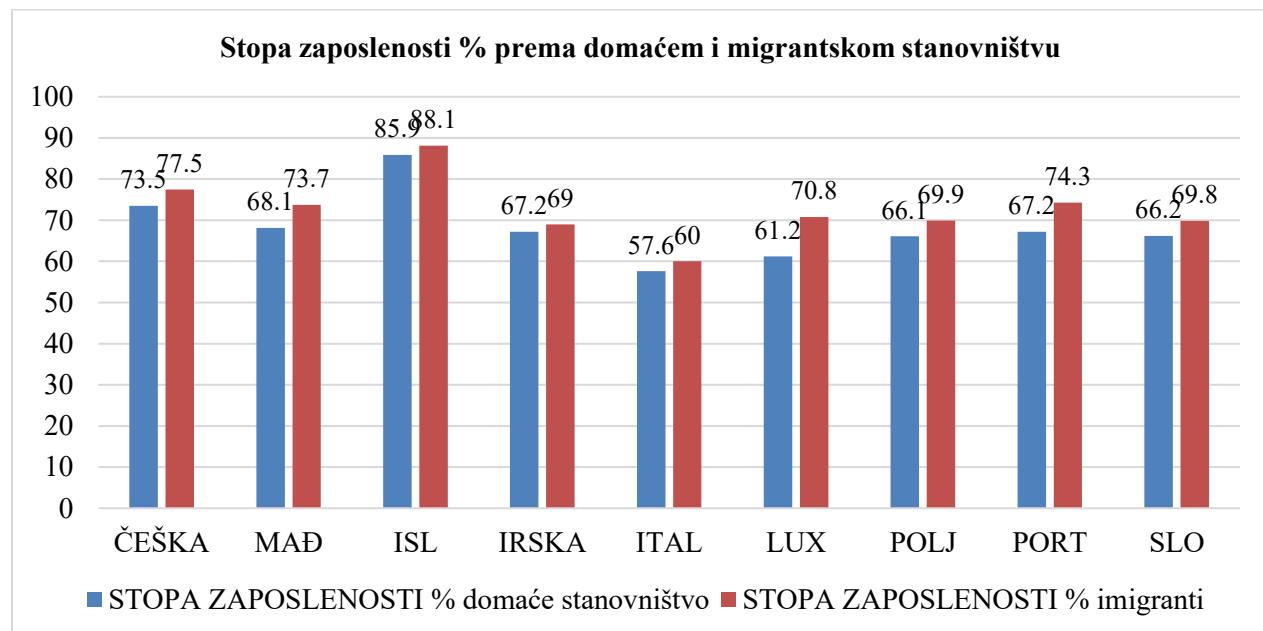
fleksibilne, domaće i migrantsko stanovništvo su idealni supstituti, a troškovi migracija praktično ne postoje. U ovakvom slučaju, ulaskom migranata na tržište, dolazi do šoka ponude radne snage, što rezultira smanjenjem plata. Ukoliko migranti pristanu na nižu platu, dolazi do nezadovoljstva domaćeg stanovništva, koji u krajnjem slučaju napuštaju posao. Dakle, u ovakvoj situaciji zaposlenost migranata raste, a zaposlenost domaćeg stanovništva ima negativan trend. Međutim, tržište rada, pogotovo u Evropi, nije nimalo homogeno. Migranti dolaze sa različitim kvalifikacijama i različitim nivoom obrazovanja, što znači da će na tržište rada utjecati i to da li su imigranti supstitutivna ili komplementarna radna snaga. Ako se uzme u obzir rigidnost Evropskih nadnica¹⁰ i ako su visokokvalificirani ili niskokvalificirani migranti komplementarna radna snaga, povećanje zaposlenosti jedne od ovih kategorija utjecat će na porast potražnje za drugom. Ako su radnici supstituti, povećanje određene kategorije imat će negativan utjecaj na supstitute (grupu koja ima istu razinu obrazovanja). Ovo su, međutim, samo teorijska razmatranja, koja, iako logična, u suštini rijetko funkcionišu na ovakav način, jer do smanjenja plata/nadnica ne dolazi tako jednostavno. Brojne institucije sprječavaju takve nagle promjene plata kada dođe do povećanja ponude na tržištu rada. Empirijska istraživanja također nisu na strani ovih teorija te većina istih ne pronalazi dovoljno dokaza da imigranti imaju nepovoljan utjecaj na zaposlenost domaćih radnika, čak ni onih koji predstavljaju njima supstitutivnu radnu snagu. Naprotiv, postoje pokazatelji koji upućuju na to da migracije mogu imati povoljan i značajan utjecaj na ekonomski razvoj, što se posebno odnosi na zemlje gdje postoji raskorak između ponude i potražnje radne snage na tržištu rada.

Tokom proteklih deset godina, imigranti su činili 70% porasta radne snage u Evropi (OECD, 2012: 2). Iako većina migracija nije direktno usklađena potrebama radne snage, imigranti igraju značajnu ulogu u ekonomskim sektorima. Prema podacima iz 2012-te (Ibid, str 2.), migranti su činili 15% radne snage snažnih rastućih zanimanja u Evropi. To su naročito zdravstvena zanimanja i STEM zanimanja (nauka, tehnologija, inžinjerstvo i matematika). Istovremeno, imigranti su predstavljali četvrtinu radne snage zanimanja koja su bila opadajućeg trenda, kao što su strojar, montažer, njegovatelj, kao i zanatska zanimanja i srodne djelatnost. U svim tim područjima imigranti popunjavaju radne potrebe preuzimajući poslove koje domaći radnici smatraju neatraktivnim ili bez perspektivne karijere. Najnovije procjene ukazuju na to da je čak četvrtina asimetričnog šoka na tržištu rada, koji se događa u različito vrijeme i s različitim intenzitetom u različitim zemljama, može biti nadomještena migracijama unutar godine dana

¹⁰ U Evropi sindikat ima utjecaj na formiranje visine plate i postavljanje minimalnih plata uzrokuje nemogućnost njihovog prilagođavanja promjenama u ponudi i potražnji radne snage.

(Jauer et al., 2014). U nekim zemljama su stope zaposlenosti migrantskog stanovništva čak veće u odnosu na domaće stanovništvo (vidi graf ispod.). Češka, Mađarska, Island, Irska, Italija, Luksemburg, Poljska, Portugal i Slovenija na tržištu rada prema podacima iz 2017. bilježe veći udio migrantskog stanovništva u odnosu na domaće.

Slika 4. Stopa zaposlenosti (%) prema domaćem i migrantskom stanovništvu

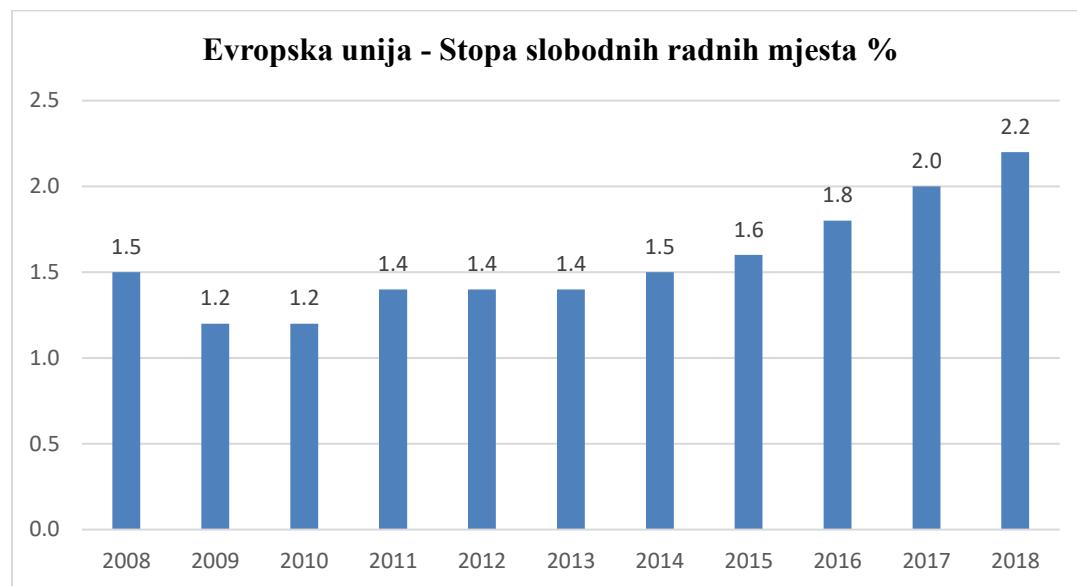
Izvor: Grafik kreiran na osnovu OECD podataka iz 2017. podaci dostupni na <https://data.oecd.org/migration/native-born-employment.htm>

<https://data.oecd.org/migration/foreign-born-employment.htm#indicator-chart>

Ukoliko analiziramo EU tržište rada, primijetit ćemo da EU ima potrebu za dodatnom radnom snagom, koju ne može naći unutar svojih granica. Na grafiku ispod moguće je primijetiti da stanje na tržištu EU pokazuje ipak puno veću potrebu za radnom snagom u odnosu na stanje prije 2010. godine. Stopa slobodnih¹¹ mesta se puno dinamičnije kreće, i iz godine u godinu ima pozitivan trend rasta. Najniža stopa slobodnih mesta u posljednjih deset godina zabilježena je u periodu 2009 – 2010. godine, kada je iznosila samo 1.2%. Svakako, ovakva stopa je i očekivana u periodu svjetske recesije i krize državnog duga koja je uslijedila u tom periodu, utječući na rastuće stope nezaposlenosti i pad slobodnih radnih mesta u isto vrijeme. U 2017. godini stopa je narasla za 66% u odnosu na period recesije, dok je već u 2018. doživjela najveću vrijednost u posljednjih deset godina, iznosivši 2.2%.

¹¹ Stopa prikazuje udio slobodnih radnih mesta u ukupnom broju radnih mesta i pokazatelj je odnosa ponude i potražnje na tržištu rada. Viša stopa signalizira nepokrivenu potražnju, a manja uži odnos ponude i potražnje

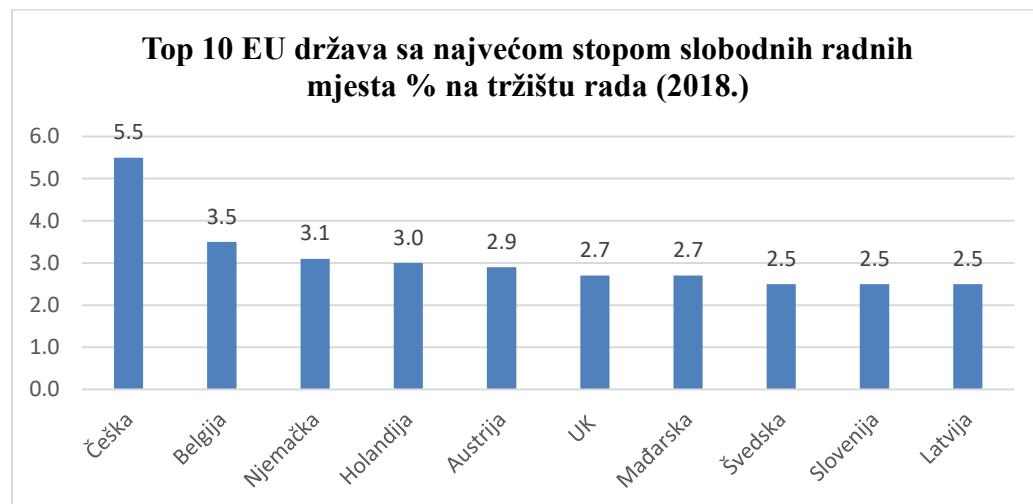
Slika 5. Evropska unija - Stopa slobodnih radnih mesta %

Izvor: Grafik kreiran na osnovu OECD podataka, podaci dostupni na <https://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market/job-vacancies/database>

Tržišta sa najvećim stopama slobodnih mesta u 2018. godini, prema Eurostat podacima izdvojena su na grafiku ispod. Prednjači Češka - stopa slobodnih mesta 5.5%, daleko najveća u odnosu na ostatak EU, zatim Belgija (3.5%), Njemačka (3.1%) i Holandija (3.0%). Radi se o razvijenim ekonomijama gdje migracije mogu da imaju značajnu ulogu u popunjavanju slobodnih mesta i izjednačavanju ponude i potražnje.

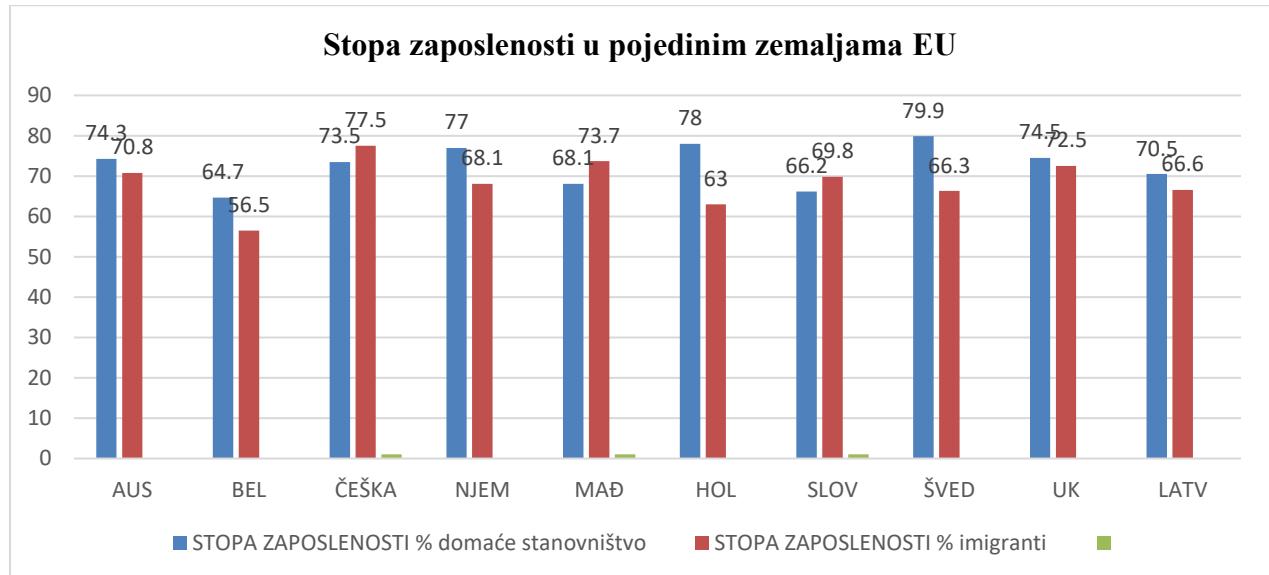
Slika 6. Top 10 EU država sa najvećom stopom slobodnih radnih mesta

Izvor: OECD

Ako pogledamo stopu zaposlenosti (grafik ispod) u ovim zemljama pojedinačno primijetit ćemo da migrantsko stanovništvo čini značajan dio radne snage na tržištu rada, na šta ukazuju i približne stope zaposlenosti imigrantskog i domaćeg stanovništva.

Slika 7. Stopa zaposlenosti (%) u pojedinim zemaljama EU

Izvor: Grafik kreiran na osnovu OECD podataka iz 2017.

Razlozi za manjak radne snage na EU tržištima rada su brojni; s jedne strane postoje različite preferencije, kvalifikacije i regionalne nepodudarnosti između ponude i potražnje za radom, a s druge prevladavajući demografski trendovi u EU. Prema procjenama Evropske komisije (2018, str. 82) od 2010. do 2030. godine evropsko stanovništvo u radnoj dobi će se smanjiti za 20 miliona, a udio starog stanovništva (65+) porast će s oko 23% na 40%. Potencijalno rješenje se nalazi u migracijama, tj. prilivu kako visoko tako i niže kvalificiranog stanovništva, i to obično mlađe populacije, koja se nalazi na početku svog radnog vijeka. koje bi donijelo balans na tržištu rada, poboljšalo konkurentnost i brži ekonomski rast.

4.2. Visokoobrazovani migranti i tržište rada odredišnih država

Obrazovanost migranata igra ključnu ulogu u kontribuciji ekonomskog rasta doseljeničkih zemalja. Osnovno razmišljanje u ekonomiji jeste da je edukacija ulaganje u ljudski kapital kroz usavršavanje opštih ili specifičnih kognitivnih vještina, kao i onih nekognitivnih. Funkcionalna tržišta uvijek nagrađuju ovakva ulaganja visokim platama i visokim radnim pozicijama, tako

da se inicijalni troškovi edukacije u kratkom periodu mogu povratiti. Ovakvi radnici obično imaju veću produktivnost te su samim time iznad troškova rada, a uz to povećavaju konkurentnost, motivišući i često obučavajući druge zaposlenike, čime direktno utiču na ekonomski rast. Naravno ovo važi i za domaće stanovništvo, a ne samo za migrantsko stanovništvo. Međutim, činjenica je da migracije podstiču različitosti. Mnoge studije ukazuju na to da etničke i kulturne različitosti mogu biti izvor inovacije i boljeg pristupa rješavanju problema u radnom okruženju. Nadalje, migranti često mogu imati i bolje razumijevanje stranih tržišta, što može utjecati na više direktnih stranih investicija, više ekonomskih aktivnosti u inostranstvu od strane domaćih investitora i više internacionalne trgovine. Također, imigranti se često okreću poduzetništvu i imaju bolje predispozicije kako bi postali uspješni poduzetnici, kao što je spremnost na rizik (Kahn et al., 2013: 48). Zbog toga se migranti regrutuju za sektore ekonomije koji su veoma važni u postindustrijskoj proizvodnji i u okvirnu naučnih istraživanja. Migranti doprinose kvalifikovanim sektorima usluga, kao što su sektori obrazovanja i zdravstvene zaštite, te je njihov utjecaj bitan i u pogledu institucionalnog restrukturiranja evropskog društva. Od 2000/01, imigranti su predstavljali 14% porasta visokoobrazovane radne snage u Evropi (OECD, 2012: 3). Međutim, istraživanje o imigrantima u visokokvalifikovanom sektoru je sasvim novo. Do devedesetih godina prošlog vijeka, imigranti su bili percipirani samo kao radnici za marginalne poslove koje autohtona populacija najčešće nije htjela da obavlja. Zapošljavanje visoko kvalifikovanih imigranata u zdravstvenim službama, na primjer, usvojeno je kao izuzetak od ovog pravila. Studije u zemlji usredotočene su na neka pitanja vezana za visokokvalificirane imigrante, iako nije dostupno znanje koje se direktno fokusira na njihov utjecaj. Uopšteno govoreći, istraživanja o ovom fenomenu pokrivena su u oblasti takozvanih studija "odliva mozgova", što se smatra dijelom razvojnih istraživanja. U nekim zemljama, istraživači migraciju počinju da se fokusiraju na visokokvalificirane imigrante. Ovo predstavlja novi trend u smislu da više ne vide takve imigrante u paradigmu odliva mozgova, tj. kao problem za zemlje porijekla, već i kao „dubitak u mozgu“, tj. kao mogući scenarij za, ekonomski gledano, pobedu nad doseljeničkim zemljama. Sve je više kompanija koje ne mogu da pronađu kvalifikovane radnike unutar granica svoje države. Prema istraživanju Man Power grupacije iz 2017. godine, Austrija, Holandija, Njemačka, Poljska, Grčka, Španija i UK imali su značajan broj kompanija čiji je menadžment prijavio nemogućnost pronađaska kvalifikovanih radnika za popunjavanje slobodnih mesta. U 2016. menadžmenti kompanija u spomenutim državama su prijavili najveći manjak kvalificarnih radnika od 2007. godine. U Grčkoj je 59% radnika prijavilo poteškoće u popunjavanju pozicija koje su zahtijevale posebne kvalifikacije. Odmah poslije Grčke isti

problem je imala i Njemačka (49%), Poljska (45%) i Austrija (40%), a prema procjenama (CEDEFOP, 2014.), u EU zemljama se očekuju velike promjene u potražnji specifičnih vještina pri zapošljavanju između 2012. i 2025. godine. Procjenjuje se nagli porast udjela poslova koji zapošljavaju visokoobrazovane radnike (za 23%), dok se očekuje da će potražnja za srednjim radnim mjestima biti umjereni povećana (3,5%), a broj radnika s nižim kvalifikacijama će se značajno smanjiti (24%). Prema OECD podacima (2014: 2), stope zaposlenosti imigranata sa nižim obrazovanjem su veće u odnosu na isti nivo obrazovanja domaćeg stanovništva, ali visokoobrazovani migranti imaju puno niže rezultate u odnosu na domaće stanovništvo, 50% visokoobrazovanog stanovništva rade poslove za koje su prekvalifikovani. Tako da države trebaju što prije da rade na strategijama za privlačenje i priznavanje strane radne kvalificirane snage koja bi ponudu i potražnju opet dovela u balans.

Jedan od načina je unaprjeđenje različitih migracijskih politika, koje trebaju da olakšaju stranim radnicima ulazak na domaće tržište. Jedna od takvih inicijativa je „EU plava karta“, koja je uvedena 2009. godine. Plava karta je vrsta boravišne i radne dozvole namijenjena građanima izvan EU koji se bave visoko kvalifikovanim poslom, a nemaju odgovarajuće uslove za uspješan rad u svojoj zemlji. Drugim riječima, namijenjena je ljudima koji posjeduju univerzitetsku diplomu i dovoljno profesionalnog iskustva, a žele da žive i rade u EU. Karta je priznata od strane EU članica osim Danske, Irske i Engleske. Još jedna bitna stavka u bržoj integraciji radnog stanovništva, jeste priznavanje ili nostrifikacija stranih diploma. Često su diplome stečene u zemljama izvan EU podcijenjene ili u krajnjoj istanci uopće nisu priznate. Zbog ovoga, nekoliko EU zemalja ulaže trud u unaprjeđenju sistema priznavanja kvalifikacija i obrazovanja stečenih izvan njihove zemlje. I konačno, treba ulagati u olakšavanje programa za učenje jezika države domaćina, koji je često glavna barijera u integraciji na tržištu rada. Besplatni kursevi za migrante ili kursevi unutar firme mogu biti još jedna kvalitetna investicija, koja bi se dugoročno poslodavcu isplatila.

4.2. Dugoročni utjecaj migracija na fiskalne doprinose odredišnih zemalja

Znatno povećanje broja izbjeglica useljenika i drugih imigranata u nekoliko zemalja EU sredinom 2010. preučestalom upotrebom javnog zdravstva, školovanja i javnog stanovanja od strane migranta. Postoji strah da migracija može dovesti do povećanja poreza ili da će domaća populacija imati ograničen pristup javnim uslugama zbog velikog broja imigranta, kao i da će

kvalitet usluga značajno oslabiti zbog prevelike upotrebe ovih usluga. U javnosti se često raspravlja o utjecaju migracija na javne prihode, posebno se javlja zabrinutost za zemalja implicira pozitivan ili potpuno neutralan utjecaj migranata na fiskalne doprinose. Prema izvještaju OECD-a (2013:10), odlučujući faktori fiskalnih doprinosa su: 1) stanje radnog tržišta i karakteristika tržišta u zemlji odredišta. Generalno, zemlje sa dominantnim obrazovanim i kompetentnim migrantima bilježe pozitivne fiskalne doprinose 2) dob migranata po njihovom dolasku. Mlađi imigranti su poželjniji, jer predstavljaju dugoročniju radnu snagu te stoga imaju veći potencijal da svojim radom ostvaruju značajne doprinose javnim prihodima. Do 2020. u OECD zemljama, procjenjuje se da će se u odsustvu migracija, broj individua, koje ulaze u radnu dob smanjiti za oko 30%. Kao rezultat toga, starenje populacije bit će popraćeno značajnim povećanjem rashoda za penzije, zdravstvo i socijalnu pomoć. 3) Životni ciklus migranata je također bitna odrednica jer većina migranata migrira u radnoj dobi i najčešće se nakon nekoliko godina vrati u svoju zemlju. Što znači da većina migranata ne dočeka svoju penziju u odredišnoj zemlji, a penzija obično podrazumijeva veću potrošnju javnih usluga i manje plaćanje poreza, čega se i kritičari migracija najviše „plaše“.

Postoje i različiti pristupi mjerjenja stvarnog fiskalnog utjecaja imigracija. Tri najčešće korištene metode u literaturi su računovodstveni statični pristup, koji obuhvata cijelu populaciju imigranata, od kojih su mnogi migrirali i decenijama ranije, i bazira se na fiskalnim efektima u datoј godini. Ovom metodom fiskalni doprinosi migranata se procjenjuju jednostavnim oduzimanjem javnih rashoda koji su u korelaciji sa imigrantima, od ukupnih doprinosa migranata javnim prihodima (npr. porezi i ostali javni troškovi plaćeni od strane migranata) u tačno određenom vremenu. Najčešće je to unutar date godine, što može utjecati i na mjerodavnost rezultata jer se analizira isključivo trenutna migrantska populacija, koja je rezultat dugogodišnjih kako uspješnih tako i neuspješnih politika integracije. Dinamički model, s druge strane proučava dugoročni utjecaj migracija, analizirajući utjecaj dodatnih imigranata na buduće javne prihode i prateći utjecaj migranta kroz cijeli ciklus migriranja. I treći je makroekonomski model koji analizira sveukupni utjecaj imigracija na ekonomiju, najčešće simulirajući dodatni broj imigranata. I dinamički i makroekonomski pristup su više bazirani na pretpostavkama, ali su se pokazali uspješnijim od standardnog računovodstvenog modela.

Prema računovodstvenom pristupu, procjene fiskalnih doprinosa uzrokovane migracijama variraju, ali u većini zemalja je njihov utjecaj na BDP (bruto domaći proizvod), bio on negativan ili pozitivan, vrlo nizak i rijetko kada nadmaši 0.5% u datoј godini. Stoga rezultati ove metodologije najčešće pokazuju neutralnost migracija u odnosu na javne prihode odredišne

zemlje. Prema OECD izvještaju (2013: 6), čija se analiza zasnivala na računovodstvenoj metodologiji, jedino su Luksemburg i Švicarska imale procijenjenu korist od 2% od ukupnog BDP-a od migracija, dok su ostale zemlje EU ostale neutralne. U obje ove zemlje dominira mlađe stanovništvo sa visokom stopama zaposlenosti. Što opet ukazuje na ograničenja računovodstvene metodologije koja se se pokazala izuzetno osjetljivom na starosnu strukturu i nivo obrazovanosti migrantske populacije. Tako da oscilacije u rezultatima ne zavise samo od načina oporezivanja i sistema socijalne zaštite, već i u velikoj mjeri od strukture migrantskog stanovništva. U zemljama gdje su migranti zapravo većinom i održiva radna snaga te države, fiskalni doprinosi imaju pozitivan utjecaj, dok je u zemljama sa starijim migrantima, povoljne utjecaje teže primjetiti. Još jedno novije istraživanje Univerziteta u Uppsalu (Nyman i Ahlskog, 2018: 12), zasnovano na računovodstvenoj metodologiji, pokazalo je da je da su 23 od 29 evropskih zemalja u periodu od 2004 – 2015. godine imale skromniju fiskalnu korist od migracija. Rezultati opet variraju, ali su pretežno ispod ili iznad 0.4% od ukupnog BDP-a u većini zemalja sa izuzetkom Norveške, Švicarske, Kipra i Belgije, gdje su migranti ostvarili veće fiskalne doprinose u odnosu na lokalno stanovništvo. U Norveškoj su migrantska domaćinstva u kontribucijama nadmašila lokalna za 13.000 eura godišnje po domaćinstvu. Najvjerojatniji razlog ovakvih odstupanja proizlazi iz visokih prihoda ostvarenih naftnim fondovima. Jedine tri zemlje gdje migracije imaju negativan utjecaj na javne finansije su Poljska, Slovačka i Estonija koje bilježe manje negativne efekte migracija na javne prihode, što se može pripisati malom broju migranata u ovim zemljama, ali i starijem migrantskom stanovništvu. Dustmann i Frattini (2014: 101) su analizirali javne prihode u Velikoj Britaniji i vezu sa migrantskom populacijom. Rezultati računovodstvene analize su pokazali da su imigranti (EU i izvan EU) u periodu od 2001 - 2011. imali pozitivan fiskalni doprinos.

Zanimljivo je istaći da domaćinstva sa niže obrazovanim migrantima imaju puno veće fiskalne doprinose u poređenju sa lokalnim domaćinstvima istog obrazovanja. Suprotno ovome, migranti sa visokim obrazovanjem imaju manje fiskalne doprinose u odnosu na lokalno stanovništvo. Prema istraživanju Oxford Economics iz 2018. procjenjuje se da svaki dodatni migrant iz EEA zemalja u 2016. godini ostvaruje ukupan neto fiskalni doprinos od oko 78.000 funti tokom svog životnog vijeka, u cijenama za 2017. godinu. Za migrante koji nisu iz EEA-a zemalja procijenjen je pozitivan neto fiskalni doprinos od 28.000 funti po glavi migranta tokom svog životnog vijeka. Migranti iz EEA zemalja doprinijeli su s oko 2.300 funti po glavi migranta, što je više nego prosječna odrasla osoba u Velikoj Britaniji, dok su odrasli migranti koji nisu članovi EEA doprinijeli oko 800 funti manje u odnosu na lokalno stanovništvo. U

projektu, prema ovom istraživanju koje se odnosilo samo na Veliku Britaniju, migranti su imali pozitivan utjecaj na javne prihode u 2016 - 2017. godini. Ipak mjerjenje fiskalnog utjecaja migracija je zahtjevan zadatak i bilo kakva procjena je u velikoj mjeri zavisna od metodološkog pristupa. Računovodstveni pristup se pokazao osjetljivim na ekonomske i socijalne uslove zaštite migranata, načina oporezivanja, starosne strukture kao i nivo obrazovanosti. Ova metoda s lakoćom može odvesti u pogrešan smjer, jer se posmatraju samo karakteristike migranata u datom trenutku, koje isključuju njihovu starosnu dob, procjenu njihovih budućih troškova, kao i troškove njihove djece koji će također plaćati porez. S druge strane, dinamički model napušta statičnu dimenziju, pokušavajući sagledati širu sliku migracija i razmotriti čitav životni ciklus migranata. Dinamički model je zasnovan na pretpostavkama o budućim varijablama kao što je ukupni iznos koji migranti isplate tokom njihovog životnog vijeka, ukupni benefiti koje dobiju u zemlji primateljici, procjena životnog vijeka i boravka u toj istoj zemlji, broj djece koji će imati i slično. Monso (2008, citirano prema Anthony E. et al. 2018), upotrebljava dinamički model na Francuskoj gdje pronalazi negativan neto fiskalni doprinos novih migranata, ali dokazuje da mlađi i kvalificirani migranti mogu imati pozitivan doprinos fiskalnim prihodima. Bonin et al. (2000:19) zaključuju da imigranti imaju manji pozitivni učinak na javne prihode Njemačke. Godišnji neto priliv od 200.000 imigranata smanjuje sadašnju vrijednost poreza po glavi domaćeg stanovništva za preko 68.000 eura. Slično slučaju Njemačke, Mayr (2005: 210), pod pretpostavkom nepromijenjene strukture migrantskog stanovništva prema dobi i fiskalnim obilježjima, pronalazi pozitivan fiskalni učinak imigracije na Austriju. Chojnicki et al. (2016) koristi od imigracija objašnjavaju kroz starosnu strukturu doseljeničkog stanovništva koje je mlađe od francuske populacije. Iz sličnih razloga, ambicioznija politika migracija doprinosi smanjenju poreznog opterećenja vezanog za starenje stanovništva. Međutim moguće je izvesti vrlo jednostavan i logičan ishod: migranti su mlađi nego domaće stanovništvo i u radnoj su dobi. Premda je njihova neto kontribucija javnim prihodima manja u poređenju sa domaćim stanovništвом istih godina, činjenica da je većina migranata dobi od 20 - 40 godina, pokazuje da oni nisu opterećenje javnim finansijama. Ambiciozne politike, koje podstiču priliv visokokvalificiranog migrantskog stanovništva bi zapravo mogle smanjiti porezna opterećenja uzrokovana starenjem stanovništva.

Konačno makroekonomski model pokušava da na širem nivou obuhvati pitanje utjecaja imigracija na javne finansije odredišnih zemalja, razmatrajući ulogu imigracionih politika. Makroekonomski istraživanja i simulacijski rezultati ipak dokazuju da, dugoročno, migrantska populacija značajno doprinosi javnim finansijama. Premda integracija imigranata može biti

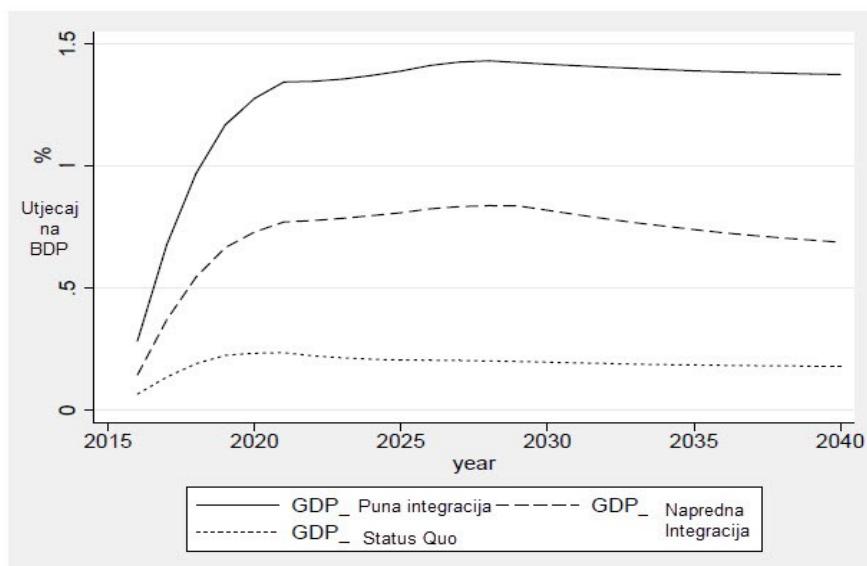
skupa na kratkoročnom nivou, benefiti, dugoročno gledano, mogu značajno premašiti inicijalna ulaganja. U zavisnosti od politike integracije, godišnji dugoročni efekat na BDP bi bio ukupno povećanje od 0.2% do 1.4% iznad osnovnog rasta, dok bi se povrat investicija u integracijske politike u potpunosti isplatio nakon 9 - 19 godina (Kancs i Lecca, 2017). Prema ovim simulacijskim makroekonomskim istraživanjima, uspjeh tj. neuspjeh postizanja ekonomskih koristi od migracija, u velikoj mjeri zavisi od učinkovite i održive integracijske politike. Takva politika, premda prilično skupa, može doprinijeti prosperitetnjoj Evropi, koja će opet postati kohezivno i uključivo društvo, za kakvo se uvijek i proklamovala. Iz svega ovoga, bitno je napomenuti da je trošak neintegracije puno skuplji od kratkoročnih investicija. Bez dugoročne politike integracije, migranti ostaju bez razvijenih vještina koje su potrebne tržištu rada, bez poznavanja jezika odredišne zemlje i bez mogućnosti da na bilo koji način proizvedu svoj novac kojim bi se oslobodili „izjedanja“ javnih prihoda. IMF (2016: 115) istraživanje, koje analizira ekonomski utjecaj nedavnih priliva izbjeglica u EU, sugerije slično prethodno navedenim istraživanjima, tj. da će u relativno kratkom roku makroekonomski utjecaji ekspanzije izbjeglica biti skromniji u odnosu na dugoročni utjecaj, sukladno fondovima koji su predviđeni za podršku azilantima, ali i ogromnoj potražnji na tržištu rada, koja je očekivana ulaskom imigranata na teritorij EU. Koristeći jednostavni model ponude i potražnje u simulirajućim uslovima, autori Lecca i Kancs (2017) istražuju utjecaj migracija izbjeglica sa Bliskog Istoka na tržište rada EU. U sklopu modela razlikujemo tri nivoa obrazovanosti migranata: migranti sa završenom osnovnom školom i srednjom zanatskom ili stručnom školom, migranti sa završenom srednjom i višom stručnom školom i migranti sa visokim obrazovanjem (univerzitet i visoka škola). Iznenadna ponuda radne snage koja podrazumijeva prihvaćene i integrisane izbjeglice i potražnja za radnom snagom će utjecati na promjenu ponude i potražnje. Ovaj model uspijeva da obuhvati ne samo ponudu i potražnju već i glavne interakcije između ovih parametara. Na strani potražnje radne snage, relativna cijena ukupnog rada, zajedno sa potražnjom finalnih proizvoda i usluga, će diktirati potražnju. Na strani ponude, svaki dio EU je naseljen radnicima koji donose različite kvalifikacije firmama u kojima rade. Model je baziran na sljedećim prepostavkama, utemeljenim na Eurostat podacima:

- Tokom procesa integracije, učenja i treninga, prihvaćene izbjeglice asimiliraju vještine i produktivnost domaćeg stanovništva
- Za potrebe modela pretpostavlja se i da EU firme postupaju pravično pri zapošljavanju migranata tj. ne prave razliku između integrisanih izbjeglica i sadašnjih radnika
- Počevši od 2018.g. migracije izbjeglica u EU svake godine će opadati za jednu četvrtinu

- Distribucija izbjeglica će biti jednaka kao i u 2015.
- 80% izbjeglica koje čine radnu populaciju je između 15-64 godina starosti.
- Prepostavlja se da će svi migranti ostvariti prava na rad unutar EU

Model također prepostavlja i tri scenarija: punu integraciju, naprednu integraciju i status quo. Status Quo uzima u obzir sadašnje izdatke vlade za integraciju na tržište rada po glavi izbjeglice. Scenarij napredne integracije prepostavlja dvostruki porast sadašnjih troškova integracije, što će rezultirati u većem učešću izbjeglica na tržištu rada. Konačno, scenarij potpune integracije podrazumijeva značajan porast troškova vladinog investiranja u usavršavanje izbjeglica kako bi oni postigli profesionalne vještine i usavršili jezik, te tako na tržištu rada imali iste rezultate kao i domaće stanovništvo. Simulacija rezultata na slici 8. pokazuje kako BDP varira kroz različite navedene scenarije u periodu od 2016 – 2040. Rezultati pokazuju da postoji značajna razlika u ekonomskom utjecaju između ova tri scenarija. Očekivano, potpuna integracija donosi i najveći BDP u poređenju sa druga dva scenarija, ali kratkoročno porast BDP-a je nizak počevši od 0.05% (status quo), 0.12% (napredna integracija) i 0.23% (potpuna integracija). Međutim, kako više radnika ulazi na tržišta rada kao posljedica integracije izbjeglica, povećana ponuda radne snage popunjava slobodna radna mjesta, vrši pritisak na nadnice i time uslovljava pad cijene robe. Krajnji rezultat je poboljšana konkurentnost koja potiče ekonomiju EU. Stoga EU ekonomija doživljava konstantan rast do 2040. kada će dosegnuti postojano stanje BDP-a od 0.15%, 0.64% i 1.31% (slika ispod).

Slika 8. Stepen integracije migranata i utjecaj na BDP

Izvor: Eurostat, prev. prema A. Kancs, P. Lecca 2017.

Slično objašnjrenom modelu, IMF (2016: 118) potvrđuje da integracijska politika izbjeglica igra ključnu ulogu u ostvarenju dobiti od migracija. Ona treba da osigura otvaranje prostora migrantima na tržištu rada, pri čemu bi restrikcije za traženje posla tražiteljima azila trebale biti minimizirane, dok bi aktivne politike trebale biti usmjerene isključivo na jačanje tržišta namijenjenim izbjeglicama u EU.

4.4. Studija slučaja: socio-ekonomska integracija migranata iz Bosne i Hercegovine u Švedskoj 90-ih godina

Integracija migranata iz Bosne i Hercegovine u Švedskoj tokom 90-ih, slovi za jedan od pozitivnih primjera uspješne primjene politike integracije. Brojne studije su pokazale kako Bosanci i Hercegovci u prosjeku imaju veću stopu zaposlenosti u odnosu na migrante koji dolaze iz drugih zemalja. U periodu od 1992 – 1995. registrovano je 5.700 izbjeglica sa odobrenim azilom u Švedskoj (OECD, 2016), što je tada činilo 0.7% ukupne populacije Švedske. Švedska je zapravo jedna od rijetkih zemalja koja je garantovala trajni boravak izbjeglicama vrlo brzo nakon njihovog dolaska, pa je tako zabilježeno svega 1.900 povratnika u BiH do kraja 2005. godine, dok je iz Njemačke u istom period vraćeno čak 24.600 izbjeglih iz BiH. Povratna migracija Bosanaca nakon Dejtonskog sporazuma bila je dobrovoljna za one izbjeglice koje su do bili stalni boravak u Švedskoj. Uz to je pokrenut i niz švedskih volonterskih organizacija koji su sprovodili programe i projekte u Bosni za podršku povratka Bosanaca i Hercegovaca. Švedski odbor za migracije pomogao je finansijski izbjeglicama koje su se htjele vratiti kući. Odobrivi trajnu dozvolu boravka, Švedska je otvorila ratnim izbjeglicama i momentalni pristup tržištu rada. Tokom 90-ih Švedska je i uvela komplementarne edukativne kurseve za migrante koji su dolazili sa stranim diplomama, što je značilo i da su diplome izbjeglica sa višim obrazovanjem mogle biti priznate, a samim tim i njihove šanse za boljim zaposlenjem su bile veće. Još jedna bitna inicijativa Švedske vlade u tom periodu su bili i podsticaji švedskim poslodavcima. Ukoliko zaposle pojedince za koje je pristup tržištu rada bio problematičan, dobijali bi podsticaj u obliku 50% subvencije za plate od strane nacionalnog zavoda za zapošljavanje. Evaluacije pokazuju da je ova inicijativa imigrantima omogućila bolji pristup tržištu rada. Izbjeglice koje posjeduju boravišnu dozvolu do bili su još godinu i po dana obuke, što je uključivalo i časove švedskog jezika, dopunjajući obrazovanje i informacije o tržištu rada (Bevelander i Pendakur, 2012). Također. Bosanci su i dalje primali socijalnu pomoć sličnu domaćem stanovništvu, nazvanu „uvodna naknada“, opet

finansirana od strane Vlade Švedske. Zapravo ovakav integracijski model seže još iz 1985.godine, kada je Švedski imigracioni odbor počeo primjenjivati integracijski model koji se sastojao od razmještanja imigranata u općine u skladu sa politikom rasutog obrasca naseljavanja i dvogodišnjeg programa upoznavanja koji je finansirala država, a provodile općine. Standardni program upoznavanja uključivao je učenje švedskog jezika, kao i pripremanje imigranata za integraciju na tržište rada nostrifikacijom diploma i strukovnim obučavanjem. Program su vodili lokalni uredi za zapošljavanje. Nakon samo tri godine provedene u Švedskoj, migranti su imali pravo glasa na lokalnim i regionalnim izborima, a nakon pet su imali i mogućnost apliciranja za švedsko državljanstvo. 2001. godine Švedska je priznala i dvostruko državljanstvo (Likić-Brborač, Bennich L., 2015). Međutim ono što je doprinijelo tako brzoj integraciji migranata iz Bosne i Hercegovine, i što ih čini drugaćijim u odnosu na migrante iz drugih zemalja, jeste nivo obrazovanosti. Skoro jedna četvrtina imigranata iz Bosne i Hercegovine koje je imigrirala u Švedsku imala je univerzitsko obrazovanje, a gotovo polovina stanovništva bila je sa srednjom stručnom spremom (Ekberg i Ohlson, 2000, citirano prema Ibid, 2015). Također, oni koji su bili prekinuti u svom školovanju mogli su se jednostavno integrisati, jer je školski sistem bio podudaran švedskom školskom sistemu. To je doprinijelo tome da nije postojala značajna razlika u stopi zaposlenosti djece bosanskih migranata u odnosu na djecu Šveđana. Djeca bosanskih roditelja također ostvaruju bolje rezultate u odnosu na drugu generaciju migranata koji dolaze iz drugih zemalja. U 2014. stopa zaposlenosti djece bosanskih migranata iznosila je 73%, dok je postotak zaposlenosti Šveđana oko 83%. Uspjeh izbjeglica iz bivše Jugoslavije u Švedskoj nije samo evidentiran u statistikama, nego je značajan broj njih na važnim položajima u državi, jednakoj kao i Šveđani. Jasenko Selimović, izbjegao u Švedsku kao tinejdžer, radio je u ministarstvu za integracije kod ministra Erikaa Ullenhaga. Aida Hadžialić, također ratna izbjeglica, bila je ministrica za obrazovanje. Osim politike, Bosanci su vrlo uspješni i u području biznisa, radeći za vodeće švedske korporacije kao što su Nordea, Ericsson i Volvo (The Local, 2017). Uspješna integracija migranata je moguća, ukoliko su na vrijeme prepoznate potrebe migranata te u skladu s tim kreirani adekvatni programi za integraciju i u društvenom i u radnom kontekstu. Struktura migranata, svakako igra značajnu ulogu u ovom procesu, ali otvoren sistem kakav je Švedska promovisala tokom 90-ih podstiče lakšu asimilaciju i integraciju migranata bez obzira na zemlju njihovog porijekla. Većina migranta dolazi u druge zemlje u potrazi za boljim uslovima, a politički sistem koji im pruža validan i legalan put do zaposlenja i napretka, može samo podstići migrante na fer odnos i lakšu asimilaciju u društvo u kojem se osjećaju poželjnim i prihvaćenim.

5. Migracije u funkciji demografskog razvoja odredišnih zemalja

5.1. Osnovni pojmovi i pokazatelji u demografskoj analizi migracija

Demografska istraživanja neizostavan su dio svake podrobnije analize migracija. Zbog toga je neophodno da se u ovom radu prezentuje i njihov značaj ali i ukratko predstave osnovni demografski pokazatelji bez kojih je tumačenje statičkih podataka o kretanju stanovništva teško zamisliti.

Kada govorimo o migracijama kao kretanju stanovništva unutar određenog mjesta, moglo bi se reći da isto podrazumijeva dva područja djelovanja: područje porijekla (zavičaj) i područje doseljenja (konačno ili privremeno odredište, tj. novo mjesto stalnog boravka). Svaka izmjena mesta boravka, shodno tome, podrazumijeva i dvije bitne etape, a to su: iseljenje (odlazak) i useljenje (dolazak). U vezi s tim, možemo govoriti i o dvije osnovne sastavnice migracija stanovništva: imigracija (useljavanje) i emigracija (iseljavanje).

Razlika između imigracije u određeno područje (I) i emigracije iz dotičnog područja (E) u određenom razdoblju naziva se migracijski saldo, neto migracija ili migracijska bilanca (I-E). Ako je broj imigranata veći od broja emigranata ($I>E$) tada imamo pozitivni migracijski saldo, pozitivnu neto migraciju ili mehanički prirast; obrnuto, kada je broj emigranata iz područja veći od broja imigranata ($E>I$) tada imamo negativan migracijski saldo, negativnu neto migraciju ili mehaničko smanjenje. Ako se broj imigranta poklapa sa brojem emigranata ($I=E$) tada govorimo o nultom migracijskom saldu ili o ravnotežnoj migracijskoj bilanci. Imajući na umu migraciju za određenu administrativno-teritorijalnu jedinicu (naselje, općinu, županiju, državu) relevantan je također pojam bruto migracija. Pod pojmom bruto-migracija podrazumijevamo ukupan broj migranata između dvije administrativno-teritorijalne jedinice (između dva naselja, općine i sl.) tj. zbir emigranata i imigranata između dvije administrativno-teritorijalne jedinice u datom razdoblju ($I+E$). Bruto migracija, prema tome predstavlja ukupnu prostornu pokretljivost stanovništva za dato područje u datom razdoblju, Wertheimer-Baletić (1999: 281-283). Međutim, s obzirom na to da predstavlja samo sliku migracijskih kretanja, ali ne i uvid u kvantitativni odnos dvije komponente migracije, rijetko se koristi, pogotovo u komparativne svrhe (Emirhafizović, M. i Zolić, H., 2015: 89). Učestalost migracije stanovništva unutar određene administrativno-teritorijalne jedinice moguće je prikazati pomoću tzv. agregatnih pokazatelja migracija (općih stopa), a to su:

- **Opća stopa bruto migracije**
- **Opća stopa neto migracije (migracijskog salda)**
- **Opća stopa imigracije**
- **Opća stopa emigracije**

Brezink (1980: 239) definiše navedene pokazatelje (stope migracije) kao relativnu učestalost događaja preseljenja stanovništva unutar određenog područja za koja se vrše ispitivanja. Pomenute relativne frekvencije, analogno drugim pokazateljima u demografskoj analizi, moguće bi se aproksimativno poistovijetiti sa aposteriornim vjerovatnoćama određenog migracionog događaja. Njihova upotrebljivost u svrhu predviđanja budućih preseljavanja zavisi od toga koliko su stope stabilne ili promjenjive u toku vremena.

1. Opća stopa bruto-migracije - koeficijent apsolutnog iznosa bruto migracije ($I+E$) u datoј godini procijenjenog broja stanovnika sredinom te godine (P)

- $I+E$ = ukupna ili bruto migracija
- I = ukupan broj imigranata
- E = ukupan broj emigranata

$$m_b = \frac{I + E}{P} \cdot 1000$$

2. Opća stopa neto migracije ili migracijskog salda - koeficijent apsolutnog iznosa migracijskog salda ($I - E$) u datoј godini i procijenjenog broja stanovnika sredinom te godine (P)

- $I - E$ = migracijski saldo ili neto migracija
- ova stopa migracijskog salda u praksi se najčešće upotrebljava i pod općom stopom migracije (ili samo „stopa migracije“) misli se najčešće na ovaj obrazac izračunavanja:

$$m_s = \frac{I - E}{P} \cdot 1000$$

3. Opća stopa imigracije ili useljavanja - broj imigranata u određenom vremenskom periodu (I) i ukupnog broja stanovnika sredinom godine (P)

$$i = \frac{I}{P} \cdot 1000$$

4. Opća stopa emigracije ili iseljavanja - broj emigranata (E) iz određenog područja i ukupnog broja stanovnika sredinom godine (P)

$$e = \frac{E}{P} \cdot 1000$$

Pri tumačenju bilo kakvih kvantitativnih podataka o migracijama treba imati u vidu, kako Mesić (2002: 266) navodi, da se ti podaci, a posebno oni za potrebe međunarodnih usporedbi, izvode iz redovnih popisa stanovništva. Popisi u većini zemalja uglavnom osiguravaju dvije vrste migracijskih podataka: mjesto rođenja i razdoblje preseljenja. Prva vrsta obično se sastoji od stanovnika neke zemlje. Obično popisi ne sadrže informacije o mogućim višestrukim preseljenjima, od vremena rođenja do vremena popisa. Također se ne evidentira dužina boravka u mjestu rođenja, ili, pak, postojećem prikupljanju u određenim vremenskim intervalima, obično svakih deset godina, a rijetko i češće. Prostorno se kretanje ljudi unutar tih intervala ne registrira. Dalje, u popisnim podacima se teško mogu naći indikatori o socio-ekonomskim implikacijama, što može biti od posebnog interesa za istraživača.

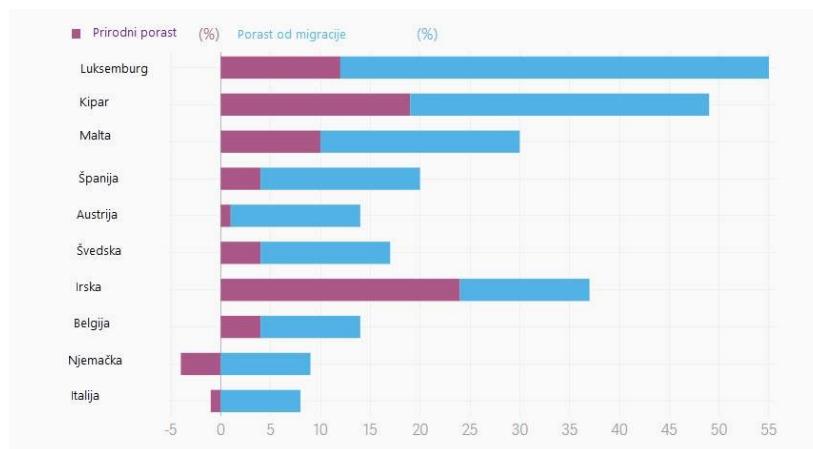
5.2. Demografski učinci migracija u ukupnom kretanju stanovništva

Imigranti i njihovi potomci sve više oblikuju demografske, društvene i kulturne trendove u evropskim društvima. Migriranje stanovnika ima značajan utjecaj na više nivoa demografskih pokazatelja, počevši od veličine stanovništva, nataliteta (fertiliteta) i mortaliteta, ali i na samu unutrašnju strukturu stanovništva. Demografski učinci migracija se reflektuju na dva sastavna područja migracija: područje emigracije (polazište) i imigracije (odredište). U oba navedena područja, migracije djeluju na promjenu broja stanovnika Wertheimer-Baletić (1999: 283). Pa tako, emigracija, uz sve nepromijenjene uslove, smanjuje broj stanovnika na području polazišta, dok imigracija povećava broj stanovnika područja odredišta. Međutim, da li će se smanjenje broja stanovnika smatrati pozitivnom ili negativnom demografskom pojmom, zavisi o stanju regije prije migracije i posljedicama izazvanim emigracijom. Kako Lajić (2007: 219) navodi, ako je riječ o demografski prenapučenoj regiji u kojoj je razina nataliteta visoka, rađanje nekontrolisano, a socijalna ekomska perspektiva loša, odljev dijela stanovništva smatra se prihvatljivom i poželjnom pojmom jer se stanovništvu koje je otišlo, ali i stanovništvu koje je

ostalo otvaraju bolje razvojne perspektive. Za emigracijsku regiju veoma je značajan pretpostavljeni broj stanovnika koji strukturalno zadovoljava tehničke tehnološke i razvojne potrebe neke regije, omogućava onu biološku reprodukciju koja će stvarati pretpostavke budućeg regionalnog održivog razvoja i biti okvir formiranja radne snage potrebne za ostvarenje razvojnih ciljeva regionalne politike.

Wertheimer-Baletić (1999: 284), navodi bitnost trenutnog i dugoročnog vremenskog djelovanja migracija. Trenutni učinak očituje se u tome što migracija kao događaj odmah mijenja ukupan broj stanovnika i njihovu strukturu, kako u mjestu porijekla tako i u mjestu odredišta migracije. Njen odgođeni ili dugoročni učinak, koji proističe iz trenutačnog, očituje se u tome da stanovništvo koje napušta rodni kraj, istovremeno odnosi sa sobom buduća rođenja, smrti, sklapanja i razvode brakova koje bi to stanovništvo doživjelo u svom životnom vijeku u mjestu porijekla, u slučaju da se nije iselilo. Obratno, imigracija u mjestu odredišta ima svoj trenutni utjecaj na povećanje broja stanovnika i adekvatne promjene njegovih struktura. Prema procjenama Eurostata iz januara 2018. populacija EU je u 2017. porasla za 1.1 milion, a ovako značajan porast se može pripisati neto migraciji. Pa su tako zemlje **Zapadne Evrope** (vidi grafik ispod) koje su prethodno otvorila vrata migrantima doživjeli porast ukupne populacije u 2017. godini, dok su zemlje Istočne Evrope koje su zatvorile vrata migrantima svjedočile padu populacije. Za Luksemburg, Kipar, Maltu, Njemačku, Austriju, Španiju i Švedsku migracija je bila odlučujući faktor u porastu populacije. Dok je za Litvaniju, Latviju i Rumuniju, otvaranje vrata migrantima moglo da vrati rast populacije na normalnu razinu

Slika 9. Utjecaj migracija na porast populacije u pojedinim zemljama Evrope

Izvor: Population Europe 2018.

5.3. Starenje evropskog stanovništva i značaj migracija u ovom izazovu

„Evropa već godinama čini nešto slično kolektivnom demografskom samoubistvu. Da bi se demografski trendovi mogli promijeniti, promovisanje rađanja djece nije dovoljno. Promjena mora doći kroz imigracije. Ako se ovo ne dešava, kreiramo poteškoće za razvoj i dobrobit budućih generacija.“ Vitor Constâncio, bivši Potpredsjednik Centralne Evropske Banke (Karakas, 2015: 2)

Imigrantsko stanovništvo u prosjeku je mlađe od domorodnog, tako da osim što se populacija useljeničkih zemalja povećava, ona se i u dobroj mjeri „pomlađuje“, što je od velikog značaja za evropsku populaciju koja je pred vratima demografske krize. U 2017. godini prema podacima Eurostatata iz 2019.g., prosječna stopa fertiliteta na području EU iznosila je 1,59 djeteta po jednoj ženskoj osobi, međutim ove stope su daleko od idealne razine, pretpostavlja se da bi normirana vrijednost stope fertiliteta trebala biti prosječno oko 2,1 djece po jednoj ženi, kako bi se dugoročno održala populacija odnosno zamijenila roditeljska populacija. Evropska komisija u svome Izvještaju o starenju iz 2018. godine, predviđa da će EU populacija narasti sa 511 miliona u 2016. na 520 miliona u 2070., međutim populacija radno sposobnog stanovništva će biti u stalnom padu i sa 333 miliona bi mogla pasti na 292 miliona u 2070. Stopa starog stanovništva će porasti (iznad 65 godina) sa 29.6% u 2016. na 51.2% u 2070. Ovo implicira da će EU imati samo dvije radno sposobne osobe na jednu staru osobu iznad 65 godina. Ovakva situacija će imati značajan utjecaj na fiskalne troškove svih zemalja EU. Pretpostavlja se da će troškovi starenja (penzioni fond, dugoročna njega, zdravstvena zaštita i sl.) porasti za 1.7% između 2017. i 2070. Zbog ovoga je vrlo moguće da će se starosna dob za odlazak u penziju analogno pomjerati iznad 65 godina. Kako bi ublažili demografski izazov, stručnjaci urgiraju na pružanje finansijske podrške roditeljima i povećanje stope fertiliteta kao i razvoj kontrolisane migracije i politika održive integracije koja će doprinijeti stvaranju društvene klime koja pogoduje većem rađanju. Kao što je prethodno spomenuto, migracije djeluju i na razinu nataliteta i mortaliteta. Primjera radi, ako se radi o odlivu velikog broja mladih, ono može promijeniti starosnu strukturu mjesta porijekla i mjesta odredišta. Na području emigracije moguće je negativan utjecaj, gdje uslijed odlaska velikog broja mladih ljudi, staro stanovništvo postaje dominantnije, što povlači sa sobom veću stopu mortaliteta. Analogno, ovom događaju, na području odredišta tj. imigracije, dolazak mladog stanovništva može utjecati na povećanje stope nataliteta, jer mlado stanovništvo predstavlja ne samo vitalnu radnu snagu već i značajan fertilitetni potencijal, što nerijetko predstavlja strateške privredne i demografske ciljeve

imigrantskih područja. Može se reći da je nakon 1990. godine migracija postala glavni pokretač rasta stanovništva u mnogim zemljama EU. Emirhafizović M. (2013:15) navodi da imigrantice kontinuirano u prosjeku imaju višu stopu fertiliteta od državljanke Austrije. Slična situacija je i sa Njemačkom, među ženama s njemačkim državljanstvom, stopa fertiliteta porasla je sa 1,42 na samo 1,43 u periodu 2014. do 2015. Za žene bez njemačkog državljanstva, sa sjedištem u Njemačkoj, stope fertiliteta u istom razdoblju porasle su sa 1,86 na 1,95 (The Guardian: 2016). Također, Sobotka (2008: 235) bazirajući se na nekoliko evropskih zemalja¹², iznosi istraživanje koje pokazuje da imigrantice obično imaju veću stopu fertiliteta u odnosu na domorodno stanovništvo. Stopa fertiliteta imigrantica obično varira između 2.0% i 2.5%, što je za 0.3 – 0.8% veće u odnosu na domorodno stanovništvo. Prema podacima OECD, stopa fertiliteta migrantica je u 19 od 23 zemlje EU, bila veća u odnosu na domorodno stanovništvo (vidi tabelu 4.). Razloge za veću fertilitet moguće je objasniti kroz društvene karakteristike migranata (nivo obrazovanja, prihode, nivo integracije, stope sklapanja brakova, reproduktivni obrazac iz zemlje porijekla i sl.). Prvu generaciju migranata obično karakteriše i spajanje porodica (Sobotka, 2008: 13), tako da su samim tim i uvećane šanse za planiranje djece, opet sve u zavisnosti od reproduktivnog obrasca iz zemlje porijekla. Međutim ovakav obrazac ponašanja se ne nastavlja sa drugom generacijom migranta, naprotiv, stopa fertiliteta opada na razinu koja je bliža stopama fertiliteta domorodnog stanovništva. Žene koje imigriraju u mlađoj dobi (još kao djeca), imaju stopu fertiliteta sličnu domaćem stanovništvu (Schoorl, 1995). To je i prvi znak integracije i adaptacije stranog stanovništva običajima i trendovima zemlje odredišta. Primjera radi, migrantice iz Turske i Maroka, gdje zemlja porijekla podstiče zasnivanje većih porodica, pokazala je da njihova druga generacija ima znatno manje stope fertilitosti u dobi od 21 – 35 godina (Alders, 2000) Useljeničko društvo utječe na formiranje novog sistema vrijednosti i stavova spram rađanja djece, braka i porodica. Što nas dovodi do zaključka da influks migranata pomaže uvećanju populacije, ali ne i na održivom nivou, koji bi bio trajno rješenje starenja evropske populacije. Ideja da imigranti mogu spriječiti starenje društva i „obnoviti demografsku piramidu“ zato što su „plodniji“ se čini primamljivim rješenjem, ali ne i dugoročnim. Potrebna su sistematičnija rješenja kako bi se ovaj izazov nadvladao. Influks migranata može pomoći, ali ne predstavlja trajno rješenje, te je potrebno mijenjati trendove i raditi na razvoju politike podsticanja osnivanja porodica kako kod domaćeg tako i kod stranog stanovništva. To nikako ne znači da migracije ne nose pozitivan predznak za demografske

¹² Istraživanje je obuhvatilo sljedeće evropske zemlje: Njemačku, Dansku, Englesku, Vels, Francusku, Holandiju, Norvešku, Švedsku, Austriju, Belgiju, Francusku, Italiju, Španiju, Švicarsku

trendove. Prepreke migraciji u ovakvim uslovima mogu biti samo prepreka i prijetnja napretku na više razina.

Tabela 4. Ukupne stope fertiliteta imigrantica i državljanke EU u starosnoj dobi od 15-49 godina, u periodu od 2008 – 2012.

	Imigrantice	Državljanke EU
Mađarska	1.22	1.24
Češka	1.32	1.43
Poljska	1.37	1.30
Kipar	1.42	1.49
Latvija	1.53	1.33
Slovenija	1.54	1.57
Hrvatska	1.62	1.43
Luksemburg	1.75	1.24
Portugal	1.76	1.33
Italija	1.78	1.36
Španija	1.84	1.25
Austrija	1.87	1.33
Holandija	1.88	1.76
UK	1.98	1.97
Njemačka	2.00	1.30
Irska	2.14	2.01
Grčka	2.14	1.33
Slovačka	2.17	1.45
Litvanija	2.20	1.26
Malta	2.24	1.51
Belgija	2.27	1.79
Estonija	2.30	1.51
Francuska	2.55	1.93

Izvor: OECD 2015. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/indicators-of-immigrant-integration-2015/total-fertility-rate-of-foreign-and-native-born-women-aged-15-49-years-old-births-during-the-five-years-2008-12_9789264234024-graph16-en#page1

6. Uloga migracija u razvoju kulture odredišnih zemalja

6.1. Utjecaj migracija na jezik odredišnih zemalja

Obično se migranti uslijed migracija susreću sa potpuno drugačijim jezičnim područjem, a jezik je osnovno sredstvo komunikacije i tu se ne radi samo o povezivanju riječi i sadržaja, već i o procesu usvajanja načina razmišljanja i osjećaja pripadnosti unutar određene društvene grupe. Samim tim migracije često nose sa sobom i jezičnu izolaciju, koja je još jedan dio koji doprinosi opštoj psihosocijalnoj nestabilnosti u početnim fazama adaptacije na novo društveno okruženje. Stoga je učenje jezika zemlje primateljice fundamentalno u ovoj fazi. Učenje jezika zemlje primateljice, imigrantima pomaže ne samo da lakše napreduju na tržištu rada, već i u njihovim društvenim interakcijama. Kako su u svom empirijskom istraživanju obrazložili autori Horn i Kónya (2016: 152), koliko dobro imigrant govori jezik domaćina je možda najvažniji pokazatelj integracije. Također je vjerojatno da je učenje jezika u visokoj korelaciji s drugim pokazateljima kulturne asimilacije. Jasno je da imigranti koji su obrazovaniji i koji su duže u zemlji domaćinu imaju veću vjerovatnoću da usvoje jezik zemlje domaćina. Dok je za starije useljenike manje vjerojatno da će se lingvalno asimilirati. Jasan je i utjecaj imigrantskih zemalja na jezik imigranata, s obzirom na to da se radi o preduslovu početka bilo kakvog života izvan svoje zajednice, međutim u literaturi se rijetko spominje utjecaj migranata na jezik domaćeg stanovništva. Dolaskom migranata dolazi do obogaćivanja jezičnih grupa na nivou države, iako to ne znači da je lokalno stanovništvo motivisano da uči jezik migrantske populacije, no sigurno da dolaskom migranata direktno dolazi do diverziteta jezika na određenom području. Iako u Evropi još uvijek ne možemo govoriti o postojanju jedne Kalifornije jer zasigurno ne postoje polemike o usvajanju nekog drugog migrantskog jezika kao formalno prepoznatljivog jezika određene države, ali utjecaj je ipak moguće prepoznati. Spoonley (2014: 8) tvrdi da postojanje različitih kultura ispituje i mijenja način na koji se jezik socijalizira u formalnim i u neformalnim društvenim uslovima kao i da mijenja normativne prepostavke o upotrebi jezika. Nove tehnologije i online umrežavanje pridonose složenosti upotrebe jezika. Jednostavan primjer je upotreba engleskog jezika koji je pored kolonijalne prošlosti Engleske zahvaljujući globalizaciji postao jezik globalne komunikacije ili tzv. lingua franca. Dakle, dolaskom novih kultura mijenjaju se i određene strukture lokalnih običaja ili se barem ono što je prije bilo strano i nepoznato usvaja kao „prepoznatljivo i „normalno”. U Oslu se primjera radi danas govori 125

različitih jezika (Svendsen and Røyneland, 2008), dok London ima najveći jezični diverzitet u odnosu na ostale gradove Evrope, sa više od 300 jezika koji se govore u školama. Pored toga imigracija je npr. u Njemačkoj dovela do pojave različitih jezika. Do priliva stranog stanovništva se na ulicama Berlina mogao čuti samo čisti njemački dijalekt, međutim Njemačka koja je u historiji insistirala na „čistoći“ svoje kulture i nacije, postala je utočište milionima imigranata, a time i različitostima. Primjer miješanja njemačke i turske kulture je i nastanak jedne sasvim nove vrste dijalekta. Naime, mladi imigranti 90-ih godina razvili su jednu novu jezičnu kulturu pod imenom „Kanakis“ ili „Kiezdeutsch“, to je ustvari mješavina njemačkog i turskog, koja i danas ima značajan utjecaj na njemačku omladinu i njemačke medije. Izraz „Kanak Sprak“ se prvi put spominje u knjizi tursko-njemačkog autora Feriduna Zaimoglu. Originalno „Kanake“ je ustvari podrugljiva riječ koja označava „stranca“, a Zaimoglu je upotrijebio izraz kako bi naglasio važnost integrisanja turskog migrantskog stanovništva u Njemačkoj. Ova mješavina tursko-njemačkog je postala simbol novog socio-kulturnog identiteta i popularna je i među domaćom mlađom populacijom, a ne samo mladim migrantima (Kohlmeier i Schimany, 2005: 36). Ovakav način hibridnog govora sve je popularniji u migrantskim zemljama, pa su ga lingvisti prozvali etnolekt, ili još preciznije multietnolekt. To su varijacije koje nastaju unutar jezika kojim govore ljudi različitog porijekla i on se sve brže sistematski razvija. Zapravo lingvisti predviđaju potpunu promjenu njemačkog jezika. Uve Hinrihs (DW Deutsche Welle 2019), lingvista na Univerzitetu u Lajpcigu tvrdi da je utjecaj masivan. I nastao je tokom vremena, ali, možda zbog razloga korektnosti, nije evidentiran i to je prema njegovom mišljenju nepovratno. On predviđa da će struktura njemačkog jezika uskoro biti mnogo jednostavnija kao što je slučaj sa engleskim i francuskim. Slične primjere etnolekta nalazimo u Londonu gdje migrantsko stanovništvo govori „Jafaican“, koji je ustvari mješavina Jamajčanskog, Engleskog i Zapadno Indijskog jezika ili „Rinkebysvenska“ – Rinkbey Švedski koji se pojavio kao lingvistički fenomen 1980-ih i to opet među adolescentskom populacijom. Hibridni dijalekti koji inkorporiraju više različitih jezika unutar jednog su inovativna jezička forma koja se širi kroz lokalne zajednice i društvene medije, što kako Cheshire et.al. (2016: 20) navodi, dovodi do novog sistema upotrebe jezika. Međutim, osim novog načina upotrebe jezika, postojanje etnolekta je simbol pokušaja migranata da u novoj sredini izgrade svoj jedinstveni identitet, dok popularnost ove forme jezika i među lokalnim stanovništvom govori o stepenu veće tolerancije spram migrantske populacije.

6.2. Sport i nacionalna kuhinja u kontekstu migracija

Migranti imaju i značajan utjecaj na sport, umjetnost i nacionalnu kuhinju odredišnih zemalja. Involviranost migranata u spomenuta polja društvenog djelovanja pospješjuju integraciju migranata, ali i ujedno ruši barijere i stereotipe između lokalnog stanovništva i migranata. Dok sport ne može riješiti sva pitanja vezana za migracijsku krizu, on ipak ima potencijal pridonijeti integraciji i društvenoj uključenosti migranata. Ono što sport može ponuditi je „univerzalni jezik”, koji premašuje društvene kulturne i nacionalne granice. U najboljem slučaju okuplja ljude zajedno bez obzira na porijeklo, vjerska uvjerenja ili ekonomski status. Sport time stvara univerzalnu i sigurnu atmosferu kulturne razmjene, individualnog i društvenog razvoja. Evropska komisija u Bijeloj Knjizi o Sportu (2007: 7) iznosi da sport može olakšati integraciju migranata i ljudi stranog porijekla u društvu, kao i podstići interkulturni dijalog. Prema Kohlmeier-u (Kohlmeier i Schimany, 2005: 33) mnogi klubovi u Njemačkoj su opstali upravo zahvaljujući migrantima. Pitanje sporta i integracije migranata kroz sport našlo se i na vrhu dnevnog reda na Sportskom EU forumu u 2016., gdje su vodeći predstavnici iz međunarodnih i evropskih sportskih saveza, olimpijskih pokreta i drugih sportskih organizacija okupili kako bi razgovarali o integraciji migranata i izbjeglica kroz sport. Mnoge od evropskih fudbalskih i košarkaških reprezentacija imaju u svojim redovima migrante ili drugu generaciju migranata koji su uspješni profesionalni sportisti, te time doprinose i tom aspektu biznisa i ekonomije. Kako Global Citizen (2018) izvještava Muzej migracija otvoren u Londonu je prije otvaranja svjetskog prvenstva u fudbalu 2018. g. objavio kako bi situacija na terenu Engleske reprezentacije izgledala bez igrača sa migrantskim porijeklom. Rezultat je bio da bi na terenu ostalo samo pet igrača. Slična situacija je i sa Francuskom, dok bi Švicarska izgubila jednu trećinu igrača. Ljetne Olimpijske igre su također dobar pokazatelj uloge migranata u sportu. Horowitz et al. (2014: 18) je nastojao pronaći vezu između migranata i broja osvojenih medalja na Olimpijskim igrama. U svom istraživanju nalazi da su zemlje koje su imale dobitnike medalja iz stranih država tj. migrante, do bile puno više medalja u 2000., 2004., 2008. i 2012.g. u odnosu na zemlje kod kojih su medalje osvajali isključivo domaći sportisti. Prema istraživanju Evropske migracijske mreže (2006: 34), Švedska Nacionalna Federacija sebe percipira kao dobar primjer integracije migranata u sportu. Mnogi profesionalni sportisti imaju migrantsku pozadinu i kao takvi postali su i inspiracija i uzori ostalim migrantima. Stoga, sport uistinu može poslužiti kao sredstvo potpore sistemu integracije migranata, mada se ne može očekivati da u potpunosti riješi sve probleme integracije. Međutim, projekti koji podstiču uključenost migranata u sportske aktivnosti mogu okupiti ljude različitih pozadina i porijekla na istom

mjestu i omogućiti uspješnu interakciju. Migranti mijenjaju i prehrambene navike lokalnog stanovništva i direktno utječu na bogatstvo ponude kuhinje odredišnih zemalja. Hrana jeste oduvijek bila bitan elemenat definisanja kultura različitih zajednica, i historijski je moguće pratiti njen razvoj, tradicionalne običaje pripremanja različitih nacionalnih kuhinja. Kako Lucio Caracciolo kaže (2017: 12), hrana sve više postaje prepoznatljiv elemenat identiteta (uključujući i religijske identitete), kako zajednica tako i individua. Širenje prehrambenih navika i običaja migranata naročito iz Afrike mijenja Evropsku kulturnu panoramu. To nije samo pitanje prehrane ili preferencija, već i uvođenja novih kulturnih kodova kroz sastojke, pravila i kuhinje koje donose migranti. Ovo je posebno reflektovano na prehrambenu industriju Evrope. Migranti tokom svog boravka polako počinju da se vraćaju prehrambenim navikama iz svoje zemlje, uz to usvajajući i neka nova jela. Sve to je utjecalo na pojavu velikog broja restorana i malih supermarketa koji prodaju i uvoze hranu iz zemalja odakle dolaze. Pa tako više nije čudno u gotovo većini Evropskih gradova pronaći restoran azijske, indijske, arapske ili meksičke kuhinje. Profesor Oussédik (2012: 57) u članku o hrani i migracijama navodi zanimljiv primjer kus kus jela porijeklom iz sjeverne Afrike, koje jedno od veoma popularnih jela u Francuskoj. U Francuskoj je postalo neizostavni dio menija u školama i restoranima. U New Yorku ga čak zovu i francuskim kus kusom u nekim restoranima se nalazi na meniju Francuskih nacionalnih jela, dok je u Španiji kus kus postao dio ponude zdrave hrane. Još jedan zanimljiv podatak je da u Njemačkoj 1992. godine, 28% od ukupno 55.000 registrovanih restorana bilo pod vlasništvom migranata (Loeffelholz et al. 1995). Ovo indicira i veliku zainteresiranost njemačke klijentele za drugačijim kuhinjama. Čak štoviše prema studiji Allensbach Instituta o popularnosti stranih jela među Njemačkom klijentelom, 70% Njemaca starosne dobi ispod 30 godina je izjavilo da preferira strane specijalitete. Turski Doner je još od kraja 1990-e postao jedan od najprodavanijih jela u Njemačkoj (Kohlmeier, 2005: 26). Dakle migracije su oduvijek obogaćivale prehramene običaje odredišnih zemalja, i bile su način izražavanja određenih običaja koje su migranti nosili sa sobom i kao takve unose pozitivne promjene u društvo. Kroz donošenje svojih tradicionalnih jela, oni upoznaju domaće stanovništvo ne samo sa receptima već i sa određenim navikama objedovanja koji su bili ukorijenjeni u njihovoј kulturi i mogu na taj način da je približe i narodu zemlje u koju su imigrirali. I opet dolazimo do tačke gdje „strano“ ili „tuđe“ postaje normalno, ako ne i „naše“. Najbanalniji primjer je da više nije čudno vidjeti čovjeka u Evropi kako jede svoje jelo štapićima. Svakako da cilj nije svesti integraciju migranata na sport i nacionalne kuhinje, ali i ovi aspekti promjena koje donose migracije igraju ulogu u zbližavanju domaćeg i migrantskog stanovništva.

6.3. Utjecaj migracija na religije imigrantskih zemalja

Pitanje religije i integracije migranata u formalno sekularnoj Evropi je oduvijek bilo posmatrano sa dozom skepticizma i kao prepreka integraciji. Velika većina stanovnika širom svijeta (84%) deklarišu se kao pripadnici neke religije. Više od polovine stanovništva svijeta pripada jednoj od dvije najveće religije, kršćanstvu ili islamu, a jedna četvrtina hinduizmu i budizmu. Kršćanstvo je danas najbrojnija religija svijeta, proširena po svim kontinentima. Toj rasprostranjenosti uvelike su pridonijela otkrića, osvajanja i migracije Evropljana (Haramija i Miočević, 2018: 338). Slika Evrope danas izgleda malo drugačije u odnosu na dvadeseti vijek, iako je kršćanstvo i dalje najrasprostranjenija religija u Evropi, povećava se broj pripadnika drugih religija. Prema podacima Pew centra (2012) za istraživanje iz 2012.g., u Evropi živi 74.5% kršćana, 5.9% muslimana (oko 43,4 miliona), dok 0.2% otpada na jeverje, hinduiste, budiste i druge. Također postoji značajan procenat agnostika i ateista, čak 18.8%. Također novije istraživanje Pew centra (2017) predviđa pad broja katolika za više od 100 miliona u 2050-oj u odnosu na 2010., dok za sve ostale religije predviđa porast broja pripadnika drugih religija na prostoru Evrope, posebno muslimana i to na 14% od ukupne populacije Evrope. To prije svega objašnjavaju starenjem kršćanske populacije i time što je broj umrlih kršćana u periodu od 2010 – 2015. nadmašio u 24 države Evrope broj rođenih. Dok to nije slučaj sa muslimanskim populacijom Evrope gdje u istom periodu broj umrlih nije niti u jednom slučaju nadmašio broj rođenih. Također muslimanska populacija u Evropi je starosno mlađa i žene muslimanke imaju visoku stopu fertiliteta (2,1%). Pored toga valovi migracija sa Bliskog Istoka, Južne Azije i Afrike u posljednjim godinama u Evropu su donijeli najviše pripadnika islama, zbog čega se očekuje tako veliki porast, međutim to je opet znatno manje u odnosu na populaciju kršćana i Evropa će definitivno ostati kontinent sa dominantnom kršćanskim religijom. Zakoni EU institucionalizirali su ravnopravnost religija i prihvatanje različitosti. Čini se, međutim, da se u praksi to ipak ne dešava i da postoji svojevrsna diskriminacija na nivou religije, a posebno Islam, kao druge najrasprostranjenije religije u Evropi. Članom 21. Povelje EU-a o osnovnim pravima, zabranjuje se svaka diskriminacija na osnovu religije ili vjerskih uvjerenja. Članom 22. Povelje EU-a o temeljnim pravima nadalje se propisuje da Unija poštuje kulturnu, vjersku i jezičnu raznolikost. Dok je prema izvještaju o osnovnim pravima (2018: 6), tokom 2017.g. ograničavanje nošenja vjerske odjeće na poslu ili javnim mjestima i dalje bilo predmetom rasprava u EU o religiji. Sud EU-a i Evropski sud za ljudska prava, dali su smjernice koje se odnose na stvarne uslove za obavljanje određenog zanimanja, zabranu vidljivih vjerskih simbola te javno nošenje vjerskih odjevnih predmeta koji u potpunosti prekrivaju lice. Neke

države članice EU-a zabranile su pokrivanje lica u državnim institucijama pozivajući se na Evropske vrijednosti, što je pomalo kontradiktorno povelji koja afirmira vjersku i kulturnu razliku, dakle prihvata različitosti. Netrpeljivosti između kršćana i muslimana ovakvim postupcima i dalje jačaju. Ono što Evropa latentno nudi je asimilacija već nametnutih pravila, više nego prihvatanje različitosti, što dovodi do izolacije pripadnika muslimanske religije. Identitet migranata se u velikoj mjeri izražava putem religije i to kroz čuvanje i praktikanje običaja, simbola, a ponekad i odjeće. Nemogućnost da u potpunosti praktikuju religiju, migrantima često zna biti velika prepreka ka integraciji i nerijetko dovodi do alienacije ili u krajnjoj mjeri nasilja, zbog nemogućnosti zadržavanja dijela svog identiteta. Haramija i Miočević (2018: 350) porede Evropu i SAD i njihov stav spram religije i integracije migranata. Zaključuju da Amerikanci iako znatno religiozniji od Evropljana, religiju smatraju pozitivnom za integraciju migranata. Od imigranata se ne očekuje da zadrže svoj jezik ili nacionalnost (oni postaju Amerikanci), ali se očekuje da zadrže svoju religiju i generalno kolektivni vjerski identiteti su oduvijek bili važno sredstvo strukturiranja društvenog pluralizma. S druge strane, postojanjem sekularnih nadzora u Evropi, gotovo da postoje nepremostive razlike između religioznih migranata i lokalnog stanovništva, te se religija smatra velikom preprekom ka integraciji. Također, Evropski promatrački centar za rasizam i ksenofobiju (European Monitoring Center on Racism and Xenophobia) u svojem izvještaju iz 2006. izričito tvrdi da muslimani doživljavaju diskriminaciju u svim područjima života, od stanovanja i mogućnosti za zapošljavanje do kulturnih aktivnosti. Recimo u Francuskoj, u kojoj živi veliki broj muslimana, Valfort (2018: 35) ističe da muslimansko stanovništvo teško dolazi do visokih pozicija čak i kada imaju visok stepen obrazovanja i općenito se susreće sa diskriminacijom pri zapošljavanju. Religiozni musliman mora podnijeti dva puta više aplikacija u odnosu na religioznog kršćanina u Francuskoj, kako bi dobio odgovor od poslodavca. Stopa odgovora od strane poslodavca za muslimane je 4.7%, dok je za kršćane (17.9%). Dakle, u Evropi diskriminacija po osnovu religije bez obzira na institucionaliziranost evropskih vrijednosti, koje uključuju nediskriminaciju, evidentno postoji, kao i bojaznost od drugačijeg. Ipak migracije donose susrete različitim etničkim i religijskim kultura. Imigracija je tu da jača toleranciju i ruši stereotipe te retorika EU treba da naglašava bitnost međureligijskog dijaloga i boljeg upoznavanja različitih kultura i religija. Pored toga, za migrante je bitno da su ekonomski integrirani u društvo, jer privređivanje pruža osjećaj dostojanstva i samostalnosti. Veće prilike za zapošljavanje migranata otvarat će i veća vrata ka zbližavanju različitih kultura, koje naposljetku mogu dovesti do većeg stepena tolerancije i rušenja stereotipa prema nekršćanskim religijama. Tako migranti neće ostati na marginalnoj strani društva, izolovani i ugroženi, samim

tim skloniji alienaciji i neintegracji, koja u konačnici dovodi do nerazumijevanja sa obje strane.

6.4. Utjecaj migracija na formiranje multikulturalnog identiteta

Sam dolazak migranta u novu sredinu i potpuno napuštanje dotadašnjih normi i društvenog sistema nije jednostavan. Prekid sa mjestom porijekla i dolazak u sasvim novi ambijent, novi društveni sistem koji nosi sa sobom drugačija socijalna, konfesionalna, nacionalna, jezična i druga obilježja, dovodi do dezorientacije migranata u početnoj fazi adaptacije. Možemo reći da migranti vode bitku sa vlastitim društvenim identitetom, jer identitet kako Ervin Goffmann (1963, 45) tvrdi, odnosi se na očekivanja koja drugi u interakciji usmjeravaju prema pojedincu, dok je vlastiti identitet jedinstvenost životne linije pojedinca koja se sastoji od posebnih karakteristika kao i jedinstvene kombinacije vlastitih biografskih činjenica. Pojedinac mora izdržati pritisak koji rezultira iz socijalnih i osobnih identiteta, mora se prilagoditi općim očekivanjima, ali se mora od drugih i razlikovati. Od njega se traži da u isto vrijeme bude kao svi te da bude i kao niko drugi. Promjena sredine uslijed migracije utječe i na promjenu identiteta. Migranti često moraju odoljeti pritiscima negativnih promatranja izvana i moraju odgovoriti na diskreditaciju i društvenu stigmu. Međutim migranti stigmu mogu iskoristiti kao svoju prednost, tj. tražiti priznanje zbog različitosti ili zbog uspjeha, uprkos različitosti. U tom slučaju moguće je govoriti o njegovanju prijašnjih karakteristika identiteta koji homogenim društvima mogu pomoći u formiranju multikulturalnog identiteta. Moderna percepcija svijeta u kojoj se sve više koristi riječ globalizacija, ne bi trebala biti zamisliva bez multikulturalnih društava. Poštovanje i podsticanje različitosti direktno utječe na lakšu integraciju migranata u novoj društvenoj zajednici. Ekonomski, transportni i kulturni globalni procesi doveli su do toga da je teško zamisliti potpuno izolovana društva, pa samim tim i zasebne nacionalne kulture dobijaju sasvim novi oblik, bogat različitim identitetima, rasama, konfesijama i sl. Dakle, govorimo o sistemima koji priznaju različite kulture, bez društvenog pritiska da se usvajaju etničko-kulturne karakteristike domorodnog stanovništva, ali se društveno-političko uređenje zemlje priznaje. Prema Castles i Miller-u (1998: 43). multikulturalni model državljanstva možemo shvatiti kao inačicu „postnacionalnog članstva“ i on proizlazi iz sve veće kulturne različitosti razvijenih imigracijskih društava. Pojedine države promovišu ga kao službenu politiku (Kanada, Australija). On određuje naciju kao političku zajednicu, zasnovanu na ustavu, zakonima i državljanstvu, s mogućnošću prihvatanja pridošlica u zajednicu, pod uslovom da se

slažu s političkim pravilima, prihvatajući istodobno kulturne razlike i formiranje etničkih zajednica. Dakle ovaj model za razliku od modela asimilacije, promoviše ideju pluralizma i različitosti koje obogaćuje društveni život i vjerovanje u kulturne različitosti. U multikulturalnom sistemu, društvene i kulturne različitosti i identitet manjina treba da koegzistiraju sa kulturom odredišnih zemalja. Takva sredina podstiče razvoj civilnog društva koje postaje više solidarno i spremnije na prihvatanje različitosti, pružajući šиру sliku društva koje je napustilo modele ekskluziviteta. Identitet postaje fluidan i manje koncentriran oko određene teritorije tj. dolazi do deteritorijalizacije kulturnih zajednica. Ovakvo viđenje i jeste u skladu s onim što Evropa proklamuje. Evropska komisija (2011, p.34) je formulisala različitosti kao jedne od najvećih izazova za gradove EU: „Budući izazovi gradova se nalaze u prekidu segregacije i okretanju različostima kao kreativnoj snazi inovacije i rasta Europe“. Svakako da harmonične odnose među pripadnicima različitih kultura nije jednostavno postići, većina pojedinaca opet nagnje ka sebi sličnima, jer takav ambijent pruža osjećaj sigurnosti. Ipak s obzirom na rapidne promjene strukture stanovništva i utjecaj globalizacije, čini se da će osjećaj sigurnosti morati biti prisutan u različitosti, gdje će raznolikosti biti norma sigurnosti i zaštite. Društva koja i dalje insistiraju na modelima potpune asimilacije bit će osuđena na propast. Primjera radi, Francuska koja ima jednak broj manjina kao i Velika Britanija, insistira na monokulturalnoj zajednici. Francuski sistem integracije baziran je na univerzalnim vrijednostima republike, gdje se i domaće i migrantsko stanovništvo pridržava nacionalnih normi i simbola. U francuskom političkom diskursu ima mnogo sumnje u proces asimilacije migranata. U svom poznatom Versajskom govoru iz 2009. godine, tadašnji francuski predsjednik Nicolas Sarkozy (Tasan-Kok i Kempen, 2013: 43) je izjavio: „Ko još ne vidi da naš model integracije više ne funkcioniše? Umjesto da proizvede jednakost, proizvodi nejednakost. Umjesto da proizvede koheziju, proizvodi ozlojeđenost.“ Postoji velika potreba za priznavanjem etničke diskriminacije i zanemarenosti manjih etničkih grupa. S druge strane Danska je društvo gdje imigrantski trendovi doprinose pozitivno društvu. To ipak znači i da svi novi građani moraju da se upoznaju sa zakonima i odgovornostima koji su neodvojivi dio danskog društva. Sa svoja četiri jezična područja, Švicarska se smatra multinacionalnom državom, različitih etničkih skupina koje skladno funkcionišu. Ipak politički diskursi često nisu naklonjeni migrantima, te se smatraju prijetnjom po švicarskog identitet. Možemo reći da su najpoznatiji modeli multikulturalnosti integrисани u Kanadi i Australiji. To su države koja su otišle daleko ispred svog nacionalnog identiteta. Kanada ustvari institucionalizira i slavi različitosti svoje populacije. Moto Toronta je: „Raznolikost je naša snaga“ (Hulchanski, 2010). Evropske države bi trebale da se pridruže ovakovom trendu, jer valovi izbjeglica i sve brži globalni procesi

povlače za sobom predznak stvaranja novog oblika identiteta koji nije ograničen na jednu teritoriju, jednu kulturu ili jednu religiju. Procesi potpune integracije multikulturalizma nisu jednostavni, i tekli su sporo i u Australiji i Kanadi. Međutim Evropa bi trebala biti poučena primjerom Australije koja je od ekskluzivne „bijele“ Australije došla do kolektivne identifikacije vezane za etničke zajednice, očuvanje jezika, tradicije i historije. Još iz kolonijalnog doba Australija je samu sebe i kulturno i politički proglašila bijelim društvom, gdje su druge rase bile inferiorne u odnosu na ekskluzivnu bijelu rasu, s tim da se doseljenici poput Grka, Talijana ili Španaca nisu spadali u tako definisanu bijelu anglo-saksonsku dominantnu rasu. Taj se narativ ranog kolonijalnog stanja zadržao sve do početka 1970-ih godina. Ustvari, radi se o tome da je sama Australija zavisila od sistema migracija. Nakon drugog svjetskog rata došlo je do manjka „ljudskih resursa“ i do liberalizacije inicijalne bijele politike. Sada Španci, Talijani ili Grci imaju pristup ekskluzivnoj bijeloj rasi. Australija traga za bijelim doseljenicima. Tako se stvara i nova podjela, između Evropljana i ne-Evropljana, koja je bila prvi korak ka uspostavljanju različitog. „Biti bijel“ (whiteness) nije više bila ekskluzivnost britanske rasne čistoće „australskog tipa“. Već šezdesetih godina raste svijest o potrebi uključivanja migranata drugih rasa i drugačije kulturne pozadine. Tada politika bijele Australije polako završava, i službeno vlasti odobravaju i usvajaju multikulturalističku orijentaciju. Već 1973. godine ministar Al Grassby, član Whitlamove laburističke australske vlade, predstavlja multikulturalni model društva zasnovan prema kanadskom, nekoliko godina starijem modelu. Od tada se Australija definiše potencijalima i mogućnostima zajedničke pluralističke države i društva kao „jedinstva u različitosti“ (Boris S., 2010: 15). Dakle multikulturalizam bi uskoro mogao i u Evropskim državama koje insistiraju na monokulturi (Austrija, Mađarska, Francuska i sl.), postati logičan ishod u odnosu na realno stanje manjka nacionalne populacije. Tradicija evropske kontinentalne priče mogla bi se vrlo lako završiti kao i vizija bijele Australije. Multikulturalizam je zapravo sastavni dio migrantskih kretanja, i kao takav se sam nameće kao rješenje upravljanja sve kompleksnijim migrantskim procesima.

7. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Evropa i zatvaranje granica – šta ostaje?

Istraživački rad je ukazao da imigranti i njihovi potomci sve više oblikuju demografske, ekonomske, društvene i kulturne trendove u evropskim društvima i da kao takvi mogu biti nosioci pozitivnih promjena i razvoja Evrope. Samim tim glavna hipoteza da su migracije neodvojivi dio ljudskih prava i da predstavljaju potencijalni resurs socio-ekonomskog jačanja zemalja odredišta migracijskih tokova se ispostavila tačnom. Kao što je prethodno objašnjeno, tokom proteklih deset godina, imigranti su činili 70% porasta radne snage u Evropi, pozitivno djelujući na inovacije i porast direktnih stranih investicija u odredišnim zemljama. Tvrđnje da migranti dovode do toga da domaća populacija ima ograničen pristup javnim uslugama zbog velikog broja imigranta, kao i da će kvalitet javnih usluga značajno oslabiti zbog prevelike upotrebe ovih usluga ili da migranti otimaju poslove domaćem stanovništvu pokazale su se neosnovanim. Nadalje, za evropsku populaciju koja je pred vratima demografske krize, dolazak mlađih i radno sposobnih migranata igra vitalnu ulogu. Stoga evropsko društvo koje sebe promoviše kao bastion univerzalnih liberalnih vrijednosti i zaštitnika pravde i ljudskih prava, treba da sistematski poduzme ozbiljne korake ka lakšoj integraciji migranata, mijenjajući retoriku iz anti-migrantske u promigrantsku. Kozmopolitska EU ne bi trebala da ima mjesto za anti-migrantske kampanje i da dopusti da neki od lidera članica EU promovišu takve političke alijanse. Zaustavljanje migracija, može samo dovesti do sloma svega onoga što je Evropa pokušala da izgradi još od kraja drugog svjetskog rata, a to je da pomaže u izgradnji mira i zaštiti osnovnih političkih, socijalnih i ekonomskih prava. Međutim, sa svojom dubokom podijeljenošću po pitanju prihvatanja migranata i poštivanju njihovih prava, nemogućnošću postizanja dogovora oko zajedničkog sistema azila te u više navrata kršenjem tih istih prava, postavlja se pitanje o smrti Evrope kakvu formalno poznajemo. Izbjeglička i migrantska kriza je potvrdila labilan sistem upravljanja politikama migracija i neefikasne diplomatske strategije, ali pored toga i naznake transformacije iz liberalnih politika i retorika zemalja članica EU u rigidne antidemokratske. Šefovi država pojedinih zemalja EU odlučni su u nastojanju sabotaže politike otvorenih vrata i čak su u više navrata otvoreno kršili međunarodno pravo, upirući prstom u uniju i druge članice te odbijajući posvećenost zajedništvu, liberalnim normama i humanitarnim obavezama. Ukoliko Evropska unija ne počne kažnjavati ovakve ispade, slika unije koja služi evropskim narodima radi njihovog prosperiteta, mira i poštovanja ljudskih prava ostat će dio prošlosti. Nedostatak solidarnosti EU i odsustvo kolektivnog odgovora na humanitarne i političke izazove koje nameće priliv migranata dodatno su oslabili politike

upravljanja migracijama. Ipak, primjeri pozitivnih javnih migrantskih politika u Evropi postoje i oni jesu potencijal preživljavanja Evrope u okviru vrijednosti i normi u kakvim je prepoznajemo. Kroz istraživački rad navedeno je više takvih pozitivnih primjera i pokazano da ukoliko postoji inicijativa i raspoloživost resursa imigranti vrlo lako postaju nosioci dobrih promjena. Međutim individualne politike koliko god bile dobro sprovedene, ne mogu opstati bez ujedinjenosti svih zemalja po pitanju rješavanja izazova migracija. Evropska tvrđava, koja zatvara vrata migrantima ili ne dopušta izbjeglicama da pristupe lukama sa svojim spasilačkim brodovima u strahu od drugačijeg i u strahu od nestanka autohtonog, je absurdna. Migracije su oduvijek bile dio čovječanstva i kao takve su mijenjale društva. U globalizacijskom svijetu je bitno konačno demistificirati poimanje migranta i migracija. Iz tih razloga bi neke od sljedećih inicijativa/koraka mogle pomoći razvoju Evrope i uspješnijoj integraciji migranata:

- Prvenstveno Evropa treba prihvati punu odgovornost za migrante kako legalne tako i ilegalne i u vezi s tim s tim zakonski sankcionisati sve članice EU koje odbijaju preuzeti takvu vrstu odgovornosti.
- Unaprijediti i sinhronizirati integracijske politike država članica zasnovane na zajedničkim modelima i standardima koje moraju biti institucionalizirane u svim državama bez izuzetka.
- Pored nadnacionalnih integracijskih politika potrebno je i da institucije EU i njeni stručnjaci obrate pažnju i podrže lokalne integracijske politike na prostorima koji se suočavaju sa kompleksnijim problemima integracije migranata i koje iziskuju dodatne strategije zbog npr. izuzetno izražene etničke segregacije.
- Jasno definisati na koji način će Evropska komisija evaluirati ishode primijenjenih mjera i uspješnost provođenja integracijskih politika Akcionog plana za integraciju migranata trećih zemalja.
- Urediti zakonske olakšice koje podstiču liberalniji pristup tržištu, studiranju i uopće obrazovanju i usavršavanju kao i spajanju porodica za migrante.
- Pojednostaviti administrativne procedure zapošljavanja migranata .
- Promovisati integraciju visokoobrazovanih migranata na tržištu rada pojednostavljinjem procesa aplikacije za dobijanje vize i radne dozvole, kao i jednostavnijim

pristupom priznavanja diploma i certifikata koje bi mogle pomoći migrantima da dođu do boljih pozicija na tržištu rada.

- Uspostaviti pouzdan, pravičan i pragmatičan proces podnošenja zahtjeva za azil.
- Javni politički diskurs bi trebao da bude usmjeren ka percepciji migracija kao normalne pojave i da što više naglašava sve pozitivno što migracije mogu donijeti prostoru u koji dolaze. Nova retorika treba da migrante tretira kao unaprijed prihvaćeni dio društva a ne „potklasu“ koja boravi na društvenim, pa i prostornim marginama.
- Uključiti medije u širenje solidarnosti i insistirati na izvještavanju o svjedočanstvima i pričama o migrantima, kako bi se probudila empatija i pokušalo konfrontirati predsrasude i diskriminaciju prema migrantima. Ove priče ne trebaju da govore o migrantima kao žrtvama, već migrantima koji mijenjaju i razvijaju društva i podstiču ekonomiju odredišnih zemalja.
- Razmjena znanja i kontinuirana saradnja sa državama, institucijama i organizacijama koje imaju pozitivno iskustvo u prihvatanju i integraciji migranata .

Svijet kakav poznajemo, pa i Evropa kakvu poznajemo se mijenja, i takav proces se dešava bez obzira na to da li neki kontinent prihvata ili ne prihvata migrante. Stvar je samo šta Evropa želi u narednih sto godina, tj. želi li prosperitetnu, multikulturalnu, ujedinjenu Evropu sa mladom populacijom ili želi isključivu, monokulturalnu ksenofobičku Evropu sa starim stanovništvom i oslabljenim ekonomskim resursima.

SKRAĆENICE:

EU - Evropska unija

USCB - Američki biro za popis stanovništva eng. United States Census Bureau

EEA - Evropski ekonomski prostor eng. European Economic Area

IOM - Organizacija za migracije eng. International Organization for Migration

UN – Ujedinjene nacije eng. United Nations

OECD - Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj eng. Organisation for Economic Co-operation and Development

EFTA - Evropska asocijacija za slobodnu trgovinu eng. European Free Trade Association

UNHCR - Ujedinjene nacije za izbjeglice eng. UN High Commissioner for Refugees

SFRJ - Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

AMIF - Fond za azil, migraciju i integraciju eng. Asylum, Migration and Integration Fund

EASO - Evropski ured za podršku azila eng. European Asylum Support Office

CEDEFOP - Evropski centar za razvoj strukovnog obrazovanja eng. European Centre for the Development of Vocational Training

IMF - Međunarodni monetarni fond eng. International Monetary Fund

POPIS TABELA

Tabela 1. Petersenova tipologizacija migracija sumirana u tabeli

Tabela 2. Push i pull faktori

Tabela 3. Zahtjevi za azil podnijeti u razvijenim zemljama Evrope od strane građana bivše SFRJ (1990-1999)

Tabela 4. Ukupne stope fertiliteta imigrantica i državljanke EU u starosnoj dobi od 15-49 godina, u periodu od 2008 – 2012.

POPIS SLIKA

- Slika 1. Struktura imigranata prema spolu na prostoru EU
- Slika 2. Ukupan broj imigranata u zemljama EU 1990 – 1995
- Slika 3. Dolasci migranta u Španiju, Grčku i Italiju u periodu od 2015 – 2018.
- Slika 4. Stopa zaposlenosti (%) prema domaćem i migrantskom stanovništvu
- Slika 5. Evropska Unija - Stopa slobodnih radnih mjesta (%)
- Slika 6. Top 10 EU država sa najvećom stopom slobodnih radnih mjesta (%) na tržištu rada (2018)
- Slika 7. Stopa zaposlenosti u pojedinim zemaljama EU
- Slika 8. Stepen integracije migranata i utjecaj na BDP
- Slika 9. Utjecaj migracija na porast populacije u pojedinim zemljama Evrope

LITERATURA

1. Anthony Edo, Ragot Lionel, Rapoport Hillel, Sardoschau Sulin & Steinmayr Andreas 2018, The Effects of Immigration in Developed Countries: Insights from Recent Economic Research, CEPII, Paris
2. Appleyard Reginald, T. 1991, International Migration: Challenge for the Nineties, IOM, Geneve
3. Avramov S. i Kreča M. 2009, Međunarodno javno pravo, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd
4. Bauer, T. i Zimmermann, K. F. 1997, Integrating the East: The Labor Market Effects of Immigration, Cambridge University Press, Cambridge
5. Bevelander, P. and R. Pendakur 2012, The Labour Market Integration of Refugee and Family Reunion Immigrants: A Comparison of Outcomes in Canada and Sweden, IZA, Malmo
6. Breznik, D. 1980, Demografija – analiza, metodi i modeli, drugo izdanje, Naučna knjiga, Beograd
7. Castles, S. and Miller, M. J. 1993, The Age of Migration: International Population, Macmillian, London

8. Castles, S., Haas H. & M. J. Miller 2014, The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. 2, Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire
9. Cemal Karakas 2015, Economic Challenges And Prospects Of The Refugee Influx, Evropski Parlament
10. Chojnicki, X., Edo A. & Ragot L. 2016. Intra-European Migration in Crisis Times. Policy brief 2016-13, CEPII.
11. Clarke, J.I. 1965, Population Geography, Pergamon Press, Oxford
12. Dániel Horn & István Konya 2016, Hungarian Labor Market 2016, Determinants Of The Cultural Integration Of Immigrants, Institute of economics, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences, Budapest
13. Degan, Vladimir Đ. 2006, Međunarodno pravo, treće osavremeno izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka
14. Demko, G. J., Ross H.M & Schnell G.A. 1970, Population Geography: A reader, McGraw-Hill Book Company, New York
15. Dudley K. 1970. Major Migrations Since World War II: A reader, McGraw-Hill Book Company, New York
16. Emirhafizović M., Ćosić E., Osmić A., Repovac V. 2015, Migracije iz Bosne i Hercegovine, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo
17. Fassman, H., R. Munz 1994, Patterns and Trends of International Migration in the Late Twentieth Century, Historical Patterns, Actual Trends, and Social Implications, IIASA International Institute for Applied Systems Analysis, Laxenburg, Austria
18. Fauri Francesca 2015, The History of Migration in Europe, Routledge, New York
19. Goffman, E., 1963, Stigma: Notes on the management of spoiled identity, London: Penguin
20. Heršak, E. 2000, Migracije u drevnosti, Doktorska disertacija, Prilog sociologiji migracija, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb
21. Hovy, B. 2011, Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. vijeka: Raseljavanje građana bivše Jugoslavije, DemoBalk, Beograd
22. Hulchanski, J.D. 2010, The Three Cities within Toronto: Income Polarization among IOM, 2015, World Migration Report, IOM, Ženeva
23. Janis Ktistakis 2016, Zaštita migranta prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i Evropskoj socijalnoj povelji – Priručnik za pripravnike, Savjet Evrope, Beograd.

24. Jenny Cheshire, Jacomine Nortier and David Adger 2015, Emerging Multiethnolects in Europe University of London, Universiteit Utrecht, Utrecht
25. Jonathan Horowitz and Stephen R. McDaniel 2014, Investigating the global productivity effects of highly skilled labour migration: how immigrant athletes impact Olympic medal count, Department of Kinesiology, University of Maryland, College Park
26. Kahn, S., La Mattina, G., MacGarvie, M. and D. K. Ginther 2013, "Hobos", "Stars" and immigrant entrepreneurship, Discussion Paper, Boston University School of Management, Boston
27. Kohlmeier Manfred and Schimany Peter 2005, The Impact of Immigration on Germany's Society, German National Contact Point, Nürnberg
28. Lajić, I. 2007, „Mehaničko kretanje stanovništva i regionalni razvoj, migracijske i etničke teme“, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
29. Lecca Patrizio i Kancs d'Artis 2017, Long-term Social, Economic and Fiscal Effects of Immigration into the EU: The Role of the Integration Policy, Publications Office of the European Union, Luxembourg
30. Likić-Brborić B., Bennich-Bjorkman L. 2013, Migracije iz Bosne i Hercegovine: Ponovno promišljanje Švedske „izuzetnosti“: slučaj socio-ekonomske i političke integracije migranata, Univerzitet u Sarajevu, Fakultet Političkih nauka, Institut za društvena istraživanja, Sarajevo
31. Lucio Caracciolo 2017, Food & Migration: Understanding the geopolitical nexus in the Euro-Mediterranean, MacroGeo, Parma
32. Marie-Anne Valfort 2018, Anti-Muslim Discrimination in France: Evidence from a Field Experiment, IZA, Bonn
33. Mesić, M. 2002, Međunarodne migracije, tokovi i teorije, Zavod za sociologiju, Zagreb.
34. Nejašmić, I. 2005, Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima, Školska knjiga, Zagreb.
35. Newman, J.L. & Matzke, G.E. 1984, Population: Pattern, Dynamics and Prospects, Prentice Hall, New Jersey
36. Nyman, P. i Ahlskog R 2018, Fiscal effects of intra-EEA migration, Uppsala University, Švedska
37. Paul Spoonley 2014, Superdiversity, Social Cohesion, And Economic Benefits, Massey University, New Zealand, and IZA, Germany
38. Prevelakis G. 1994, Balkan: Kultura i Geopolitika, Nathan, Paris

39. Richardson, A. 1974, British immigrants and Australia: A psycho-social inquiry, Australian National University, Canberra
40. Ross, J.A. 1982, International Encyclopedia of Population, The Free Press, New York
41. Rubenstein, J.M. & Bacon, R.S. 1990, The Cultural Landscape: An Introduction to Human Geography, West Publishing, Saint Paul
42. Sarah Collinson 1993, Beyond Borders, West European Migration Policy Towards the 21st Century, Wyndham Place Trust, London
43. Schoorl, J. 1995, Fertility trends of immigrant populations, The Demographic Consequences of International Migration. Proceedings of the symposium, NIAS, Hague
44. Shrivastava, O.S. 1983, A Text Book of Demography, Vikas Publishing House, New Delhi
45. Tasan-Kok T., Kempen R., Raco M., Bolt, G. 2014., Towards Hyper-Diversified European Cities, CPI Wohrmann, Zutphen, Holandija
46. Taylor, R.C. 1969, Migration and Motivation: A Study of Determinants and Types, Cambridge University Press, Cambridge
47. Trewartha, G.T. 1969, A Geography of Population: World Patterns, New York
48. Turk, I. 2014, Dnevna cirkulacija (migracija) stanovništva u srednjim gradovima Hrvatske, Ekonomski fakultet, Zagreb
49. Valfort Marie-Anne 2018, Anti-Muslim Discrimination in France: Evidence from a Field Experiment, IZA, Bonn
50. Wagner, M. 1889, The Origin of Species by Spatial Separation, Benno Schwalbe, Basel
51. Weeks, John R. 1989, Population: An Introduction to Concepts and Issues, Wads Worth, Belmont
52. Wertheimer-Baletić, Alica 1999, Stanovništvo i razvoj, Nakladnička kuća Mate, Zagreb..
53. Toronto's Neighbourhoods, 1970-2005. Toronto: University of Toronto, Cities Centre.

Članci u zbornicima i časopisima

1. Bonifazi, C. i Mamolo M. 2004, „Espace populations sociétés: Past and Current Trends of Balkan Migrations“, *Societes*, Vol 3., No. 3, str. 519-531
2. Bonin, H., B. Raffelhüschen & J. Walliser 2000, „Can Immigration Alleviate the Demographic Burden?“ *FinanzArchiv*, Vol. 57, No. 1, str. 1–21
3. Boris Š. 2010, „Multikulturalnost i multikulturalizam u postkolonijalnom stanju stvari“, *Croatian Studies Review*, Vol. 6 No. 1, str. 69-112
4. Card, D., C. Dustmann & I. Preston, 2012, „Immigration, Wages, and Compositional Amenities“, *Journal of the European Economic Association*, Vol. 10, No. 1, str. 78–119
5. Douglas S. Massey, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino, J. Edward TaylorSource 1993, „Theories of International Migration“, A Review and Appraisal *Population and Development Review*, Vol. 19, No. 3, str. 431-466
6. Dustmann C. i Frattini T. 2014, „The Fiscal Effects of Immigration to the UK“, *The Economic Journal*, Vol. 124, No. 2, str. 593-643
7. Esienstadt, S.N. 1953, „Analysis of Patterns of Migration and Absorption of Immigrants“, *Population Studies*, Vol. 7, No. 2, str. 167-168
8. Gans, H. J. 1999, „Filling in some holes: Six areas of needed immigration research“, *American Behavioral Scientist*, Vol. 42, No.2, str.1302–1313.
9. Guibernau, Montserrat 2004, „Anthony D. Smith on nations and national identity: a critical assessment“, *Nations and Nationalism*, Vol. 10, str 125-141
10. Haramija Predrag i Miočević Tanja Trošelj 2018, „Religija i Ekonomski Integracija Migranata U Evropskoj Uniji“, *Ekonomski misao i praksa*, Vol. 15, No. 1, str. 335-374
11. Jauer, J., T. Liebig, P. Martin & P. Puhani 2014, „Migration as an Adjustment Mechanism in the Crisis? A Comparison of Europe and the United States“, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 155, str. 44-52
12. Lee Everett S. 1970, „A Theory of Migration“, *Demography*, Vol. 3, No. 1, str. 47-57
13. Loeffelholz U., Gieseck, A., Heilemann, H. D. 1995, „Economic Implications of Migration into the Federal Republic of Germany 1988-1992“, *International Migration Review*, Vol. 29, No. 3, str. 693-709.

14. Mangalm, J.J. 1970, „Some theoretical guidelines toward a sociology of migration“, International Migration Review, Vol. 4, No. 11, str. 5-21
15. Mayr, K., 2005, „The Fiscal Impact of Immigrants in Austria - A Generational Accounting Analysis“, Empirica, Vol. 32, No. 2, str. 181–216
16. P. Janjić 1985, „Teorijski aspekti proučavanja migracije: kritički pregled literature“, Migracijske teme, Vol. 1, No. 2, str. 63-76
17. Sobotka, Tomaš. 2008, „Overview Chapter 7: The rising importance of migrants for childbearing in Europe“, Demographic Research Vol. 19, No. 9, N225–248
18. Svendsen, Bente A. and Røyneland, Unn. 2008, „Multiethnolectal facts and functions in Oslo, Norway“, International Journal of Bilingualism, Vol 12, No. 4, str. 63-83
19. Sylvia Oussedik 2012, „Food and Cuisine: Part of the Migration Process, Quaderns de la Mediterrània“, Vol. 17, No. 1, str. 55-60
20. William, Petersen 1958, „General Typology of Migration, American Sociological Review“, Vol. 23, No. 3, str. 256-266.
21. Zelinsky, W. 1971, „The Hypothesis of the Mobility Transition, Geographical Review“, Vol. 61, No. 3, str. 219-221

Međunarodni dokumenti:

1. Generalna skupština UN, Bečka deklaracija i Program djelovanja, juni 1993. godine, UN dok. rezolucija 48/121, dostupno na: <http://wp.ffzg.unizg.hr/hreedc/files/2015/02/Zbirka-me%C4%91unarodnih-i-doma%C4%87ih-dokumenata.pdf>, (datum pristupa: 12.1.2017.)
2. Europski parlament i Vijeće europske unije, Dublin III Uredba, 26.6.2013., EU dok. rezolucija 604/2013, dostupno na:
<https://eurlex.europa.eu/legalcontent/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R0604&from=hr> (datum pristupa: 10.3.2017.)
3. Generalna skupština UN, Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji, 18.12.1990., UN dok. rezolucija 45/158, dostupno na:
<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/Convention%20migrant%20workers%20bos.pdf> (datum pristupa: 12.1.2017.)

4. Generalna skupština UN, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, 23.3. 1976., UN dok. rezolucija 2200A (XXI), dostupno na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/MedunarodniPakt%20B.pdf>, (datum pristupa: 15.1.2017.)
5. Generalna skupština UN, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 10. 12. 1948., UN dok. rezolucija 217 A (III), dostupno na: https://www.ombudsman.co.me/docs/deklaracija_o_ljudskim_pravima.pdf, (datum pristupa: 15.3.2017.)
6. Generalna skupština UN, Ženevska konvencija o statusu izbjeglica, UN dok., 22.4.1954., UN dok. rezolucija 429(V), dostupno na: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=47135f802>, (datum pristupa: 15.3.2017.)

E-izvori:

1. Alders, M. 2000. Cohort fertility of migrant women in the Netherlands, (datum pristupa: 3.4.2019.), <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/9/>
2. Ageing Report – Evropska komisija 2018, Ageing Report: Policy Challenges For Ageing Societies, (datum pristupa 15.5.2019.), https://ec.europa.eu/info/news/economy-finance/policy-implications-ageing-examined-new-report-2018-may-25_en
3. BBC 2015, Migration: Are more people on the move than ever before?, (datum pristupa: 1.11.2018.), <https://www.bbc.com/news/world-32912867>
4. BBC News 2018, Germany: Migrants may have fuelled violent crime rise, (datum pristupa: 1.11.2018.), <https://www.bbc.com/news/world-europe-42557828>
5. CEDEFOP 2014, Skill Mismatch: More Than Meets the Eye, Briefing note. European Centre for the Development of Vocational Training, (datum pristupa: 10.5.2019.), http://www.cedefop.europa.eu/files/9087_en.pdf
6. CEPRIS Centar za pravosudna istraživanja 2017, Prof. dr Jasmina Hasanbegović: Povodom godišnjice usvajanja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, (datum pristupa: 5.2.2018.), <http://www.cepris.org/2017/12/09/prof-dr-jasmina-hasanbegovic-povodom-godisnjice-usvanjanja-univerzalne-deklaracije-u-ljudskim-pravima>
7. Delegacija EU BiH 2013, Izjava visoke predstavnice Ketrin Ešton, (datum pristupa: 5.4.2017.), <http://europa.ba/?p=18511>
8. DeutscheWelle 2019, Stranci mijenjaju njemački jezik, (datum pristupa 20.6.2019.), <https://www.dw.com/bs/stranci-mijenjaju-njema%C4%8Dki-jezik/a-15219645>

9. EJO 2015, Research: How Europe's Newspapers Reported The Migration Crisis, (datum pristupa: 5.4.2018.), <https://en.ejo.ch/research/research-how-europes-newspapers-reported-the-migration-crisis>
10. Europa.eu 2016, Prema održivom i poštenom zajedničkom europskom sustavu azila (datum pristupa: 6.12.2017.), http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1620_hr.htm
11. Europa.eu 2018, Legislative Train Schedule Towards a New Policy on Migration, Revision of the Dublin Regulation, (datum pristupa: 3.4.2018.), <http://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-towards-a-new-policy-on-migration/file-revision-of-the-dublin-regulation>
12. Eurostat 2015, Državljeni trećih zemalja za koje se tvrdi da su ilegalno prisutni – godišnji podaci, (datum pristupa: 13.12.2017.), http://appssso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_eipre&lang=en
13. Eurostat 2016, Immigration by age group, sex and citizenship, (datum pristupa: 15.2.2018.), <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/migration-and-citizenship-data/database>
14. Eurostat 2018, First Population Estimates, (datum pristupa 30.5.2019.), <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9063738/3-10072018-BP-EN.pdf/ccdfc838-d909-4fd8-b3f9-db0d65ea457f>
15. Eurostat 2019, Fertility Indicators, pristupljeno (datum pristupa: 15.5.2019.), http://appssso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_find&lang=en
16. Eurostat Database 2018, Immigration by age and sex, (datum pristupa 7.11.2018.), http://appssso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_imm1ctz&lang=en
17. European Migration Network 2006, Impact of Immigration on Europe's Societies, (datum pristupa 7.11.2018.), https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/policies/legal-migration/pdf/general/emn_immigration_2006_en.pdf
18. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia 2006, Muslims in the European Union, (datum pristupa 6.30.2019.), Discrimination and Islamophobia, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/156-Manifestations_EN.pdf
19. Evropska komisija 2007, White Paper on Sport, (datum pristupa 1.6.2019.), <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0391&from=EN>
20. Evropska komisija 2012, Special Eurobarometer 393 - Discrimination in the EU in 2012, (datum pristupa 31.5.2019.), http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf

21. Evropska komisija 2018, The 2018 Ageing Report, (datum pristupa 11.3.2019.),
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip065_en.pdf
22. Evropska komisija 2011, Cities of Tomorrow: Challenges, Visions, Ways Forward, (datum pristupa 31.5.2019.),
https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/citiesoftomorrow/citiesoftomorrow_final.pdf
23. Evropska komisija 2017, Seventh Report on the Progress made in the implementation of the EU-Turkey Statement, (datum pristupa 15.4.2019.),
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20170906_seventh_report_on_the_progress_in_the_implementation_of_the_eu-turkey_statement_en.pdf
24. Evropski parlament 2018, Migration and Asylum: A Challenge for Europe, (datum pristupa 15.4.2019.),
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2017/600414/IPOL_PERI\(2017\)600414_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2017/600414/IPOL_PERI(2017)600414_EN.pdf)
25. FRA 2018, Izvješće o temeljnim pravima 2018, (datum pristupa 1.6.2019.),
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-fundamental-rights-report-2018-opinions_hr.pdf
26. Global Citizen 2018, England's World Cup Team Would Be Unrecognisable Without Immigration, (datum pristupa 20.5.2019.),
<https://www.globalcitizen.org/en/content/england-world-cup-final-croatia-france-migrants>
27. IMF 2016, The Refugee Surge in Europe; Economic Challenges, (datum pristupa 20.3.2019.), <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1602.pdf>
28. Independent 2018, Angela Merkel Facing Fresh Migration Crisis As Austria Threatens To Throw Up Border Controls, (datum pristupa: 1.2.2019.),
<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/germany-migration-merkel-immigration-border-new-asylum-policy-eu-a8429286.html>, pristupljeno 1/2/2019
29. IOM, Key Migration Terms, (datum pristupa: 6.11.2017.), <https://www.iom.int/key-migration-terms>
30. Man Power Group 2017, Talent Shortage Survey, (datum pristupa: 15.5.2019.),
<http://manpowergroup.com/talent-shortage-2016>
31. Međunarodna komisija pravnika 2014, Migracije i Međunarodno Pravo Ljudskih prava: Vodič za praktičare, (datum pristupa: 5.6.2018.), <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Migracije-i-medjunarnodo-pravo-ljudskih-prava-Vodi%C4%8D-za-prakti%C4%8Dare-6.pdf>

32. Migration Advisory Committee 2018, The Fiscal Impact of Immigration On the UK, (datum pristupa: 31.5.2019.),
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/759376/The_Fiscal_Impact_of_Immigration_on_the_UK.pdf
33. OECD 2012, Migration Policy Debates: „Is Migration Good For The Economy?“, (datum pristupa: 2.2.2019.),
<https://www.oecd.org/migration/OECD%20Migration%20Policy%20Debates%20Numero%202.pdf>
34. OECD 2013, The Fiscal Impact of Immigration in OECD Countries. In International Migration Outlook 2013, (datum pristupa: 10.2.2019.),
<https://www.oecd.org/els/mig/IMO-2013-chap3-fiscal-impact-of-immigration.pdf>
35. OECD 2014, Matching economic migration with labour market needs in Europe, (datum pristupa: 10.2.2019.), <https://www.oecd.org/els/mig/IMO-2013-chap3-fiscal-impact-of-immigration.pdf>
36. OECD 2016, How are refugees faring on the labour market in Europe?, (datum pristupa: 15.2.2019.), <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16130&langId=en>
37. OECD 2015, Number of births per woman, in Indicators of Immigrant Integration, (datum pristupa 20.5.2019.), <https://doi.org/10.1787/9789264234024-graph16-en>.
38. OECD 2018, Foreign-born Employment (datum pristupa: 13.2.2019.),
<https://data.oecd.org/migration/foreign-born-employment.htm#indicator-chart>
39. OECD 2018, Native-born Employment (datum pristupa: 13.2.2019.),
<https://data.oecd.org/migration/native-born-employment.htm>
40. Pew Research Center 2012, The Global Religious Landscape: A Report on the Size and Distribution of the World's Major Religious Groups as of 2010, (datum pristupa: 4.6.2019.),
https://www.researchgate.net/publication/264782431_The_Global_Religious_Landscape_A_Report_on_the_Size_and_Distribution_of_the_World's_Major_Religious_Groups_as_of_2010
41. Pew Research Center 2017, The Changing Global Religious Landscape, (datum pristupa: 4.6.2019.), <http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2017/04/07092755/FULL-REPORT-WITH-APPENDICES-A-AND-B-APRIL-3.pdf>
42. Politico, EU 2016, Viktor Orban: Migrants are ‘a poison’, (datum pristupa: 1.11.2018.),
<https://www.politico.eu/article/viktor-orban-migrants-are-a-poison-hungarian-prime-minister-europe-refugee-crisis>

43. Population Europe 2018, European Demographic Data Sheet, (datum pristupa 20.5.2019.),
<http://www.populationeurope.org/>
44. Savjet Evrope 2013, Tematski izveštaj Komesara za ljudska prava: „Pravo da se napusti zemlja“, (datum pristupa 20.4.2018.), <https://rm.coe.int/pravo-da-se-napusti-zemlja-tematski-izvestaj-komesara-za-ljudska-prava/16806da7d9>
45. The Guardian 2016, Fertility Rate In Germany Rises To 33-Year High (datum pristupa 2.25.2018.), <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/17/fertility-rate-germany-rises-33-year-high-births-children-population>
46. The Guardian, Immigration and Euroscepticism: the rising storm , (datum pristupa: 1.11.2018.), <https://www.theguardian.com/news/datablog/2015/dec/18/immigration-euroscepticism-rising-storm-eu-referendum>
47. The Local 2017, What Lessons Can Sweden Learn From Its Yugoslavian Refugees?, (datum pristupa: 5.3.2019), <https://www.thelocal.se/20170918/what-lessons-can-sweden-learn-from-its-yugoslavian-refugees>
48. Transkript 17- tog Samita G7 Grupe u Londonu 1991, (datum pristupa: 6.11.2018.),
<http://www.g7.utoronto.ca/summit/1991london/communique/index.html>
49. United Nations 2017, International Migration Report 2017, (datum pristupa: 20.12.2018),
https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migration-report/docs/MigrationReport2017_HIGHLIGHTS.pdf
50. UNHCR 2015, Report prepared for the United Nations High Commission for Refugees, (datum pristupa: 7.5.2017.), <https://www.unhcr.org/56bb369c9.pdf15>
51. UNHCR 2018, Desperate Journeys, (datum pristupa: 1.2.2019.),
<https://www.unhcr.org/desperatejourneys>
52. UNHCR, 2006, Asylum Levels and trends in Industrialized Countries, Second quarter, Geneva, (datum pristupa 6.12.2017), <http://www.unhcr.org/statistics>
53. Vijeće Evrope 2018, Lista potpisa i ratifikacija sporazuma, (datum pristupa: 5.2.2018.)
<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/>

IZJAVA O PLAGIJARIZMU

Kao studentica magistarskog studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu potpisujem izjavu da sam upoznata sa Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo i Etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu.

Ovom izjavom potvrđujem da sam magisterski rad napisala samostalno i koristeći se isključivo navedenom bibliografijom, te da ovaj rad nije korišten pri bilo kakvom drugom ocjenjivanju.

Saglasna sam da jedan primjerak mog rada bude javno dostupan preko biblioteke Fakulteta političkih nauka.

Mjesto/datum _____

Potpis _____